

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი

ემზარ მაკარაძე

თურქეთის საზინაო პოლიტიკა
2000-2015 წლებში

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი 2016

უკ 323 (560)
მ-183

მონოგრაფიაში განხილულია თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000–2015 წლებში.

ნაშრომი განკუთვნილია თურქოლოგების, აღმოსავლეთ-მცოდნეების, ისტორიკოსების, სტუდენტებისა და შესაბამისი საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორები: **ბიორბი სანიკიძე**
გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტის დირექტორი, პროფესორი

რევაზ დიასამიძე
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

რეცენზენტები: **ზაზა შაშიკაძე**
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

მირიან მახარაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ბიორბი ჭიღვარია
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

© ე. მაკარაძე, 2016

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2016

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის რაზმ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@gmail.com

ISBN 978-9941-22-779-0

შესავალი

XXI საუკუნის დასაწყისი თანამედროვე თურქეთის საშინაო პოლიტიკაში განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს, რადგანაც, სწორედ ამ პერიოდში, ქვეყნის ცხოვრებაში აქტიურად იჩინა თავი საერო და ისლამური მიმართულების წრეთა დაპირისპირებამ.

XXI საუკუნის დასაწყისში ისლამისტური მიმართულების „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წარმატება მოულოდნელი არ იყო. მას ნიადაგი მოუმზადა XX საუკუნის 90 - იანმა წლებმა, როდესაც ისლამურში ორიენტაციის „კეთილდღეობის“ პარტიამ საერო მიმართულების პარტიების გვერდით დაიკავა ლიდერის პოზიცია და თურქეთის ისტორიაში პირველად მოიპოვა უმრავლესობა პარლამენტში.

XXI საუკუნის დასაწყისში მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ შოკური ეფექტი მოახდინა, როგორც რესპუბლიკური თურქეთის საერო ხელისუფლებაზე, ისე დასავლელ პოლიტიკოსებზე. თურქეთი, როგორც ნატოს წევრი, ევროკავშირში შესვლის კანდიდატი ქვეყანა, ისტორიული არჩევანის წინაშე დადგა: კვლავ გადაიქცეოდა ისლამურ სამართალსა და ფასეულობებზე დაფუძნებულ სახელმწიფოდ თუ დარჩებოდა როგორც საერო სახელმწიფო.

2000-2015 წლებში საერო ხელისუფლება (როგორც სამხედრო, ასევე სამოქალაქო) გვერდს უვლის ქვეყანაში შექმნილი სოციალურ – პოლიტიკური ვითარების ნამდვილ მიზეზებს და არ ავლენს რეალობას. თუმცა ბევრი მათგანი მათ მიერვე არის ხელოვნურად შექმნილი.

ჩვენი ნაშრომის მიზანია, ნათლად ავსახოთ 2000 – 2015 წლების თურქეთის საშინაო პოლიტიკის აქტუალური საკითხები, კერძოდ, ისლამური „სამართლიანობისა და განვითარების“

პარტიის და მისი ლიდერის - რეჯევ თაიფ ერდოღანის როლი ქვეყნის ცხოვრებაში.

კვლევის პროცესში ჩვენ შემოვიფარგლეთ შემდეგი საკითხებით:

1. თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000-2015 წლებში და მისი გავლენის მექანიზმები საზოგადოებაზე;
2. ისლამური „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის როლი ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში;
3. პოლიტიკური ისლამის ადგილი საერო თურქეთის საშინაო პოლიტიკაში.

ნაშრომის ქრონოლოგიური ჩარჩოები მოიცავს 2000-2015 წლებს. ეს უმთავრესად განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ სწორედ ამ დროს თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში დაიწყო ახალი ეტაპი, რომელიც ხასიათდება პოლიტიკური ისლამის შემდგომი აღმავლობით ქვეყნის საზოგადოებრივ – პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რამაც ისლამური „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას და მის ლიდერს რეჯევ თაიფ ერდოღანს დიდი წარმატებები მოუტანა და ნათელი გახდა მათი პოზიციები და დამოკიდებულება საერო მმართველობასა და დემოკრატიულ ღირებულებებისადმი თანამედროვე თურქეთის საშინაო პოლიტიკაში.

ამგვარად, წარმოდგენილ ნაშრომში აღნიშნული საკითხების შესწავლა ნათელს მოფენს 2000 – 2015 წლების თურქეთის საშინაო პოლიტიკის ზემოაღნიშნულ საკითხებს.

თავი I. თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000-2014 წლებში

XXI საუკუნის 10-იან წლებში, არაბული გაზაფხულის¹ დან-ყების შემდეგ აქტიურად განიხილებოდა ე.წ. „თურქული მოდელის“ დანერგვის პერსპექტივა ახლო აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებშიც. ამ პროცესს ხელს ოფიციალური ანკარაც უწყობდა და ყველანაირად ცდილობდა წარმოეჩინა თურქეთი ისლამისა და დემოკრატიის სინთეზის ყველაზე წარმატებულ მაგალითად.

თავის მხრივ, ურთიერთობა ისლამსა და დემოკრატიას შორის არაერთხელ გამხდარა კამათის საგანი.

ბოლო პერიოდში ახლო აღმოსავლეთისათვის დამახასიათებელი გახდა დემოკრატიული არჩევნების გზით ხელისუფლების სათავეში ისლამისტური პარტიების მოსვლა. ასეთ ქვეყნებს შორის თურქეთი დღემდე ყველაზე წარმატებულ და ნათელ მაგალითად ითვლებოდა.

ახლო აღმოსავლეთში პოლიტიკური ისლამის გაძლიერებამ რეგიონში პოლიტიკური სიტუაციის დაძაბვა გამოიწვია. XX საუკუნეში არსებული პლურალიზმის² ნაცვლად დღეს ხისტი პოლიტიკური პოლარიზაცია მივიღეთ. ასეთი კონფიგურაცია კიდევ უფრო ართულებს ისედაც მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კრიზისს რეგიონში. ისლამისტური პარტიები, რომლებიც ექსტრემიზ-

---

¹ არაბული გაზაფხული – არაბული სამყაროს საპროტესო აქციები, ცნობილი როგორც არაბული გაზაფხული (მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში გამოიყენებენ ასევე ტერმინს პანარაბული რევოლუცია. 2010-2011 წლების მასობრივი სახალხო მოძრაობა არაბულ სამყაროში. მდელვარება თავდაპირველად დაიწყო ტუნისში, შემდეგ მან მოიცვა: ეგვიპტე, ალჟირი, იორდანია, იემენი, ბაჰრეინი და ლიბია. მცირე ინციდენტებით აღინიშნა მავრიტანიაში, საუდის არაბეთში, ომანში, სუდანში, სირიაში, ერაყში, მაროკოში, ჯიბუტიში).

² პლურალიზმი – ნიშნავს განსხვავებული აზრების, მსოფლმხედველობების, ცხოვრების წესის, ინტერესების თანაარსებობას.

მის, ძალადობასა და დანარჩენ სამყაროსთან კონფრონტაციისაკენ მოუწოდებენ საკუთარ ამომრჩევლებს, უფრო ამ კრიზისის ხელის შემწყობია, ვიდრე მისი მომგვარებელი.

„თურქული მოდელი“ არის ევროპული ფასეულობების (ადამიანის უფლებები, დემოკრატიული მთავრობა) და „ზომიერი“ ისლამის ერთიანობა, რომელიც, თითქოსდა, იდეალურად უნდა მორგებოდა პოსტ-რევოლუციურ ახლო აღმოსავლეთს. თუმცა 2014 წლის განმავლობაში განვითარებულმა მოვლენებმა ნათლად აჩვენა, რომ თურქეთი არც ისე დემოკრატიულია, როგორაც მას მიიჩნევდნენ დასავლეთში. ამის შესახებ ქვემოთ უფრო დეტალურად გვექნება საუბარი.

დემოკრატიული რეფორმები თურქეთში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო. 1946 წელს თურქეთში ერთპარტიული მმართველობა მრავალპარტიული, დემოკრატიული სისტემით შეიცვალა. ეს იყო ქვეყნის მაშინდელი მთავრობის შეგნებული გადაწყვეტილება და პროცესი მშვიდობიანი გზით განხორციელდა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ის, რა თქმა უნდა, არ იყო მთლიანად დემოკრატიული ქვეყანა. თურქეთი ჩამოყალიბდა ავტორიტარულ სახელმწიფოდ საარჩევნო დემოკრატიით. პოლიტიკური პარტიები და საარჩევნო სისტემა ძირითადი დემოკრატიული პრინციპების დაცვით ფუნქციონირებდა, მაგრამ მთავრობა ქემალისტური იდეოლოგიის დამცველი არმიის მკაცრი კონტროლის ქვეშ იყო. ამან ქვეყანა სამჯერ (1960 წ.; 1971წ.; 1980 წ.) სამხედრო გადატრიალებამდე მიიყვანა.

XX საუკუნის 80-იან წლებში ნაციონალურ-ისლამურ სინთეზს ქვეყანაში მიემხრო მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რამაც 90-იან წლებში ნიადაგი მოუმზადა პოლიტიკური ისლამის იდეებს, რაც ისლამისტების აზრით, თანასწორობისა და სოციალური სამართლიანობის პრინციპებზე იქნა ჩამოყალიბე-

ბული და შესწევდა უნარი დაებრუნებინა თურქეთი ე. წ. „ისლამის ოქროს ხანაში.“

90-იან წლებში ქვეყანაში პოლიტიკური განვითარების მძიმე ტვირთი თავის თავზე აიღო ჯერ ისლამური „კეთილდღეობის,“ ხოლო შემდეგ „სათნოების“ პარტიამ, რომლებიც არჩევნებიდან არჩევნებამდე ძლიერ დასაყრდენს იძენდნენ საზოგადოებაში.

90-იან წლებში ისლამისტების გააქტიურება და მათი ხელი-სუფლების სათავეში მოსვლა დაკავშირებული იყო მრავალწლიან პროცესთან. ეს უმთავრესად გამოიწვია თურქულ საზოგადოებაში რელიგიური ფასეულობების წინნამოწევით და სახელისუფლებო პარტიებში ისლამური ორიენტაციის მომხრეთა ზრდამ, რაც თურქეთის საშინაო პოლიტიკაში ახალი ეპოქის დასაწყისს მოასწავებდა. ყოველივე ამას XXI საუკუნის დასაწყისში თან დაერთო პრეზიდენტის საარჩევნო კამპანიაც. თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის თანახმად, პრეზიდენტს (სულეიმან დემირელი) საპრეზიდენტო ვადა გაუდიოდა. ამ ეტაპზე პრეზიდენტობის კანდიდატს მეჯლისი ირჩევდა, დეპუტატთა საერთო რაოდენობის (550) 2/3, ანუ 367 ხმით. წარუმატებლობის შემთხვევაში ინიშნებოდა არჩევნების მეორე ტური იმავე პირობით. თუ მეორე ტურიც ვერ გამოავლენდა გამარჯვებულს, მაშინ ინიშნებოდა მესამე ტური, სადაც საკმარისი იყო დეპუტატთა უბრალო უმრავლესობის მხარდაჭერა.

საპრეზიდენტო არჩევნების პირველ ტურში, რომელიც შედგა 2000 წლის 27 აპრილს, აჰმედ ნეჯდეთ სეზერმა მიიღო დეპუტატთა 281 ხმა და 220 ხმით გაუსწრო მეორე ადგილზე მყოფ იალჩინთაშს, რომელმაც მხოლოდ 61 ხმა მოიპოვა. 2000 წლის 1 მაისს გამართულ მეორე ტურში, სეზერს 314 ხმა ჰქონდა და ეჭვს არ იწვევდა, რომ 5 მაისს გამართული არჩევნების მესამე ტურში გაიმარჯვებდა. ასეც მოხდა, მესამე ტურში სე-

ზერმა მოახერხა 330 დეპუტატის მხარდაჭერის მოპოვება და გახდა თურქეთის რესპუბლიკის მეათე პრეზიდენტი.

2000 წლის 16 მაისს სულეიმან დემირელმა ოფიციალურად მოიხსნა პრეზიდენტის უფლებამოსილება. აჰმეთ ნეჯდეთ სეზერმა კი მეფლისის წინაშე ფიცის დადებისას ჩამოაყალიბა თავისი პოლიტიკური კურსის ძირითადი დებულებები. მან რესპუბლიკურ თურქეთში კვლავ აღიარა ლაიციზმი ქვეყნის პოლიტიკური მონყობის ხელშეუხებელ პრინციპად, რომლის გარეშე დემოკრატიულ თურქეთში სახელმწიფოსა და საზოგადოების ცხოვრების მოწესრიგება წარმოუდგენელი იქნებოდა.

პრეზიდენტის თქმით, მისი საქმიანობის უმთავრესი და სწორი გზა „ათათურქის პრინციპების დაცვა და განმტკიცებაა.“³

აჰმედ ნეჯდეთ სეზერმა თავის გამოსვლაში, ფაქტობრივად, დააფიქსირა ათათურქის პრინციპებზე დაფუძნებული რესპუბლიკური თურქეთის არსებობა, რომელსაც, მისი აზრით, ვერანაირი ძალა ვერ დაშლიდა.

არჩევნებში დემოკრატიული ძალების გამარჯვების მიუხედავად, ქვეყანაში კვლავ შეინიშნებოდა ისლამური „სათნოების“ პარტიის წარმატებები, რომელმაც არჩევნებში მესამე ადგილი დაიკავა და კიდევ ერთხელ აჩვენა ხელისუფლებას, რომ არ აპირებდა ფარ-ხმალის დაყრას და ყოველ ღონეს იხმარდა ხელისუფლებაში კვლავ მოსასვლელად.

რესპუბლიკური თურქეთის მომხრეები და რაც მთავარია, სამხედრო გენერალიტეტი ყველანაირი ბერკეტებითა და მეთოდებით ცდილობდა გზიდან ჩამოეშორებინათ ისლამური მიმართულების პარტიები და ამით შეენარჩუნებინათ ქვეყანაში ის ევროპული ღირებულებები, რომელსაც საფუძველი XX საუკუნის 20-იან წლებში ჩაეყარა.

---

³ ათათურქის პრინციპები: რესპუბლიკურობა, ნაციონალიზმი, ხალხურობა, ეტატიზმი, ლაიციზმი და რევოლუციურობა.

„სათნოების პარტიის” სასამართლო პროცესი ოცდახუთი თვე გრძელდებოდა. 2001 წლის 22 ივნისს ეს პარტია საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის მუსტაფა ბუმინის განცხადებით, დაშლილად გამოცხადდა. პარტია დაიშალა არა იმიტომ, რომ იგი აკრძალული „კეთილდღეობის” პარტიის მემკვიდრე იყო, არამედ იმიტომ, რომ ეს ორგანიზაცია იქცა მმართველობის ლაიცისტური ფორმის მონინალმდეგეთა ერთ-ერთ ძირითად ცენტრად.

რეჯაი ქუთანი

საკონსტიტუციო სასამართლომ „სათნოების” პარტიის მთელი ქონება სახელმწიფო ხაზინას გადასცა, პარტიის ხუთ დეპუტატს (მერვე ქავაჩს, ნაზლი ილიჯაქს, ბექირ სობაჯს, რამაზან იენიდედს, მეჰმეთ სილას) ანტილაიცისტური ქმედებების გამო შეუწყვიტეს უფლებამოსილებანი და 5 წლით აუკრძალეს პოლიტიკური საქმიანობა.

„სათნოების” პარტიის ლიდერმა რეჯაი ქუთანიმა და მისმა თანაპარტიელებმა მკაცრად გააკრიტიკეს სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელმაც რადიკალურად შეცვალა პოლიტიკურ სცენაზე ძალთა თანაფარდობა (ისლამური პარტიის დეპუტატები პარლამენტში დარჩნენ დამოუკიდებელი დეპუტატის სტატუსით).

„სათნოების” პარტიის დაშლის შემდეგ თურქეთის ეროვნულ კრებაში დეპუტატები შემდეგნაირად განაწილდნენ: „ემარცხენე-დემოკრატიული” პარტია - 123 ადგილი, „ნაციონალური მოძრაობა” - 126, „დედასამშობლო” - 88, „ჭეშმარიტი გზის” - 83, დამოუკიდებელი დეპუტატები - 113. ამ ვითარებიდან გამომდინარე, პარლამენტში მთავარ ოპოზიციურ ძალად იქცა თ. ჩილერის „ჭეშმარიტი გზის” პარტია.

„სათნოების“ პარტიის აკრძალვის შემდეგ, 2001 წლის ივლის-აგვისტოში თურქეთში ჩამოყალიბდა ისლამური ორიენტაციის - „ბედნიერების“ პარტია, რომლის თავმჯდომარე გახდა რეჯაი ქუთანი და „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია, რომლის ლიდერი გახდა სტამბოლის ყოფილი მერი, რეჯეფ თაიფ ერდოღანი.

2002 წლის დასაწყისისათვის თურქეთის საშინაო ცხოვრებაში არამყარ სიტუაცია შეიქმნა. გაზაფხულის მინურულიდან კი პოლიტიკურ წრეებში დაიწყო საუბარი ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების შესაძლო ჩატარებაზე. ქვეყნის ხელისუფლების მიერ ამგვარი შესაძლებლობის უარყოფის მიუხედავად, ანალიტიკოსთა დიდი ნაწილი იმთავითვე მიიჩნევდა, რომ ქვეყანაში შექმნილი ვითარება მოვლენების ამგვარი განვითარების რეალურ საფუძველს იძლეოდა. კერძოდ, პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯევიტის შერყეული ჯანმრთელობა და ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესში პარტიებს შორის წარმოქმნილი უთანხმოება მოსალოდნელი სამთავრობო თუ პოლიტიკური კრიზისის შესაძლო დასაწყისად იყო მიჩნეული. იენისის დასაწყისში საზოგადოებასთან შეხვედრისას ბ. ეჯევიტმა განაცხადა პრეზიდენტის „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიასთან დაპირისპირების შესახებ. პარტიის ლიდერი დევლეთ ბაჰჩელი სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა თურქეთის კონსტიტუციაში იმგვარ ცვლილებათა შეტანას, როგორცაა: სიკვდილით დასჯის გაუქმება; ქურთულ ენაზე სწავლებისა და სატელევიზიო გადაცემათა შემოღება და სხვა.

ისეთ პრინციპულ საკითხზე, როგორც ევროკავშირში თურქეთის ინტეგრაციაა, მმართველ პარტიებს შორის კონსენსუსის მიუღწევლობა ქვეყანაში სამთავრობო კრიზისის დაწყების მიზეზი შეიძლებოდა გამხდარიყო. ქვეყნის პრემიერ-მინისტრი იტოვებდა იმედს, რომ ოპოზიციურ პარტიათა ლიდერთან კონსულტაციებით მოახერხებდა პარლამენტში ზემოხსენებულ საკონსტიტუციო ცვლილებათა მიღებას. თუმცა, პოლიტიკურ

ნრეებში კრიზისის თავიდან აცილების ერთადერთ საშუალებად თავიდანვე მიიჩნევდნენ ვადამდელ არჩევნებს. ამ მოსაზრებას დევლეთ ბაჰჩელის განცხადება აძლიერებდა მისი პარტიის პოზიცია ხელს შეუშლიდა სამთავრობო პოლიტიკური კურსის გატარებას.

ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების ირგვლივ დებატები მას შემდეგ გამწვავდა, რაც პრემიერ-მინისტრმა, „მემარცხენე-დემოკრატიული“ პარტიის ლიდერმა, ბიულენტ ეჯევიტმა, დეპუტატებთან შეხვედრისას განაცხადა, რომ „ჰორიზონტზე არჩევნების გამართვის შესაძლებლობა ჩანდა და თანაპარტიელებს მოუწოდა წინასაარჩევნო კამპანიისაკენ.“ ეჯევიტის ეს განცხადება შეიძლება შეფასდეს როგორც მთავრობის მიერ (რომელიც მოვლენათა ამგვარი განვითარების კატეგორიული წინააღმდეგი იყო) ვადამდელ არჩევნებთან დაკავშირებით მიცემული პირველი „ნიშანი.“

დენიზ ბაიკალი

მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ ეჯევიტი აიძულა საზოგადოებისათვის განემარტა მისი სიტყვები, რომ ის „ჰორიზონტის“ მიღმა 2004 წელს დაგეგმილ საპარლამენტო არჩევნებს გულისხმობდა და არა - ვადამდელს.

ქვეყანაში შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ეჯევიტის გადადგომის აუცილებლობაზე დებატები კიდევ უფრო გამწვავდა. ოპოზიციურ პარტიის დეპუტატებთან ერთად თავად პრემიერ-მინისტრის თანაპარტიელთა ერთი ნაწილიც გადადგომის მოთხოვნით გამოვიდა.

ქვეყანაში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიის ლიდერისა და ვიცე-პრემიერის დევლეთ ბაჰჩელის 5 ივლისის განცხადებას ვადამდელი არჩევნების ჩატარების შესახებ (სამთავრობო კოალიციის წევრ პარტიათა ლიდე-

რები – ბ. ეჯვევითი და მ. ილმაზი კატეგორიულად ენინააღმდეგე-
ბოდნენ ვადამდეღ არჩევნებს). მათი მოსაზრებით, პოლიტიკური
გაურკვეველობა ქვეყანაში ეკონომიკური პროგრამის განხორცი-
ელების ერთ-ერთ უმთავრეს შემაფერხებელ ფაქტორად განიხი-
ლებოდა, რის გამოც აუცილებელი ხდებოდა მოენვიათ პარლა-
მენტის სხდომა და მიეღოთ გადაწყვეტილება ვადამდეღი არ-
ჩევნების ჩატარების შესახებ. მათი აზრით, ეს უნდა მომხდარი-
ყო 3 ნოემბრისათვის. ყოველივე ეს კი იმას მოასწავებდა, რომ
თურქეთის მოქმედი ხელისუფლება არჩევნებს ჯანსაღ ატმოს-
ფეროში ჩაატარებდა.

პოლიტიკურ წრეებში არაერთგვარო-
ვანი გამოძახილი მოჰყვა ბაჰჩელის ამ გა-
მოსვლას. სამთავრობო კოალიციის წევ-
რის „დედასამშობლოს“ პარტიის ლიდერ-
ის მ. ილმაზის განცხადებით, „ის არ-
ჩევნების დაგეგმილ დროს ჩატარების
მომხრე იყო.“ „სახალხო-რესპუბლიკური“
პარტიის თავმჯდომარის დ. ბაიკალის

დეველეთ ბაჰჩელი თქმით, „ქვეყანაში არსებული ვითარები-
დან ერთადერთი გამოსავალი ვადამდეღი არჩევნების ჩატარე-
ბა იყო.“ ისლამური ორიენტაციის მქონე „სამართლიანობისა
და განვითარების“ პარტიის ლიდერის რეჯეფ თაიფ ერდოღა-
ნის განცხადებით, „დეველეთ ბაჰჩელიმ გამოსვლა ძალზე დააგ-
ვიანა, აუცილებელი იყო არჩევნები უფრო ადრე ჩატარებული-
ყო.“

თურქეთის წინასაარჩევნო პოლიტიკურ ცხოვრებაში საზო-
გადოების ყურადღება კიდევ ორმა ფაქტორმა მიიპყრო: პირვე-
ლი-სახელმწიფო მინისტრის ქემალ დევრიშის აღიარებამ, რომ
აპირებდა პოლიტიკური მოღვაწეობის დაწყებას (იგი ერთადერ-
თი მინისტრი იყო, რომელიც არცერთი პოლიტიკური პარტიის
წევრი არ იყო) და მეორე - პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯვევითსა და მის

უახლოეს თანაპარტიელსა და ვიცე-პრემიერ ჰუსამეთინ ოზქანს შორის არსებული დაპირისპირება (ორივე ფაქტი შეფასდა, როგორც წინასაარჩევნო პოლიტიკური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი მოვლენა), რაც ჰ. ოზქანის მიერ როგორც პარტიის, ისე ვიცე-პრემიერის თანამდებობის დატოვებით დამთავრდა. ამ ფაქტმა „მემარცხენე-დემოკრატიული“ პარტიის რიგებში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. ჰ. ოზქანის ამ ნაბიჯს სამი სახელმწიფო მინისტრის (რეჯეფ ონადი, მუსტაფა ილმაზი და ისთემი-ჰან თალაი) გადადგომა და ოცამდე დეპუტატის პარტიის რიგებიდან გასვლა მოჰყვა. ამით კი ვადამდელი არჩევნების ჩატარების პროცესმა დამატებითი იმპულსი შეიძინა.

არჩევნების გამართვის კონკრეტულ თარიღზე ალაპარაკება კოალიციური მთავრობის წევრი, „დედასამშობლოს“ პარტიის თავმჯდომარე მ. ილმაზიც. ამ საკითხთან დაკავშირებით პარლამენტში წარმოდგენილ პარტიათა ლიდერებს შორის განსხვავებული მოსაზრებები არსებობდა, რაც უმთავრესად თურქეთის ევროკავშირში განწევრიანების პროცესის კრიტიკულ ფაზაში შესვლით იყო გამოწვეული. კერძოდ, 2002 წლის 20 დეკემბერს კოპენჰაგენში დაგეგმილ ევროპის კავშირის სამიტზე უნდა გარკვეულიყო, თუ რომელი სახელმწიფოები შეძლებდნენ ხსენებულ ორგანიზაციაში განწევრიანებაზე დიალოგის დაწყებას. მ. ილმაზი მიიჩნევდა, რომ ნოემბერში არჩევნების გამართვა („ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიის ინიციატივა) ხსენებული დიალოგის დაწყებისათვის აუცილებელი პოლიტიკური კრიტერიუმების შესრულების პროცესს მნიშვნელოვნად შეაფერხებდა. მიმომხილველთა გარკვეული ნაწილის აზრით, დ. ბაჰჩელის ეს წინადადება სწორედ ამას ისახავდა მიზნად. იგი სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების, ეროვნულ უმცირესობათა ენებზე სწავლებისა და სხვა კატეგორიული წინადადებების წინააღმდეგი იყო.

2002 წლის 5 ივლისს სახელმწიფო მინისტრმა ჰასან გემიჯმა და განათლების მინისტრმა მეტინ ბოსტანჯიოღლუმ დატოვეს „მემარცხენე-დემოკრატიული“ პარტია.

თურქეთის საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო საგარეო საქმეთა მინისტრმა, ისმაილ ჯემმა, და სახელმწიფო მინისტრმა, ქემალ დერვიშმა. მთავრობაში მიმდინარე კრიზისის ფონზე ისინი განიხილებოდნენ ძალად, რომელთაც სამომავლო გეზი უნდა განესაზღვრა. მათ მოსაზრებებს შეუერთდა გადამდგარი ვიცე-პრემიერი ჰუსამეთინ ოზქანიცი, რამელმაც გააძლიერა მოსაზრება თითქოსდა ჯემი-დერვიში-ოზქანის სამეუღლი შეეცდებოდა ახალი პოლიტიკური პარტიის ფორმირებას.

2002 წლის 11 ივლისს, ისმაილ ჯემმა დატოვა საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამდებობა და „მემარცხენე-დემოკრატიული“ პარტიის რიგები. 2002 წლის 22 ივლისს მან ჩამოაყალიბა „ახალი თურქეთის“ პარტია, რაც თურქულ საზოგადოებაში შეფასდა, როგორც ბ. ეჯვეითის მთავრობისათვის მიყენებული ყველაზე მძიმე დარტყმა, რომელმაც საბოლოოდ ცხადყო, რომ არსებული ხელისუფლება ფუნქციონირების გაგრძელებას ვერ შეძლებდა. ვადამდელი არჩევნების ჩატარება გარდაუვალ რეალობად იქცა.

ის, თუ რამდენ ხანს შეძლებდა ბ. ეჯვეითის მთავრობა პოზიციების შენარჩუნებას, დამოკიდებული იყო ორ ძირითად ფაქტორზე: პირველი, დაინევდა თუ არა კოალიციური მთავრობის დეპუტატთა რაოდენობა 276-ზე ქვევით (პარლამენტში ნდობის ვოტუმის შესანარჩუნებლად საჭირო რაოდენობა) და მეორე, დარჩებოდა თუ არა მთავრობაში ქემალ დევრიში, რომელსაც შეეძლო ქვეყანაში სტაბილური ეკონომიკური ვითარების შენარჩუნება. ქ. დევრიში პოლიტიკურ პარტიათა ლიდერების მხრიდანაც ზენოლას განიცდიდა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც შეიქმნა ჯემი-დევრიში-ოზქანის ახალი პოლიტიკური მოძრაობა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით საინტერესო განცხადე-

ბა გააკეთა პრემიერმა ბ. ეჯვეითმა - ქ. დერვიშის გადადგომის შემთხვევაში ისიც დატოვებდა თანამდებობას. ფაქტობრივად, ყოველივე ეს მეტყველებდა დევრიშის დადებით იმიჯზე.

2002 წლის 17 ივლისს გამართულ კოალიციური მთავრობის წევრ პარტიათა ლიდერების შეხვედრაზე გამოიკვეთა ვადამდელი არჩევნების ჩატარების თარიღი. ბ. ეჯვეითმა და მ. ილმაზმა გაიზიარეს დ. ბაჰჩელის მოსაზრება არჩევნების 2002 წლის 3 ნოემბერს ჩატარებაზე. იმავდროულად მათ მიიღეს გადაწყვეტილება მთავრობაში დარჩენისა და არჩევნებამდე ხელისუფლების სათავეში ყოფნის შესახებ (მიუხედავად იმისა, რომ კოალიციური მთავრობის წევრი პარტიების დეპუტატთა რიცხვი ნდობის კვოტების შენარჩუნებისათვის აუცილებელ რაოდენობაზე დაბლა დაეცა – 272 დეპუტატი).

პრემიერ-მინისტრმა და „მემარცხენე-დემოკრატიული“ პარტიის ლიდერმა ბ. ეჯვეითმა, რამდენიმე დღის წინ კოალიციური მთავრობის წევრ პარტიათა ლიდერებთან მიღწეული შეთანხმების მიუხედავად განაცხადა, რომ იგი ვადამდელი არჩევნების ჩატარების წინააღმდეგი იყო და კონსულტაციების გამართვა დაიწყო ცალკეულ პოლიტიკურ პარტიებთან. სახელმწიფო ტელევიზიით (TRT-1) გამოსვლისას მან განაცხადა, რომ სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგად, ხელისუფლებაში მოსვლის მაღალი შანსი ჰქონდათ ისლამური ორიენტაციის მქონე „სამართლიანობისა და განვითარების“ და პროქურთული ორიენტაციის პარტიებს. ბ. ეჯვეითის მოსაზრებით, ისლამური და პროქურთული ორიენტაციის პარტიათა წარმატებას, შეიძლება, სერიოზული საფრთხე შეექმნა ქვეყანაში არსებულ ლაიცისტურ რეჟიმს. მის მოსაზრებას დაუპირისპირდნენ სამთავრობო კოალიციის წევრები დ. ბაჰჩელი და მ. ილმაზი.

თურქეთის პარლამენტმა 2002 წლის 28 ივლისს განაახლა მუშაობა და 1 აგვისტოს მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება ვა-

დამდელი არჩევნების მიმდინარე წლის 3 ნოემბერს გამართვის შესახებ.

ანალიტიკოსთა აზრით, არჩევნებისას საზოგადოება ძველ და ტრადიციულ პოლიტიკურ პარტიებს ნაკლებად ენდობოდა და სურდა ხელისუფლებაში ახალი პოლიტიკური ძალების მოსვლა. ვარაუდით, არჩევნებში გამარჯვების რეალური შანსი შედარებით ახალ, ისლამური ორიენტაციის მქონე „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას ჰქონდა. წინასწარი სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგებიც ქვეყანაში ამ პარტიის ლიდერის რეჯევ თაიფ ერდოღანის მზარდ პოპულარობაზე მეტყველებდა.

არჩევნებში წარმატების რეალური შანსი გააჩნდათ მემარცხენე ორიენტაციის მქონე „სახალხო-რესპუბლიკურ“ (თავმჯდომარე - დენიზ ბაიკალი) და „ახალი თურქეთის“ (თავმჯდომარე - ისმაილ ჯემი) პარტიებსაც. უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ დ. ბაიკალმა 1999 წლის საპარლამენტო არჩევნებში 10%-იანი ბარიერის გადალახვა ვერ შეძლო და პარლამენტს მიღმა დარჩა. აქედან გამომდინარე, იგი ამ ეტაპზე ხელისუფლებაში მყოფ პოლიტიკურ ძალებთან არ ასოცირდებოდა, რაც მისი პარტიის რეიტინგის ზრდას მნიშვნელოვნად უწყობდა ხელს. ისმაილ ჯემი კი თურქეთის ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ და წარმატებულ პოლიტიკურ მოღვაწედ ითვლებოდა, მის მიერ ფორმირებული პარტია საზოგადოებაში ნოვატორული იდეებისა და მიდგომების გამტარებელ ძალად აღიქმებოდა. წინასაარჩევნო პერიოდში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საკითხს, თუ რომელ პარტიაში გაერთიანდებოდა სახელმწიფო მინისტრი ქემალ დევრიმი? მისი განეწვიანება იმ პოლიტიკური ერთეულის რეიტინგს მნიშვნელოვნად გაზრდიდა. 2002 წლის 5 აგვისტოს იგი გადადგა დაკავებული თანამდებობიდან, თუმცა ამაში მოულოდნელი არაფერი ყოფილა. ფაქტია, რომ მისი სახელი ბოლო დროს ხშირად ასოცირდებოდა ყოფილ საგარეო

საქმეთა მინისტრ ისმაილ ჯემთან და მის პარტიასთან. 15 აგვისტოს ქ. დერვიშის განცხადებამ თავისი არჩევანის მემარცხენე-ცენტრისტულ „სახალხო-რესპუბლიკურ“ პარტიაზე შეჩერების შესახებ ქვეყნის პოლიტიკურ წრეებში არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია. განცხადების თანახმად, მისი მიზანი არჩევნების წინ მემარცხენე ძალების გაერთიანება იყო. აქეთკენ მოუწოდებდა, „ახალი თურქეთისა“ და „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიებს, თანაც ისე, რომ მემარცხენე ძალების ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემთხვევაში თვითონ უარს იტყოდნენ პრემიერ-მინისტრის პოსტზე და აღნიშნულ თანამდებობას როტაციული პრინციპით ორ-ორი წლის განმავლობაში ისმაილ ჯემსა და დენიზ ბაიკალს სთავაზობდა. ი. ჯემმა უარი განაცხადა ასეთ შემოთავაზებაზე, რაც საკმარისი აღმოჩნდა ქ. დერვიშისათვის, რათა არჩევანი დ. ბაიკალზე შეეჩერებინა, რაც ცხადია, არაერთგვაროვნად იქნა აღქმული. ერთნი ფიქრობდნენ, რომ მისი ეს ნაბიჯი რ. ერდოღანის ისლამური „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ხელისუფლების სათავეში ერთპიროვნულად მოსვლის აღკვეთის სურვილმა განაპირობა. მეორენი კი მიიჩნევდნენ, რომ ქ. დერვიშის ახალი თურქეთის პარტიაში განწევრიანების შემთხვევაშიც კი კითხვის ნიშნის ქვეშ რჩებოდა აღნიშნული პარტიის მიერ 10%-იანი საარჩევნო ბარიერის გადალახვის საკითხი.

სექტემბრისათვის ქვეყანაში საარჩევნო სამზადისი სრული დატვირთვით მიმდინარეობდა, რაც ძირითადად პარტიებს შორის წინასაარჩევნო ბლოკების ჩამოყალიბებასა და პარტიული სიების ახალი წევრებით განმტკიცების მცდელობაში გამოიხატებოდა. მაგალითად: სამთავრობო კოალიციის წევრი პარტიებიდან „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტია ყოველგვარ საარჩევნო ბლოკში გაერთიანების კატეგორიული წინააღმდეგი იყო. პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯვეითის „დემოკრატიული-მემარცხენე“ პარტია კი არჩევნების წინ დეპუტატთა ნახევარმა დატოვა.

ალიციის მესამე წევრმა - „დედასამშობლოს“ პარტიამაც დეპუტატთა დიდი რაოდენობა დაკარგა, ამ შემთხვევაში მიზეზად მ. ილმაზისადმი უნდობლობას ასახელებდნენ.

როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო საინფორმაციო საშუალებებში დიდი რეზონანსი გამოიწვია 20 სექტემბერს უმაღლესი საარჩევნო კომისიის მიერ გამოტანილმა დადგენილებამ, რომლის მიხედვით „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ლიდერს რ. ერდოლანსა და ცნობილ ისლამისტ ნ. ერბაქანს აეკრძალათ არჩევნებში დეპუტატობის კანდიდატის სტატუსით მონაწილეობა. ისინი კონსტიტუციის 312-ე მუხლით იყვნენ ნასამართლავი, რაც იდეოლოგიური დანაშაულის ჩადენისა და ანარქისტული მოღვაწეობის ნაქეზების გამო პოლიტიკურ მოღვაწეობაში გარკვეულ შეზღუდვებს ითვალისწინებდა, მათ შორის, პარლამენტის წევრად არჩევის უფლების ჩამორთმევასაც. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროისათვის პარლამენტის მიერ გაუქმებული იყო 312-ე მუხლის მეორე ნაწილი, უმაღლესმა საარჩევნო კომისიამ შეუძლებლად მიიჩნია ძველი ფორმულირების მიხედვით გასამართლებული პირების უდანაშაულოდ ცნობა. ამას დაემატა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც აიძულებდა რ. ერდოლანს პარტიის დამფუძნებლის სტატუსზე უარი ეთქვა და თავმჯდომარის თანამდებობა დაეტოვებინა. იგი გადაწყვეტილების მხოლოდ პირველ ნაწილს დაემორჩილა. მიმომხილველთა აზრით, ერდოლანი მემკვიდრის ვინაობას არჩევნების შემდეგ დაასახელებდა.

არჩევნების წინ ეჭვს არ იწვევდა ის გარემოება, რომ 10%-იან საარჩევნო ბარიერს გადალახავდა „სახალხო-რესპუბლიკური“ და „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიები. მესამე პარტია, რომელსაც წარმატებას უწინასწარმეტყველებდნენ, „ჭეშმარიტი გზის“ პარტია იყო.

კონსტიტუციის თანახმად, პრეზიდენტის განკარგულებით სამთავრობო კაბინეტის ჩამოყალიბება იმ პარტიას დაევალე-

ბოდა, რომელიც არჩევნებში ხმათა უმრავლესობას მოიპოვებდა და შესაბამისად, პრემიერ-მინისტრის ადგილსაც ის დაიკავებდა. მსგავს სიტუაციაში სამართლებრივ გადაწყვეტილებას მიიღებდა ქვეყნის პრეზიდენტი აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი.

2002 წლის 3 ნოემბერს თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, რომლებშიც მონაწილეობა მიიღო ამომრჩეველთა დაახლოებით 80%-მა. შედეგების მიხედვით, არჩევნებში მონაწილე 19 პარტიიდან, 10%-იანი ბარიერი გადალახა მხოლოდ „სამართლიანობისა და განვითარების“ და „სახალხო-რესპუბლიკურმა“ პარტიებმა:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	34,1%	363
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP)	19,02%	178
3	დამოუკიდებელი		9

ამომრჩეველთა ხმების მონაპოვართ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ 550 სადეპუტატო მანდატიდან მიიღო 363, რაც ხელისუფლების სათავეში აღნიშნული პარტიის ერთი თპიროვნული მოსვლის მაუწყებელი იყო.

არჩევნებში ისლამური პარტიის გამარჯვებასთან დაკავშირებით მიმომხილველები აღნიშნავდნენ, რომ 1983-1987 წლების შემდეგ თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მსგავსი ფაქტი (ერთი პარტიის ხელისუფლების სათავეში მოსვლა) არ მომხდარა.

არჩევნების შედეგად, პარლამენტს მიღმა დარჩნენ როგორც ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში მყოფი კოალიციური მთავრობის პარტიები, ასევე პარლამენტში წარმოდგენილი სხვა ოპოზიციური პარტიებიც.

2002 წლის არჩევნებში ტრიუმფალური გამარჯვების შემდეგ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია ხელისუფლების

სათავეში მოვიდა. პარტიის პოლიტიკური ხედვა მთლიანად ემყარებოდა „კეთილდღეობისა“ და „სათნოების“ პარტიების რიგებში მიღებულ გამოცდილებას. პარტიის პოლიტიკური კურსი თავდაპირველად მიმართული იყო ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის დარეგულირებისაკენ. ისინი აქტიურად უჭერდნენ მხარს ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკის განვითარებას. უსამართლობასთან და კორუფციასთან ბრძოლას. ხელისუფლების სათავეში მოსული „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია აქტიურად მოუწოდებდა რელიგიური ტოლერანტობის, ლიბერალური ეკონომიკისა და დემოკრატიისაკენ. ამან მმართველი პარტიისადმი არამარტო კონსერვატორების, არამედ ლიბერალების მხარდაჭერაც განაპირობა, რამაც, თავის მხრივ, საშუალება მისცა პროისლამურ პარტიას შეენარჩუნებინა ხელისუფლება ლაიცისტურ სახელმწიფოში.

არჩევნების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა მომავალი პრემიერ-მინისტრის საკითხი. ერთ-ერთ რეალურ კანდიდატად „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარის პირველი მოადგილე პოლიტიკურ საკითხებში აბდულაჰ გიული განიხილებოდა, რომელსაც პოლიტიკური მოღვაწეობის საკმაოდ დიდი გამოცდილება ჰქონდა. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ქვეყნის პრეზიდენტი სეზერი არჩევნების შემდეგ სიმპათიებით იყო განმსჭვალული თურქეთის კონტროლის პალატის ყოფილი თავმჯდომარის ვეჯდი გიონულის მიმართაც. პრემიერ-მინისტრის შესაძლო კანდიდატურად იმ პერიოდში სახელდებოდნენ აგრეთვე ცნობილი თურქი სახელმწიფო მოღვაწეები: აბდულქადირ აქსუ და ბიულენთ არდინჩი, თუმცა პოლიტიკოსთა აზრით, ახალი პრემიერის მოღვაწეობა მოკლევადიანი იქნებოდა, რადგან ერდოღანის პოლიტიკურ აკრძალვებს ვადა 2003 წლის იანვარში გასდიოდა.

363 სადეპუტატო მანდატის მფლობელ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას 4 დამოუკიდებელი ან „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიის დეპუტატის მხარდაჭერით შეეძლო

კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანისათვის აუცილებელი ხმების (საერთო რაოდენობის ორი მესამედის) მოგროვება, რაც მას შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელების საშუალებას მისცემდა.

არჩევნების შესახებ პირველი შეფასებები რიგ პარტიათა ლიდერებმა წინასწარი შედეგების გამოქვეყნებისთანავე გააკეთეს. „დედასამშობლოს“ პარტიის თავმჯდომარის მოადგილემ სელჩუკ ფეჰლივანოღლუმ უარყო ერთპარტიული პარლამენტის კანონიერება.

პრემიერ-მინისტრმა ბ. ეჯევიტმა არჩევნების შედეგებით თავისი უკმაყოფილება გამოხატა. მისი აზრით, სამთავრობო კოალიციის წევრმა პარტიებმა ვადამდელი არჩევნების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებით საკუთარ თავს თვითმკვლელობის განაჩენი გამოუტანეს. ეჯევიტმა ეჭვი გამოთქვა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის დემოკრატიული ფასეულობებისადმი ერთგულებაზე. ის ფაქტი, რომ აღნიშნულ პარტიას ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემთხვევაში თავისი სამომავლო პროგრამის შესახებ არ განუცხადებია, მას ოპტიმიზმის საფუძველს არ აძლევდა. თუმცა, მან მაინც გამოთქვა იმედი, რომ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია ლაიციზმისა და დემოკრატიის გზით ივლიდა.

„ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიის ლიდერმა დევლეთ ბაჰჩელმა საკუთარ თავზე აიღო პასუხისმგებლობა არჩევნებში პარტიის წარუმატებლობის გამო.

რ. ერდოღანის განცხადებით, „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის არჩევნებში გამარჯვება თურქეთში ახალი ეპოქის დასაწყისი იყო. სპეციალურ ინტერვიუში მან განაცხადა, რომ კოპენჰაგენის სამიტამდე დარჩენილ მოკლე დროში მისი პარტია ძალ-ღონეს არ დაიშურებდა, რათა სრულფასოვნად შეესრულებინა თურქეთის ევროკავშირში განევრიანების პროცესის შეუფერხებლად წარმართვისათვის ყველა აუცილე-

ბელი პირობა. რაც შეეხება პრემიერ-მინისტრის კანდიდატურას, იგი პრეზიდენტთან მოლაპარაკებით გადაწყდებოდა. ჟურნალისტებთან შეხვედრა ერდოღანმა მუსტაფა ქემალ ათათურქის სიტყვებით დაიწყო: „ძალაუფლება უპირობოდ ხალხს ეკუთვნის,“ რითაც ლაიციზმის პრინციპებისადმი თავისი ერთგულება დაადასტურა.

რეჟიმს თავი ერდოღანმა არჩევნების შეფასებისას პრესკონფერენციაზე ისაუბრა იმ ძირითადი გარანტიების შესახებ, რასაც „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია ქვეყნის მოსახლეობას ჰპირდებოდა: რომ ხელისუფლება პატივისცემით მოექიდებოდა მოქალაქეთა ცხოვრების წესს; დაარქარებდა ევროპის კავშირში თურქეთის სრულფასოვანი განვითარების პროცესს; თურქეთი გააძლიერებდა მსოფლიო საზოგადოებაში ინტეგრაციას; წაახალისებდა უცხოურ კაპიტალდაბანდებების განხორციელების პროცესს; გააგრძელებდა მსოფლიო სავალუტო ფონდის პროგრამების განხორციელებას ის შეეხო სხვა საკითხებსაც: კერძოდ, თავსაბურავის თემას, რომელიც საზოგადოებაში დაპირისპირების მიზეზი გახდა. უპირატესობა არ მიენიჭებოდა მას და მოხდებოდა აღნიშნული პრობლემის ურთიერთდათმობათა გზით გადაწყვეტა; დაცული იქნებოდა რწმენის თავისუფლება, პატივისცემით მოექიდებოდნენ ქვეყნის ნებისმიერი მოქალაქის რელიგიურ აღმსარებლობას; ცხოვრებაში გაატარებდნენ საკანონმდებლო ცვლილებებს, მიმართულს ეროვნულ უმცირესობისათვის მშობლიურ ენაზე ტელე-რადიო მაუწყებლობის განხორციელებასა და განათლების მიღებაზე; ქვეყნის სამხედრო ხელისუფლებასთან შეთანხმებით შემოღებულ იქნება ფასიანი სამხედრო სამსახური, რომელიც ბიუჯეტში შემოსავლების გაზრდის მნიშვნელოვან წყაროდ გადაიქცეოდა და სხვა.

თურქეთში გამართულ საპარლამენტო არჩევნებს ფართო გამოხმაურება მოჰყვა მსოფლიო მასობრივ საინფორმაციო სა-

22

შუალელებში. ტელეკომპანია STT-მ, არჩევნების შედეგები „პოლიტიკურ მიწისძვრად“ შეაფასა და ტრადიციული პარტიების წარუმატებლობა თურქეთში არსებულ ეკონომიკურ კრიზისს დაუკავშირა.

ფრანგული გაზეთის Le Figaro - ს შეფასებით, ქვეყანა, სადაც დემოკრატიული ფასეულობების შენარჩუნება არმიის ძალისხმევით ხდება, პოლიტიკური სტაბილურობისაგან შორსაა. სააგენტოს განცხადებით, სამთავრობო კოალიციის წევრი პარტიებიდან ეკონომიკური კრიზისით შეწუხებული მოსახლეობის პროტესტის გამო, ვერცერთმა ვერ შეძლო საარჩევნო ბარიერის გადალახვა.

თურქეთის საქმიანი და პოლიტიკური წრეები „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მიერ მემარჯვენე ცენტრისტული პოზიციის დაკავებას ელოდნენ, რაც, მათი აზრით, აღნიშნულ ძალას უფრო მეტ წარმატებას მოუტანს, ვიდრე რადიკალური ისლამის გზით სვლა. თურქეთში 3 ნოემბერს გამართულმა საპარლამენტო არჩევნებმა დადებითი გამოხმაურება ჰპოვა მსოფლიო საზოგადოებრიობის (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ევროპის კავშირი) მხრიდანაც. მსოფლიოს წამყვანმა ქვეყნებმა ერდოღანის ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის სურვილი დაადასტურეს. არჩევნების შედეგებით კმაყოფილება გამოხატეს ქვეყნის საფინანსო-ეკონომიკურმა წრეებმაც. გავლენიანი თურქი ბიზნესმენების აზრით, ხელისუფლების სათავეში ერთი პარტიის მოსვლას ეკონომიკური რეფორმების გატარების პროცესი უნდა გაეადვილებინა, რაც ქვეყნის კრიზისიდან გამოსვლას შეუწყობდა ხელს. ერდოღანის დამაიმედებელმა და მომრიგებლურმა განცხადებებმა ხელი შეუწყო ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის სწრაფ სტაბილიზაციას.

არჩევნებში მემარჯვენე ცენტრისტული პარტიების („ჭემ-მარიტი გზის“, „დედასამშობლოს“ და „ნაციონალური მოძრაობის“) კრაზი საბუდისნერო აღმორჩნდა. ამ პარტიების ლიდერებმა (თ. ჩილერი, მ. ილმაზი და დ. ბაჰჩელი) არჩევნების შემდეგ განაცხადეს პარტიის თავმჯდომარის პოსტიდან გადადგომისა და აქტიური პოლიტიკური მოღვაწეობის დასრულების შესახებ. უფლებამოსილების მოხსნის განცხადებით პრეზიდენტის წინაშე წარსდგა პრემიერ-მინისტრი ბ. ეჯევითი. პრეზიდენტმა ა. ნ. სეზერმა დააკმაყოფილა აღნიშნული მოთხოვნა, თუმცა, ეჯევითს სთხოვა ახალი მთავრობის ჩამოყალიბებამდე ხელისუფლების სათავეში დარჩენა.

2002 წლის 18 ნოემბერს ქვეყნის პრეზიდენტმა ა. სეზერმა პრემიერ-მინისტრის თანამდებობა და 58-ე მთავრობის ჩამოყალიბება დაავალა ერდოღანის პირველ მოადგილეს - აბდულაჰ გიულს.

აბდულაჰ გიულის პრემიერად დანიშვნის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა აუცილებლობა პარლამენტს მოკლე დროში მიელო ის საკონსტიტუციო ცვლილებები, რომელთა შედეგად ერდოღანის პრემიერ-მინისტრად გახდომას სამართლებრივი წინაღობა აღარ ექნებოდა.

აბდულაჰ გიული

საკონსტიტუციო ცვლილებების შედეგად რ. ერდოღანს უფლებამოსილება მიეცა მონაწილეობა მიელო საპარლამენტო არჩევნებში, რომელშიც ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა.

2003 წლის 14 მარტს ერდოღანი გახდა თურქეთის რესპუბლიკის პრემიერ-მინისტრი, რომელსაც ქვეყნის პრეზიდენტმა სეზერმა ოფიციალურად დაავალა 59-ე მთავრობის ჩამოყალიბება.

როგორც ვხედავთ, საერო, რესპუბლიკური თურქეთის უმაღლეს სახელისუფლებო ემელონებში მთავარ პარტიად მოგვევლინა ისლამური ორიენტაციის „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია, რომელსაც გააჩნდა ყველა სახელისუფლებო ბერკეტი და მოსახლეობაში აქტიური მხარდაჭერა იმისა, რომ მომავალ 2007 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში ის წამოაყენებდა თავის კანდიდატურას.

2007 წლის დასაწყისში, თურქეთის საშინაო ცხოვრებაში არსებულმა შიდა პოლიტიკურმა მოვლენებმა მთავრობაზე დიდი გავლენა მოახდინა, რაც აგრეთვე დაკავშირებული იყო პრეზიდენტის წინასაარჩევნო კამპანიასთან, რადგან ახალი პრეზიდენტის არჩევით თურქეთის პოლიტიკა განსაზღვრული იქნებოდა შვიდი წლით.

2007 წლის აპრილში თურქეთის პოლიტიკური ძალები მმართველი იყო სხვადასხვა მხარეს. ერთ მხარეს იდგნენ - მოქმედი პრეზიდენტი (აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი), ჯარი, პროფკავშირები, უნივერსიტეტის რექტორები, ოპოზიციური პარტიები, ხოლო მეორე მხარეს - მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია.

მხარეთა დაპირისპირების ძირითადი მიზეზი მოქმედი პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მიერ პრეზიდენტის თანამდებობაზე თავისი კანდიდატურის დასახელება იყო, რასაც ოპოზიციის მხრიდან 2007 წლის 14-15 აპრილს ანკარაში ნახევარმილიონიანი მიტინგი მოჰყვა.

თავად ერდოღანი და მისი მომხრეები აქტიურ მოლაპარაკებებს აწარმოებდნენ მხარდამჭერ პარლამენტის წევრებთან, ახალგაზრდულ და ქალთა ორგანიზაციებთან.

2007 წლის 18 მარტს მმართველმა პარტიამ შვიდსაათიანი შეხვედრის დროს განიხილა საკითხი ერდოღანის პრეზიდენტობის კანდიდატობასთან დაკავშირებით. პარტიამ თავად ერ-

დოლანს მიანდო ამ საკითხის გადანყვეტა. ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ, რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა მოხსნა თავისი კანდიდატურა და პრეზიდენტობის კანდიდატად დაასახელა თავისი მოადგილე, საგარეო საქმეთა მინისტრი აბდულაჰ გიული.

მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიიდან აბდულაჰ გიულის პრეზიდენტობის კანდიდატად დასახელებამ ოპოზიციის, საერო და სამხედრო ელიტის გაღიზიანება გამოიწვია. მთელ ქვეყანაში გაიმართა საპროტესტო აქციები, რომლებშიც მონაწილეობა მილიონობით ადამიანმა მიიღო. დემონსტრანტებმა მმართველი პარტია სახელმწიფოს საერო პრინციპების უარყოფასა და თურქეთის ისლამიზაციის მცდელობაში დაადანაშაულეს. გენშტაბის ხელმძღვანელების გამოსვლებში საუბარი იყო სახელმწიფოში არსებული ისლამიზაციის საფრთხის შესახებ, ხოლო ცენტრალური საინფორმაციო საშუალებები კი ახალი სამხედრო გადატრიალების შესახებ ლაპარაკობდნენ.

თურქეთში შექმნილმა წინააღმდეგობამ და დაძაბულობამ, ქვეყანა ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებამდე მიიყვანა.

2007 წლის 22 ივლისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 42.5 მილიონმა ამომრჩეველმა. 10%-იანი ბარიერი გადალახა სამმა პოლიტიკურმა პარტიამ:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	46,58%	341
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP), დეპუტატი	20,87%	112
3	ნაციონალური მოძრაობის პარტია (MHP)	14,27%	71
4	დემოკრატიული პარტია (DP)	5,41%	—
5	დამოუკიდებელი		26

პრემიერ-მინისტრ რეჯევ თაიფ ერდოღანის „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ, 2002 წლის საპარლამენტო არჩევნებთან შედარებით, ხმების რაოდენობა 34,1 პროცენტადან 46,47 პროცენტამდე გაზარდა. თუმცა წინა მოწვევის პარლამენტისგან განსხვავებით, პარტიას დეპუტატთა ნაკლები რაოდენობა ეყოლებოდა. რისი მიზეზიც გახლდათ ორი ოპოზიციური პარტიის მიერ ათპროცენტიანი საარჩევნო ბარიერის გადალახვა.

მმართველმა პარტიამ ბოლოს 53 წლის წინ შეძლო არჩევნებში უკეთესი შედეგის ჩვენება. მსგავსი წარმატების მიღწევა 1954 წელს „დემოკრატიულმა“ პარტიამ მოახერხა. ამის შემდეგ ყველა მმართველი პარტია არჩევნებში კარგავდა მხარდამჭერას. 2007 წლის არჩევნების შედეგები პრემიერ-მინისტრის მორალური გამარჯვებაც იყო. მხარდამჭერებთან შეხვედრისას ერდოღანი აცხადებდა, რომ „დემოკრატიამ თურქეთში ძალიან მნიშვნელოვანი ტესტი ჩააბარა. ვისთვისაც არ უნდა მიგეცათ ხმა, ჩვენ პატივს ვცემთ თქვენს არჩევანს და განსხვავებულ აზრს. ჩვენი პასუხისმგებლობაა დავიცვათ რესპუბლიკის პრინციპები, რაც მუსტაფა ქემალ ათათურქმა დაუსახა თურქ ერს.“

2007 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგები, ოპოზიციური „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიის ლიდერ დ. ბაიკალისათვის არასასიამოვნო იყო. პარლამენტს დაუბრუნდა ულტრამემარჯვენე „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტია, დევლეთ ბახჩელის ხელმძღვანელობით.

პარლამენტში განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით მოხვდნენ (26) დამოუკიდებელი დეპუტატები, მათ შორის 25 დეპუტატი „ქურთული დემოკრატიული“ პარტიის წევრი იყო.

2007 წლის 20 აგვისტოს ჩატარდა პრეზიდენტის არჩევნების პირველი ტური, რომელსაც ბოიკოტი გამოუცხადა მეჯლისში შემავალმა ოპოზიციურმა პარტიებმა. შედეგად, არჩევ-

ნების პირველ ტურში პრეზიდენტობის ერთადერთმა კანდიდატმა აბდულაჰ გიულმა ფარული კენჭისყრით მოაგროვა 367 ხმა, რაც საკმარისი არ აღმოჩნდა გამარჯვებისათვის. თურქეთის კონსტიტუციის მიხედვით, პირველ და მეორე ტურში, 550 ადგილიან მეჯლისში პრეზიდენტობის კანდიდატმა ხმათა კონსტიტუციური უმრავლესობა უნდა მოაგროვოს.

2007 წლის 28 აგვისტოს, თურქეთის პარლამენტმა, მესამე ტურში, სახელმწიფოს ახალი მეთაური ხმათა უმრავლესობით აირჩია. სახელმწიფოს მეთაურის უფლებამოსილება 56 წლის აბდულაჰ გიულმა ქვეყნის მოქმედი პრეზიდენტისაგან (აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი) ანკარაში, ჩანკაიას რეზიდენციაში გადაიბარა.

2007 წლის 21 ოქტომბერს თურქეთში მმართველი პარტიის ინიციატივით ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებების (მათ შორის პრეზიდენტის პირდაპირი არჩევის) შესახებ. ცვლილებებს მხარი დაუჭირა მასში მონაწილეთა 68,95%-მა. მმართველმა პარტიამ აღნიშნული ცვლილებების შემდეგ განაგრძო ახალი რეფორმების გატარება.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ამ ცალსახა წარმატებების მიუხედავად, ლაიცისტურად განწყობილ ძალებს არ შეუწყვეტიათ ბრძოლა. მათი ერთ-ერთი ბოლო გაბრძოლება იყო 2008 წელს საკონსტიტუციო სასამართლოში

მმართველი პარტიის აკრძალვის მოთხოვნით საქმის აღძვრა. აღნიშნული საქმე პარტიის სასარგებლოდ დასრულდა.

თუმცა არც სამართალდამცავი ორგანოები მსხდარან გულხელდაკრეფილნი. 2007 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება გამოძიება, რომელსაც თან ახ-

ლავს ათეულობით სამხედროს, ჟურნალისტის, მეცნიერების, პოლიტიკოსისა და ა. შ. დაპატიმრების ტალღა. მათ ბრალად ედებათ ტერორისტული ორგანიზაციის შექმნა, რომელსაც უნდა გამოეწვია არეულობა ქვეყანაში. შექმნილი ქაოსის ფონზე კი გზა გაეხსნებოდა სამხედრო გადატრიალებას.

გავრცელებული ინფორმაციით, ორგანიზაციას ჰყავდა შეიარაღებული დანაყოფები, გააჩნდა მოქმედების კონკრეტული გეგმა. ორგანიზაციას ჰქონდა 6 სამმართველო (მათგან 4 სამხედრო და 2 სამოქალაქო). არსებობს ეჭვი, რომ მას კავშირი ჰქონდა თურქეთში მოქმედ სხვა ტერორისტულ ორგანიზაციებთანაც.

ე. ნ. „ერგენეკონის საქმე“ იმითაც არის განსაკუთრებული თურქეთის ისტორიისათვის, რომ პირველად მოხდა თურქეთის მოქმედი სამხედრო მოსამსახურეების (მათ შორის გენერლების) დაკავება-გასამართლება.

ორგანიზაციის წინააღმდეგ თურქეთის სხვადასხვა პროვინციებში განხორციელებული დაკავებებისა და ჩხრეკების დროს სამართალდამცავმა ორგანოებმა ამოიღეს დიდი ოდენობით იარაღი, რაც გამოძიებამ წარმოადგინა სამხილის სახით.

საინტერესოა, რომ დაკავებულთა მიმართ სიმპათიები გამოთქვეს როგორც მემარჯვენე, ისე მემარცხენე ძალებმა (მათ შორის ოპოზიციურმა პოლიტიკურმა პარტიებმა).

ამასთან ე. ნ. „ერგენეკონის საქმესთან“ დაკავშირებული ძიება ჯერჯერობით არ დასრულებულა და როგორც თურქი მიმომხილველები ვარაუდობენ, შესაძლებელია მას დღესაც მოჰყვეს დაჭერების ახალი სერია.

2009 წლის 29 მარტს თურქეთში, მძიმე ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების ფონზე ჩატარდა ადგილობრივი არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობდა 21 პოლიტიკური პარტია და დამოუკიდებელი კანდიდატები.

ადგილობრივი არჩევნები თურქეთში მძიმე და დაძაბულ ვითარებაში მიმდინარეობდა. საარჩევნო უბნებზე არეულობის დროს დაიღუპა შვიდი, ხოლო დაიჭრა ასამდე ადამიანი.

თურქეთში 177.221 საარჩევნო უბანზე 70 მილიონ ამომრჩევლისგან ხმა მისცა 48 მილიონმა. მმართველმა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ ამომრჩეველთა ხმების 38,17% მოიპოვა. 23,5%-ით მეორე ადგილზე გავიდა „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტია, 14,3%-ით მესამე ადგილი დაიკავა „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიამ.

მმართველმა პარტიამ შეინარჩუნა თავიანთი თანამდებობები თურქეთის დიდ ქალაქებში, როგორცაა: სტამბული და ანკარა, მაგრამ დათმო პოზიციები ანტალიაში, დიარბაქირსა და იზმირში.

არჩევნების შემდეგ ერდოლანმა განაცხადა: „ჩვენ მივიღეთ გამოწვევა ხალხისაგან და ავიღეთ მისგან მაგალითი“.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ინიციატივით 2010 წლის 12 სექტემბერს ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებებზე. ამჯერად რეფორმები ეხებოდა 26 მუხლს. რეფერენდუმში მონაწილე 57,88%-მა მხარი დაუჭირა შემოთავაზებულ წინადადებას.

რეფერენდუმის შედეგად ცვლილებები განხორციელდა საკონსტიტუციო და სამხედრო სასამართლოებში, მოსამართლეთა და პროკურორთა უმაღლეს საბჭოებში; ყურადღება მიექცა ადამიანის უფლებების დაცვას, შეიცვალა პარლამენტის უფლებამოსილების ვადა და ა. შ.

ერდოლანის მთავრობის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული პროექტი იყო ე. წ. „ქურთული ინიციატივა,“ რომელიც მიზნად ისახავდა ქურთული წარმოშობის მოქალაქეების წინაშე მდგარი პრობლემების მოგვარებას. ამ მიზნით თურქეთის სახელმწიფო ტელევიზიაში 24 -საათიანი მაუწყებლობა დაიწყო ქურთუ-

ლენოვანმა არხმა, გაიხსნა ქურთული ენის შემსწავლელი კურსები და ფაკულტეტები უმაღლეს სასწავლებლებში; შემუშავდა და განხორციელდა სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის პროექტები ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთში მცხოვრებ მოქალაქეებისათვის. თუმცა ამის მიუხედავად, პროქურთულ ორგანიზაციებს მაინც არასაკმარისად მიაჩნდათ ხელისუფლების ქმედებები. ისინი მოითხოვენ ე. წ. „დემოკრატიულ ავტონომიას“, რაც მიუღებელი იყო თურქეთის ხელისუფლებისათვის. შედეგად, „ქურთისტანის მუშათა“ პარტია ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე სხვადასხვა ინტენსიურობით აწყობდა ტერორისტულ აქტებს, რასაც ასეულობით ადამიანის სიცოცხლე ეწირებოდა. ხშირი იყო შეიარაღებული შეტაკებები თურქეთის პოლიციასა და სამხედროებთან.

2011 წლის 21 თებერვალს, თურქეთის მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია მეჯლისში შევიდა წინადადებით, რომ მეჯლისის არჩევნები დანიშნულიყო 2011 წლის 12 ივნისს, პარლამენტმა ეს წინადადება 2011 წლის 3 მარტს დაამტკიცა.

2011 წლის 11 აპრილს პოლიტიკურმა პარტიებმა უმაღლეს საარჩევნო საბჭოში წარადგინეს საკუთარი კანდიდატების სია. 24 პოლიტიკური პარტიიდან ექვსმა განაცხადა უარი მონაწილეობის მიღებაზე, დანარჩენმა 18-მა კი გამოხატა სრული მზადყოფნა ბრძოლისთვის.

წინასწარი მონაცემებით, ხსენებული 18 პარტიიდან 10%-იან ბარიერს მხოლოდ „სამართლიანობისა და განვითარების“, „სახალხო-რესპუბლიკური“ და „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიები გადალახავდნენ.

ქურთული „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ პარტიამ აირჩია უკვე გამოცდილი და წარმატებული ტაქტიკა. მან, არსებული კანონის შესაბამისად, დამოუკიდებელ კანდიდატებად წარადგინა თავისი წარმომადგენლები სამხრეთ-აღმოსავლეთ სა-

არჩევნო ოლქებში, რომლებიც უპირატესად ეთნიკური ქურთებით არიან დასახლებულნი. ახალი პარლამენტის მუშაობის დაწყების შემდეგ ეს დეპუტატები ჩამოაყალიბდნენ საკუთარ ფრაქციას და დააფიქსირებდნენ, რომ წარმოადგენდნენ „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ პარტიის ინტერესებს.

დანარჩენ პარტიათა მცდელობა, გაერთიანებულიყვნენ ბარიერის გადასალახავად, როგორც მოსალოდნელი იყო, კრახით დასრულდა.

ერთი შეხედვით, ძალთა ასეთი მარტივი განაწილება არ ხდოდა საპარლამენტო არჩევნების წინასაარჩევნო კამპანიას მძაფრს. გამარჯვების შემთხვევაში მმართველ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას (უკვე მესამედ), საშუალება ეძლეოდა, ჩამოეყალიბებინა ერთპარტიული ხელისუფლება, რაც რეკორდული იქნებოდა თურქეთის მრავალპარტიული სისტემის ფუნქციონირების ისტორიაში. სწორედ ეს ჰქონდა მიზნად დასახული მმართველ პარტიას და მის ლიდერს - რეჯეფ ერდოღანს.

წინასაარჩევნო მზადების პროცესის ანალიზი გვაძლევს საშუალებას გავაკეთოთ დასკვნა, რომ საარჩევნო მართონი პირველ ეტაპზე მმართველმა პარტიამ ყველაზე წარმატებით და ორგანიზებულად გაიარა. რა თქმა უნდა, ამაში დიდ როლს თამაშობს ადმინისტრაციული რესურსიც, თუმცა ასევე უნდა აღინიშნოს ამ პარტიის წინასაარჩევნო ბრძოლის ყველა მიმართულებით გამოყენებული მოქნილი ტაქტიკა და სტრატეგია.

ამ დასკვნას ამყარებდა წინასაარჩევნო გამოკითხვები. მაგალითად, თურქული კვლევითი ცენტრის, Andyar - ის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგებიდან აშკარად ჩანდა, თუ როგორ იმატა მმართველი პარტიის მხარდამჭერთა რაოდენობამ 2010 წლის სექტემბრის შემდეგ, რაც გვაფიქრებინებდა, რომ ეს მართლაც წარმატებული წინასაარჩევნო კამპანიის შედეგი იყო. „ნაციონალური მოძრაობის“ და „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიის წარ-

მატების შემთხვევაში ექსპერტები განიხილავდნენ მათ მიერ კოალიციური მთავრობის ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. თუმცა, მოვლენების ამგვარი განვითარება ნაკლებად სავარაუდო იყო, უპირველეს ყოვლისა იმის გამო, რომ პარტიებს შორის დიალოგს საკმაოდ დიდი სირთულეები ჰქონდა. გარდა ამისა, უკანასკნელ პერიოდში „ნაციონალური მოძრაობის“ პარტიის გარშემო საკმაოდ დიდი აჟიოტაჟი შეიქმნა (გამოქვეყნდა კანდიდატების ეროტიკული სკანდალური ვიდეოები). ექსპერტების წრეში საკმაოდ აქტიურად განიხილებოდა ვერსია, რომ ეს სკანდალები ინიცირებული იყო კონკრეტული პოლიტიკური ძალის მიერ, იმ მიზნით, რომ ნაციონალებს დაეკარგათ 10%-იანი ბარიერის გადალახვის შანსი. არიელ კოენმა (ექსპერტთა საბჭოს, Trend-ის წევრი) გამოთქვა მოსაზრება, რომ ეს აჟიოტაჟი ყველაზე მეტად ხელს მმართველ პარტიას აძლევდა, ვინაიდან თუკი ნაციონალები ვერ გავიდოდნენ პარლამენტში, ამით „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას რეალური შანსი ექნებოდა მოეპოვებინა საკონსტიტუციო უმრავლესობა.

ექსპერტთა ნაწილი გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ თურქეთში პოლიტიკური პარტიების წარმატება არჩევნებზე, განსაკუთრებით კი მათ ლიდერებზე იყო დამოკიდებული.

ამ ფონზე საინტერესოა 2010 წლის დეკემბერში თურქული

სტრატეგიული და სოციალური კვლევების ცენტრის „ეტიროპოლის“ მიერ ჩატარებული გამოკითხვები, რომელთა შედეგად თურქეთის მოსახლეობის 40.6%-მა პოლიტიკური პარტიის სასურველ ლიდერად დაასახელა რეჯეფ ერდოღანი („სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია),

22.5%-მა ქემალ კლიჩდაროღლუ („სახალხო-რესპუბლიკური“

პარტია), 8.6%-მა კი დევლეთ ბაჰჩელი („ნაციონალური მოძრაობა“). ეს ყველაფერი მიუთითებდა იმაზე, რომ მმართველ პარტიას ჰყავდა ქარიზმატული ლიდერი, რაც მრავალი ექსპერტის აზრით, წარმატების ერთ-ერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი წინაპირობა იყო.

რეჟივ თაიფ ერდოღანის უმთავრესი მიზანი იყო ქვეყანა სერიოზული არეულობის გარეშე მიეყვანა საპარლამენტო არჩევნებამდე, ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მმართველი პარტიის რეიტინგი მკვეთრად დაეცემოდა.

შიდაპოლიტიკური დესტაბილიზაცია ქვეყანაში შეეძლო გამოენვია მხოლოდ „ქურთების მუშათა“ პარტიას. თუმცა, 2010 წლის 13 ოქტომბერს ერდოღანმა ქურთების წინამძღოლის, სამუდამო პატიმრობაში მყოფი აბდულა ოჯალანის, დახმარებით საპარლამენტო არჩევნებამდე შეძლო ამ პარტიასთან მოლაპარაკება. მიუხედავად ამისა, ქურთების საკითხი კვლავ ნომერ პირველ პრობლემად რჩებოდა არჩევნებში.

წინასაარჩევნო მარათონის დროს, პირველი სერიოზული გამწვავება ქურთული „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ პარტიის კანდიდატების გამო მოხდა 19 აპრილს, როდესაც უმაღლესმა საარჩევნო საბჭომ სიიდან ამოიღო პარტიის შვიდი კანდიდატი იმ მიზეზით, რომ ისინი ნასამართლევი იყვნენ, რაც არ აძლევდა მათ უფლებას კენჭი ეყარათ პარლამენტში. ამ გადაწყვეტილების წინააღმდეგ თურქეთის მთელ რიგ პროვინციებში ასეულობით დემონსტრანტი გამოვიდა. მმართველი პარტიის ოპონენტებმა ეს გადაწყვეტილება შეაფასეს, როგორც დემოკრატიულ პრინციპების მოწინააღმდეგე. ამ ვერდიქტმა კრიტიკა ვეროპელი პოლიტიკოსების მხრიდანაც დაიმსახურა.

წარმოქმნილი პრობლემის გადასაჭრელად პრეზიდენტის რეზიდენციაში შედგა შეხვედრა ქვეყნის პრეზიდენტ აბდულაჰ გიულსა და დიდი ნაციონალური კრების სპიკერ მეჰმეთ ალი შახინს შორის. შეხვედრამდე თავის განცხადებაში პრეზიდენტმა

აღნიშნა: „პრობლემის გადაჭრის საკითხს ყველა კონსტრუქციულად უნდა მიუდგეს... ამასთან, მათი კანდიდატურები მოხსნილია გარკვეული დოკუმენტაციის არწარდგენის გამო.“ თავის მხრივ, შაჰინმა განაცხადა, რომ სურს ეს გადაწყვეტილება გადაიხედოს, თუ კანონმდებლობის მხრიდან არ არის რაიმე ბარიერი ამ კანდიდატებთან დაკავშირებით. შეხვედრიდან 24 საათის შემდეგ ქურთული პარტიის დეპუტატები იქნა აღდგენილი.

ქურთული პრობლემა და მისი გადაჭრის გზები წინასაარჩევნო კამპანიის მსვლელობაში ბევრი პარტიისთვის პოტენციური მომხრეების რაოდენობის ზრდის სერიოზულ ბერკეტს წარმოადგენდა. „სახალხო-რესპუბლიკურმა“ პარტიამ ამ საკითხთან დაკავშირებით თავისი პროგრამაც კი გამოაქვეყნა. დოკუმენტი სთავაზობდა მთელ რიგ ცვლილებებს პოლიტიკურ, სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ სფეროებში. განსხვავებით მმართველი პარტიისგან, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ქვეყნის აღმოსავლეთ რეგიონების ეკონომიკური განვითარება გადაჭრიდა თურქეთში მცხოვრები ქურთების ყველა პრობლემას, „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიის გენერალური თავმჯდომარე, ქემალ კილიჩდაროღლუ ხაზს უსვამდა ქურთებთან სერიოზული პრობლემების არსებობას დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების კუთხით.

აპრილში ასევე გაჩაღდა პოლემიკა ქვეყანაში საპრეზიდენტო მმართველობის შემოღების პერსპექტივაზე. მთავრობის ხელმძღვანელი თავის სამოქმედო გეგმაში აცხადებდა, რომ თურქეთში ახალ საპრეზიდენტო მმართველობის ფორმაზე გადასვლის საკითხზე უნდა ჩატარდეს რეფერენდუმი.

2011 წლის 12 ივლისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 50.2 მილიონმა ადამიანმა. 10%-იანი ბარიერი გადალახა სამმა პოლიტიკურმა პარტიამ:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	49,85%	327
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP)	25,98%	135
3	ნაციონალური მოძრაობის პარტია (MHP)	13,04%	53
4	დამოუკიდებელი	6,58%	35

როგორც ვხედავთ, საპარლამენტო არჩევნებში „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ ტრიუმფალურად, დამაჯერებლად გაიმარჯვა. საერთო ჯამში, მმართველმა პარტიამ შეძლო არა მარტო მიღებული ხმების რაოდენობის გაზრდა, არამედ თურქეთის 81 პროვინციიდან გაიმარჯვა 61-ში (მათ შორის სტამბოლში, ანკარაში, ტრაპიზონში, ანტალიაში, ართვინში და ა. შ.).

2011 წლის საპარლამენტო არჩევნებში მმართველი პარტიის წარმატების ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად, თურქეთის ეკონომიკასა და სახელმწიფო უწყებების მუშაობის გაუმჯობესებას მიიჩნევენ. 2010 წელს თურქეთის ეკონომიკის ზრდამ 8,9% შეადგინა, ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავალი კი 10079 დოლარამდე გაიზარდა.

პარტიის გეგმებში შედიოდა ისეთი პროექტების განხორციელება, როგორც იყო: არხების გაყვანა შავი და ვეგოსის ზღვის აუზებში, სტამბულთან ახალი ქალაქის აშენება, ახალი ხიდების, აეროპორტების, საავადმყოფოების მასობრივი მშენებლობა და სხვა.

2011 წლის 12 ივნისის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ, თურქეთში ყველაზე აქტიუალური საკითხი საკონსტიტუციო ცვლილებები იყო. წინა წლის სექტემბერში ჩატარებული რეფერენდუმის დროს ამ საკითხს მოსახლეობის 58% მიემხრო.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის (AKP) მიერ შემუშავებულ საკონსტიტუციო ცვლილებათა პაკეტში, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი იყო იუსტიციის სისტემის რეორგანიზაცია, რომელიც მიზნად ისახავდა სამხედროების პოლიტიკური გავლენის შესუსტებას.

თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიის მანძილზე პოლიტიკა და ჯარი ერთმანეთისგან გამიჯნული არ ყოფილა. წლების განმავლობაში სამხედროები ქემალისტური რესპუბლიკის პრინციპების სადარაჯოზე იდგნენ. ყოველთვის, როცა პროდასავლური, ანტიკომუნისტური ან სეკულარული პრინციპები საფრთხის ქვეშ დგებოდა, სახელმწიფო საქმეებში თურქეთის ჯარი ერეოდა. სამხედრო ძალამ, ბოლო 50 წლის განმავლობაში, არჩეული მთავრობა 4-ჯერ გადააყენა. სამხედროების მიერ ჩამოყალიბებული „ღრმა სახელმწიფო“ (Derin Devlet), დროთა განმავლობაში პარალელურ მთავრობად იქცა. იგი წარმოადგენდა „gladio“-ს ტიპის ქსელს, რომელიც NATO-ს ქვეყნებში 1950- იან წლებში ჩამოყალიბდა. ამ უკანასკნელის მისია ანტიკომუნისტური კამპანიისა და საბჭოთა ოკუპაციის შემაკავებელი ძალების ცენტრის შექმნა გახლდათ. თავდაპირველად ეს ორგანიზაცია იდეოლოგიური საფრთხეების წინააღმდეგ ინტელექტუალური ელიტის კონსოლიდაციას ითვალისწინებდა. თუმცა პერიოდულად „ღრმა სახელმწიფოს“ ოფიცრები სამხედრო ოპერაციებშიც მონაწილეობდნენ. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, აქცენტი „ქურთების მუშათა“ პარტიის (PKK) მიერ წამოწყებულ საშიშ კამპანიაზე გადაიტანეს. „ღრმა სახელმწიფოს“ თურქეთში ორი განშტოება ჰქონდა: 1) სპეციალური სამხედრო ერთეული, რომელიც სამხედრო ელიტისგან შედგებოდა; 2) სამოქალაქო-პოლიტიკური ფრთა.

2007–2012 წლებში, სამხედრო გენერალიტეტის საქმიანობასთან დაკავშირებული გამოძიების დროს, 500–მდე გენერა-

ლი და ოფიცერი დააკავეს. პროკურორები მსჯელობდნენ, რომ მკვლელობების, ტერორიზმის და ქაოსის გამო, თურქეთის სტაბილურობას ექმნებოდა საფრთხე და ახალი სამხედრო გადატრიალებისთვის ნიადაგი მზადდებოდა.

სამხედროებსა და სამოქალაქო ძალებს შორის დაძაბულობა არის დაპირისპირება ლაიციზმისა და ისლამიზმის მომხრეებს შორის. მიუხედავად ქვეყანაში საკანონმდებლო ცვლილებებისა, რომელთაც შეზღუდეს არმიის პოლიტიკური როლი, არმიის ვალდებულებები უცვლელი დარჩა უკვე 70 წლის განმავლობაში. სახელმწიფოს შიგნით არმია არის სრულიად ავტონომიური ინსტიტუტი. ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გამოტანისას და როგორც „სახელმწიფო სუვერენიტეტის მცველი“ აკონტროლებს პოლიტიკურ ხელისუფლებას. ტერმინი, სამხედრო პატრონაჟის სისტემა“, საკმაოდ ზუსტად აღწერს პოლიტიკურ წყობას, რომელიც იყო თურქეთში.

პირველად თანამედროვე თურქეთის ისტორიაში 2010 წლის ნოემბერში სამი გენერალი დაითხოვეს თავიანთი პოსტებიდან სამოქალაქო ხელისუფლების გადაწყვეტილებით. ეს გენერლები იმ 200 ოფიცერს შორისაა, რომლებიც ეჭვმიტანილნი არიან 2003 წლის სამხედრო გადატრიალების მოწყობის მცდელობაში (საქმე აღიძრა 2010 წელს), რომელსაც არ ადასტურებენ სამხედროები. ამ ფაქტმა გაამწვავა ურთიერთობა მთავრობასა და არმიას შორის.

სამხედროებსა და ხელისუფლებას შორის დაპირისპირება 2012 წელსაც გრძელდებოდა. ხელისუფლებასთან კონფლიქტის შემდეგ, რასაც შეიარაღებული ძალების ძველი ხელმძღვანელობის გადადგომა მოჰყვა, თურქეთის პრეზიდენტმა აბდულაჰ გიულმა დაამტკიცა შეიარაღებული ძალების უმაღლესი ხელმძღვანელობის ახალი შემადგენლობა.

თურქეთის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსად დაინიშნა ქვეყნის ჟანდარმერიის ყოფილი უფროსი ნეჯდეთ ეზელი, სახმელეთო ჯარების ხელმძღვანელობა ჩაიბარა გენერალმა ჰაირი ქივრიქოღლუმ, სამხედრო-საზღვაო ძალებს უხელმძღვანელებდა ადმირალი ემინ მურად ბილგელი, ხოლო სამხედრო-საჰაერო ძალებს - გენერალი მეჰმედ ერთენი.

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ თურქეთის შეიარაღებული ძალების უმაღლესმა ხელმძღვანელებმა 2012 წლის მარტში პროტესტის ნიშნად დატოვეს თავიანთი თანამდებობები, რაც დაკავშირებული იყო არმიის მაღალჩინოსანი ოფიცრებისა და გენერლების დაპატიმრებასთან, რომლებსაც ბრალი ედებოდათ რეჯეფ ერდოღანის მთავრობის დამხობის მცდელობა.

რესპუბლიკური თურქეთის არმია ყოველთვის წარმოადგენს საკმაოდ იდეოლოგიზირებულ სისტემას, რომლის უფლება – ჩაერიოს ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ჩანერილია კონსტიტუციაში. თურქეთის სამხედრო წრეების პოლიტიკური იდეოლოგიის საფუძველი არის ნაციონალიზმი, ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა და ათათურქის იდეალებისადმი ერთგულება. თურქულ არმიას დიდი გავლენა აქვს ქვეყნის ეკონომიკაზე, კომპანიების ჯგუფის სახით, რომლებიც გაერთიანებული არიან ფონდში – ჯარის ურთიერთდახმარების ასოციაცია. უნდა აღინიშნოს, რომ არმია მნიშვნელოვანი პოპულარობით სარგებლობს ქვეყნის მოსახლეობაში, ამასთან, არა როგორც უსაფრთხოების გარანტი, არამედ როგორც პოლიტიკური ძალა.

თურქეთში, სამოქალაქო და სამხედრო ინსტიტუტებს შორის დაპირისპირება მხოლოდ აზრთა სხვადასხვაობით არ შემოიფარგლება. დღის წესრიგში ქვეყნის ორიენტაციის საკითხიც დგას - რა პოლიტიკურ გზას აირჩევს ის დარჩება დასავლეთის მოკავშირედ, თუ მისი საგარეო პოლიტიკა აღმოსავლეთზე, პირველ რიგში, ისლამურ ქვეყნებზე გადაერთვება, რასაც დღეს აკეთებს ქვეყნის პრეზიდენტი.

თურქეთი 1960-იანი წლებიდან ევროკავშირში განევრიანების კანდიდატი ქვეყანაა. გატარებულმა რეფორმებმა, ბიძგი მისცა ევროკავშირთან მოლაპარაკებების განახლებას. სხვადასხვა დოკუმენტში ხაზგასმულ რეფორმებში, რომლებსაც ბრიუსელი მხარს უჭერდა, საკონსტიტუციო ცვლილებებიც იგულისხმება, მაგრამ არის მოსაზრება, რომ ორგანიზაციაში თურქეთის მიღებას საფრანგეთი და გერმანია ეწინააღმდეგებიან. შედეგად, განევრიანების იმედიც ნელ-ნელა იკლებს. შესაძლოა, რომ ევროპიზაციის სახელით მომხდარ დემოკრატიზაციას, თურქეთის ისლამიზაცია მოჰყვეს და ქვეყანამ პროდასავლური საგარეო კურსიდან საბოლოოდ გადაუხვიოს.

თურქეთის პრემიერ-მინისტრმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა 2011 წლის 8 ივლისს მეჯლისში წაიკითხა ახალი, რიგით 61-ე მთავრობის პროგრამა, რომელიც იქცევა მომავალი ოთხი წლის თურქეთის საშინაო პოლიტიკის მთავარ მამოძრავებელ ძალად.

მიმომხილველები ვარაუდობდნენ, რომ თურქეთში საკონსტიტუციო ცვლილებების განხორციელების შემდეგ, პრემიერი რეჯეფ თაიფ ერდოღანი სერიოზულად იფიქრებდა საპრეზიდენტო არჩევნებზე საკუთარი კანდიდატურის დაყენებაზე.

2011 წლის 12 ივლისის არჩევნებში რეჯეფ თაიფ ერდოღანის პარტიის გამარჯვებამ კიდევ ერთხელ აჩვენა ის კურსი, რასაც „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია ახორციელებს, და რომელსაც მხარს უჭერს თურქეთის მოსახლეობის დიდი ნაწილი.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წევრების მიერ არჩეული კურსი ობიექტურად ყველაზე უფრო სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. მათ მოახერხეს პრიორიტეტების სწორად განაწილება, გაამახვილეს რა ყურადღება მმართველობის დასაწყისში ქვეყნის შიდა მდგომარეობაზე, რითაც თავიდან აიცილეს დაპირისპირება ქემალისტური პრინციპების მიმდევარ სამხედროებთან.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წარმატება პირდაპირკავშირშია ქვეყნის ეკონომიკურ მიღწევებთან. აღმოჩნდა, რომ ის ერთადერთი პარტიაა, რომელმაც შეძლო თურქეთის ეკონომიკის განვითარება. 2002 წლიდან 2007 წლამდე მშპ თურქეთში 181 მილიარდი ამერიკული დოლარიდან – 410 მილიარდ ამერიკულ დოლარამდე გაიზარდა. მმართველმა პარტიამ შემოიღო ახალი თურქული ლირა (2005 წ.) და მოახერხა ლირის კურსის გამყარება.

პოლიტიკურ რეალობასთან და პრაგმატიზმთან დაახლოებამ თურქეთში პოლიტიკური ისლამის შემდგომი განვითარება გამოიწვია. „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის აბსოლუტური გამარჯვება 2002 წლიდან მოყოლებული ყველა შემდგომ არჩევნებზე ნათლად აჩვენებს, რომ ეკონომიკის განვითარებისა და ცხოვრების დონის ამაღლების პირობებში იდეოლოგია უკანა პლანზე გადადის. ამომრჩევლისთვის სულერთია ეს რეფორმები ვინ ჩაატარა: ისლამისტურმა თუ სეკულარულმა მთავრობამ. რეგიონის სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, თურქეთმა შეძლო პრაგმატული და ტოლერანტული პოლიტიკური კურსის შემუშავება. „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წარმატება გარკვეულწილად გამოწვეული იყო იმიტომ, რომ პარტიის ლიდერები გაემიჯნენ რადიკალურ ისლამსა და მასთან დაკავშირებულ ყველა სტერეოტიპს. მათ უარყვეს იდეა, რომ „ისლამი – ეს არის გამოსავალი“ და პირიქით, პოლიტიკური კურსი დემოკრატიული პროცესების პატივისცემასა და მათში აქტიურად მონაწილეობაზე დაამყარეს.

გასული წლების განმავლობაში თურქეთი მნიშვნელოვან თანხას ხარჯავდა ჰუმანიტარულ აქციებში, უმეტესწილად დემოკრატიული ორიენტაციის ორგანიზაციებს უწევდა დახმარებას. 2013 წლის მონაცემებით თურქეთი მსოფლიოში მეოთხე ადგილ-

ზეა აშშ-ს, ევროკავშირისა და ბრიტანეთის შემდეგ, ჰუმანიტარული დახმარების გაცემის კუთხით.

დემოკრატიის განვითარების მხარდაჭერა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის შემადგენელი ნაწილი 1990-იან წლებში გახდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ თურქეთმა პოსტსაბჭოთა სივრცეში, ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში, თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის გაზრდა დაიწყო.

1992-1996 წლებში, მას ცენტრალურ აზიისა და კავკასიის რეგიონში, საერთაშორისო დახმარებებზე გამოყოფილი მთელი ბიუჯეტის 87% დახარჯა. მდგომარეობა შედარებით შეიცვალა 1997 წლიდან, როცა მსოფლიოს და მათ შორის თურქეთის ყურადღებაც ბალკანეთმა მიიპყრო.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მმართველობის პირველ პერიოდში ევროკავშირში განწევრიანება პოლიტიკური კურსის ერთ-ერთ ძირითად მიზნად დაისახა. ამან თურქეთში დემოკრატიული პროცესების განვითარებას შეუწყო ხელი. თუმცა 2005 წელს, როდესაც ნათელი გახდა, რომ უახლოეს მომავალში თურქეთი ვერ გახდებოდა ევროკავშირის წევრი, ზენოლა, რომელსაც ახდენდა ევროპა თურქეთში დემოკრატიული პროცესების გასაძლიერებლად, მოიხსნა და მმართველ პარტიას უფრო თავისუფალი შიდა პოლიტიკური კურსის გატარების საშუალება მიეცა.

შეიძლება ითქვას, რომ 2013 წლიდან მმართველი პარტიის არსებობაში დაიწყო ახალი ეტაპი. 2013 წლის გეზის პარკის მოვლენები შემომავარუნებელ წერტილად წარმოსდგება, როდესაც ნათლად გამოჩნდა რეჟიმ თაიფ ერდოღანის, თურქეთის მაშინდელი პრემიერ-მინისტრის ავტორიტარიზმი და ის, თუ რამდენად დაშორდა რეალურად მმართველი პარტია იმ დემოკრატიულ საფუძვლებს, რომლებზე დაყრდნობითაც მოვიდა თურქეთის სათავეში.

ის ფაქტი, რომ მთავრობა არ აღმოჩნდა მზად ნასულიყო რაიმე სახის დათმობაზე, გახდა პარკის დასაცავად მოწყობილი მშვიდობიანი აქციის ფართომასშტაბიან ანტისამთავრობო გამოსვლებში გადაზრდის მიზეზი. მოსახლეობა გამოვიდა სულ უფრო და უფრო ამპარტავანი, ავტორიტარული, განსხვავებული აზრის მიმართ შეურიგებელი მთავრობის წინააღმდეგ. ამას დაემატა საკანონმდებლო ცვლილებებიც, მოსახლეობის ცხოვრების წესს რომ შეეხო.

„სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ თავისი მმართველობის წლებში მიიღო რიგი კანონპროექტები, რომლებიც ისლამური ფუნდამენტალიზმით იყო ნაკარნახევი. ასე, მაგალითად, ალკოჰოლით ვაჭრობის შემცირება, სახელმწიფო სამსახურებში ჩადრის ტარების უფლება და სხვა. კანონი ალკოჰოლთან დაკავშირებით კრძალავს მის გაყიდვას მეჩეთებისა და სკოლების მიმდებარე ტერიტორიებზე, ასევე მის რეალიზაციას საღამოს 10 საათის შემდეგ. ოპოზიციის წინააღმდეგობის მიუხედავად კანონპროექტი შეიმუშავეს, განიხილეს და დაამტკიცეს ორი კვირის განმავლობაში.

თურქეთის მმართველი პარტია თავიდანვე მკაცრ განცხადებებს აკეთებდა მიმდინარე საპროტესტო გამოსვლების წინააღმდეგ. გეზის პარკი არ არის პირველი ამბიციური პროექტი პრეზიდენტ ერდოღანისათვის. არსებობს კიდევ ბოსფორის სრუტის პარალელური არხის გაჭრის პროექტი, ბოსფორის სრუტეზე რიგით მესამე, სულთან სელიმ I იაფუზის (მრისხანეს) სახელობის ხიდის აშენების პროექტი და ა.შ. 29 მაისს სწორედ ამ ხიდის მშენებლობის საზეიმო გახსნაზე გააკეთა პირველი განცხადება ერდოღანმა: „რაც უნდა მოიმოქმედოთ, ჩვენ მივიღეთ გადაწყვეტილება და მას განვახორციელებთ“. 1 ივნისს მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა განაცხადა, რომ ნებისმიერი 20 დემონსტრანტის სანაცვლოდ მას შეუძლია პარტიის 200 000 მომხრის გამოყვანა,

ხოლო იქ, სადაც 100 000 შეიკრიბებოდა, იგი მილიონს მიიყვანდა. იმ დროს, როდესაც ერდოლანის პოზიცია ხისტი რჩებოდა და გამორიცხავდა რაიმე სახის კონსენსუსს, საპროტესტო აქცია ანტისამთავრობო გამოსვლებში გადაიზარდა და ლოზუნგი „შევიწარჩუნოთ ხეები“ შეიცვალა მთავრობის გადადგომის მოთხოვნით.

31 მაისს სტამბოლში, ტაკსიმის მოედანთან ახლოს მდებარე „გეზის“ პარკში მშვიდობიანი აქცია პოლიციამ ცრემლსადენი გაზით დაშალა. აქციის მონაწილეებს პარკი 4 დღის განმავლობაში ჰქონდათ დაკავებული და მისი რეკონსტრუქციის გეგმის გაუქმებას მოითხოვდნენ. აქციის დაშლას კი პროტესტის ბევრად უფრო დიდი ტალღა მოჰყვა და სტამბოლის ქუჩები მოქალაქეებსა და პოლიციას შორის შეტაკებების ადგილად იქცა.

აქციის მონაწილეები ამბობდნენ, რომ გეზის პარკის სტამბოლის ცენტრის ერთ-ერთი იშვიათი მწვანე ზონაა. მათი თქმით, რეკონსტრუქციის გეგმა ამ ზონის გაქრობას და მის სასტუმროებითა და მაღაზიებით ჩანაცვლებას გულისხმობდა. ტაკსიმის მოედანი, რომელთან ახლოსაც მდებარეობს პარკი, ტურისტებით ერთ-ერთი ყველაზე დატვირთული ადგილია. აქციის მონაწილეთაგან ერთ-ერთს ეჭირა ოსმალის სულთნის ტანსაცმელში გამონყობილი თურქეთის პრემიერ-მინისტრის, რეჯეფ თაიფ ერდოლანის ფოტო წარწერით: „ხალხი შენ არ დაგიჩოქებს“.

„ჩვენ არ გვყავს ხელისუფლება, ჩვენ გვყავს თაიფ ერდოლანი“, - განუცხადა „გეზის“ პარკში მყოფმა აქციის ერთ-ერთმა მონაწილემ კორაი სალისკანმა „როიტერის“ ჟურნალისტს. „ისინი ჩვენ არ გვისმენენ, ეს არის უკმაყოფილების „ზაფხულის დასაწყისი,“ – დაამატა მან. მას შემდეგ, რაც პოლიციამ „გეზის“ პარკში შეკრებილი მოქალაქეები ძალის გამოყე-

ნებით დაშალა, უკვე ორმხრივმა დაპირისპირებამ სტამბულის ქუჩებში გადაინაცვლა.

„ათასობით ადამიანი, რომლებსაც არასდროს არ გამოუხატავთ ძალადობა და არ ჩაუდენიათ არაფერი, ცრემლსადენი გაზით დაახრჩვეს. ისინი არ არიან მწერები, ისინი რიგითი მოქალაქეები არიან. ისინი არ არიან მტრები პოლიციისთვის, ისინი არიან მოქალაქეები, რომლებსაც უნდა ემსახურებოდეს და იცავდეს პოლიცია სამწუხაროდ, პოლიცია მოქალაქეებს არამარტო მტრებად მიიჩნევს, არამედ როგორც მწერებს, ისე ექცევა და გაზს ასხამს,“ – წერდა თურქული გამოცემა „რადიკალი.“

31 მაისის მოვლენებს აქტიურად გამოეხმაურა როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოური პრესა, მაგრამ სატელევიზიო არხების უმრავლესობა, ისევე, როგორც თავად პრემიერ-მინისტრი, მთელი კვირა დუმდნენ. დემონსტრანტები თურქულ მედიას სახელმწიფოსთან კოლაბორაციონიზმში ადანაშაულებდნენ და ამბობდნენ, რომ მიმდინარე მოვლენებზე სიახლეებს უცხოური პრესიდან იგებდნენ. იმ კვირის შაბათს ერდოღანი აქციის დაშლასა და შეტაკებებს გამოეხმაურა და განაცხადა, რომ პოლიცია ყოველთვის შეასრულებდა თავის მოვალეობას, რადგან ტაკსიმის მოედანზე არ შეიძლება ექსტრემისტების ველურებით სირბილი. „ისინი ქვაფენილებს ყრიან და ადგილობრივი მაღაზიების ვიტრინებს ამტვრევენ. ეს არის დემოკრატია?“ – განაცხადა პრემიერ-მინისტრმა, რომელმაც უარყო დემონსტრანტების მიერ წამოყენებული ბრალდება, რომ ის დიქტატორია.

„ადამიანებს მობეზრდათ საჯარო დისკუსიების ნაკლებობა, უპატივცემულობა, უკანონობა და ამ ხელისუფლების ავტორიტარიზმი,“ – აცხადებს სირი სურეიია ონდერი, ქურთული „მშვიდობისა და დემოკრატის“ პარტიის წარმომადგენელი, რომელიც შეტაკებისას დაშავდა.

1 ივნისს, შაბათს, მწვავე შეტაკებების შემდეგ, პოლიცია იძულებული გახდა ტაკსიმის მოედანი დაეტოვებინა. დემონსტრანტები გამარჯვებას ზეიმობდნენ. „ჩვენ გავიმარჯვეთ, „გეზის“ პარკი ისევ ჩვენია“, - ეუბნებოდა ერთ-ერთი დემონსტრანტი „გარდიანის“ კორესპონდენტს.

შაბათს სტამბულის ცენტრში, რამდენიმე მოხალისე ექიმმა და სამედიცინო ფაკულტეტების სტუდენტებმა სახელდახელოდ სამედიცინო პუნქტები მოაწყვეს, სადაც შეტაკებებში დაშავებულ დემონსტრანტებს ეხმარებოდნენ. „ჩვენ დაახლოებით ასამდე ადამიანს დავეხმარეთ,“ – უთხრა ერთ-ერთმა სტუდენტმა (რომელმაც ანონიმურობა არჩია) „გარდიანის“ კორესპონდენტს, – „პოლიცია ახლა ძალიან მძიმე ცრემლსადენ გაზს იყენებს, რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობას სერიოზულად აზიანებს.“ უკვე კვირას, ორ ივნისს „საერთაშორისო ამნისტიამ“ გაავრცელა ცნობა 2 დაღუპულისა და ათასი დაშავებულის შესახებ. „სამარცხვინოა ასეთი უღმობელი პასუხი ტაკსიმის აბსოლუტურად მშვიდობიანი პროტესტის მიმართ,“ – განაცხადა „ამნისტია ევროპის“ თავმჯდომარემ, ჯონ დალუისენმა.

„Human Rights Watch“-ის მთავარი მკვლევარი თურქეთში, ემა სინკლარვი აცხადებს, რომ ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, თუ რამდენად შეუწყნარებელია თურქეთის ხელისუფლება განსხვავებული აზრის მიმართ.

„მთელს მსოფლიოში, თუ სახელმწიფო თავისი მოქალაქეების წინააღმდეგ ძალის გადამეტებას მიმართავს, ეს იმას ნიშნავს, რომ მათი ძალაუფლება სუსტია, ხოლო ქმედებები – მცდარი,“ – წერს თურქული გამოცემის „ვატანის“ ჟურნალისტი, რუსენ ვარკი.

მას შემდეგ, რაც პოლიციასა და დემონსტრანტებს შორის დაპირისპირებამ უკიდურესად სასტიკი ხასიათი მიიღო, რეჟეფ თაიფ ერდოღანი აქციის მონაწილეებს ტერორისტებად მოიხსენიებდა და ხაზს უსვამდა, რომ რაიმე სახის კომპრომისი გამო-

რიცხული იყო. იგი ასევე მკვეთრად რეაგირებდა ტაკსიმისა და თაპირის მოედნების შედარებაზე და გამორიცხავდა არაბული გაზაფხულის ტალღის გავრცელებას თურქეთში. „ეს არ არის რევოლუცია, ეს არ არის ამბოხი და ეს ნამდვილად არ არის „თურქული გაზაფხული“, ახლა ზაფხულია“, – განაცხადა თურქეთის მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა.

საპროტესტო გამოსვლების დასაწყისში ინფორმაციის გავრცელების ერთადერთ წყაროს სოციალური ქსელები წარმოადგენდა. ინფორმაცია და, შესაბამისად, ბევრი დეზინფორმაციაც, პირველ რიგში YouTube-ისა და Twitter-ის მეშვეობით ვრცელდებოდა. თურქულმა მედიამ აქტიურობა მას შემდეგ დაიწყო, რაც მიმდინარე მოვლენებმა საერთაშორისო ყურადღება მიიპყრო. თუმცა თავდაპირველად თურქი ჟურნალისტები დიდი სიფრთხილით სვამდნენ შეკითხვებს, განსაკუთრებით პოლიციის მიერ გადამეტებული სისასტიკის ფაქტებთან დაკავშირებით.

Youtube-თან და Twitter-თან ერთად თურქეთის მთავრობამ მთლიანობაში 166 საიტი დაბლოკა. ეს პირველი შემთხვევა არ იყო, როდესაც თურქეთში სოციალურ ქსელებს ბლოკავენ. მსგავსი რამ გასულ წელს, ადგილობრივი არჩევნების შემდეგაც მოხდა.

BBC-ის ცნობით, ტვიტერის დაბლოკვას წინ უძღოდა, პრემიერ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის პირობა, რომ „ტვიტერს“ აღმოფხვრიდა. „არ მაინტერესებს, რას ამბობს საერთაშორისო თანამეგობრობა. ყველა დაინახავს თურქეთის რესპუბლიკის ძალას,“ - თქვა ერდოღანმა. ეს მას შემდეგ განაცხადა, რაც მომხმარებლები ტვიტერზე აზიარებდნენ მტკიცებულებებს, რომლებიც ასახავდა პრემიერის კავშირს კორუფციასთან.

2014 წლის ივლის-დეკემბრის Twitter-ის ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით, თურქეთი პირველ ადგილზეა იმ ქვეყნებს შორის, რომელი ხელისუფლება ითხოვს სოციალური ქსელიდან

თურქეთის შესახებ სხვადასხვა, მისთვის მიუღებელი ინფორმაციის ამოღებს ან დაბლოკვას.

მიმდინარე მოვლენებმა ნათლად აჩვენა, რომ თურქეთში აღარ არის ისეთი თავისუფალი მედია, როგორც „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მმართველობის პირველ პერიოდში იყო.

რ. ერდოლანი და ფ. გიულენი

კიდევ ერთი გახმაურებული ინციდენტი თურქეთში 2013 წლის 17 დეკემბერს დაინყო, როდესაც პოლიციამ დააკავა ქრთამის აღებაში ეჭვმიტანილი რამდენიმე ათეული ადამიანი, მათ შორის შინაგან საქმეთა, ეკონომიკის, გარემოს დაცვისა და ურბანული დაგეგმარების მინისტრების შვილები. აღნიშნულ პირებს ბრალად ტენდერებში გამარჯვების სანაცვლოდ ქრთამის აღება დაირანში ოქროს კონტრაბანდა ედებოდათ.

ერდოლანმა შექმნილი სიტუაცია, ისევე როგორც 2013 წლის ივნისის ანტისამთავრობო გამოსვლები, „შეთქმულების თეორიით“ ახსნა – ადგილობრივი არაკეთილმოსურნე ძალები, თურქეთის ეკონომიკური ზრდითა და რეგიონში დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკური კურსით უკმაყოფილო უცხოურ ფინანსურ ორგანიზაციებთან, მედიასთან და მთავრობებთან ერთად მოქმედებენ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წინააღმდეგ. რეჟიმე თაიფ ერდოლანმა მმართველი პარტიის წევრებისა და მათი ოჯახის წევრების წინააღმდეგ დაწყებულ გამოძიებას „სასამართლო გადატრიალება“ უწოდა, რომლის ორგანიზებაშიც ფეთჰულაჰ გიულენი და მისი ისლამისტური ორგანიზაცია დაადანაშაულა.

ისმება კითხვა, ვინ არის ფეთჰულაჰ გიულენი და რა ადგილს იკავებს ის თანამედროვე თურქეთის ცხოვრებაში.

ფეთულაჰ გიულენი მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი მუსლიმი ლიდერია, რომელიც 1999 წლიდან ამერიკის შეერთებულ შტატებში ცხოვრობს და სოციალურ მოძრაობა „ჰიზმეთს“ ხელმძღვანელობს.

ფ. გიულენი მხარს უჭერს „ისლამის ახლებურ ინტერპრეტაციას“, კერძოდ, რელიგიათა და კულტურათა შორის დიალოგს, მეცნიერებას, დემოკრატიას, მშვიდობასა და სულიერებას, თუმცა კატეგორიულად ეწინააღმდეგება რელიგიის პოლიტიკურ იდეოლოგიად გადაქცევას. თავის მხრივ, ერდოღანის „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია პოლიტიკაში აქტიურად იყენებს რელიგიას.

ფ. გიულენი გახლავთ მსოფლიოში გავლენიანი და ავტორიტეტული პიროვნება, რომლის იდეები მიმართულია მოთმინებისა და სათნოებისაკენ, განათლების ძირეული გარდაქმნისა და მისი სრულყოფისაკენ. რომელსაც სწამს, რომ უფრო მეტია ხალხების გამაერთიანებელი ელემენტები, ვიდრე გამთიშველი. ამ რწმენის საფუძველზე იგი მთელ თავის ცხოვრებას უძღვნის სოციალური პრობლემების გადანყვეტას და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. მან მთელი თავისი ენერგია და ძალისხმევა მიმართა სხვადასხვა რელიგიების, რასების, იდეებისა და პოლიტიკური შეხედულებების დიალოგის ფარგლებში დაახლოებას.

ფეთჰულაჰ გიულენის მიხედვით, „რელიგია არის ის ერთადერთი ელემენტი, რომელიც გააერთიანებს ანგარებით, ეგოიზმით და უფრო მეტად მიწიერი ფაქტორებით გათიშულ ადამიანებს. წარსულშიც და ჩვენს დროშიც რელიგიის სახელით მთელი რიგი კონფლიქტები მოხდა და ეს არის შედეგი იმისა, რომ რამდენიმე უმნიშვარი სული მსხვერპლად შეეწირა ანგარებას. ძირითადად, რელიგია არის მტკიცე ხიდი განსხვავებული მოსაზრებებით გათიშულ ადამიანებს შორის. იგი არის ტიგელი, რომელიც ადნობს ანგარებასა და ეგოიზმს. სიყვარული კი ამტკიცებს მტრობით მოშლილ მეგობრობას და იძლევა გარანტიას, რომ რელიგია არ მოხდება დაუდევრობის ბუდეში და არ ჩავარდება უფსკრულში“.

ფეთჰულაჰ გიულენი ამ შეგონებით უარყოფს ურთიერთ სიძულვილს. მისი აზრით, „ურთიერთობები უნდა ეფუძნებოდეს სიყვარულს, ურთიერთპატივისცემას, ურთიერთდახმარებასა და ურთიერთგაგებას.“

ფეთქულაჰ გიულენის ამგვარ საქმიანობას ვაშინგტონის კათოლიკური უნივერსიტეტის აღმოსავლური ქრისტიანობის კვლევის განყოფილების გამგე პროფესორი შინდი გრიფიტი შემდეგნაირად ხსნის: „ცივილიზაციათა შორის დიალოგის მიზანია, რომ ქრისტიანებს და სხვა კონფესიების წარმომადგენლებს, რომლებიც არ იცნობენ მსოფლიოში ერთ-ერთ უძველეს რელიგიას – ისლამს, საზოგადოებას უნდა მიაწოდონ მის შესახებ სწორი ინფორმაცია. ისლამურ სამყაროში თურქეთი არის ერთადერთი ქვეყანა, რომელსაც შეუძლია ევროპულ და დასავლურ ცივილიზაციას გაუგოს და ქრისტიანებისათვის ისლამურ სამყაროსთან ინტეგრაციაში ხიდის როლი შეასრულოს.“

ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებული პრობლემების განსახილველად ფეთქულაჰ გიულენმა მსოფლიოს ბევრი ცნობილი ინტელექტუალი შეკრიბა, რომლებმაც გლობალური საკითხები განიხილეს. აქედან გამომდინარე, სავსებით ბუნებრივია, რომ როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის ქვეყნებსა და თვით ამერიკის ბევრ შტატშიც განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია ფეთქულაჰ გიულენის ფრიად გამორჩეულმა ფილოსოფიურ-თეოლოგიურმა ნააზრევმა, რომელიც „ისტორიული წარსულის გაერთიანებისა და მომავლის გონივრულად მომზადების“ სახელწოდებით არის ცნობილი. ისიც ბუნებრივია, რომ 2002 წლის ზაფხულში, ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტში გიულენს საგანგებო კონფერენცია მიეძღვნა თემაზე: „ფეთქულაჰ გიულენი და თანამედროვე ისლამი.“ კონფერენციაზე ყველა ერთხმად აღნიშნავდა თურქი მოაზროვნის ზემოხსენებული ნაშრომის უდიდეს მნიშვნელობას მომავალი თაობის აღზრდის საქმეში.

ფეთქულაჰ გიულენი თავის მისიას ხედავს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის დაახლოებაში და დაჟინებით იმეორებს სხვადასხვა აღმსარებლობის ერებს შორის მიმტევეებლობის, ურთიერთგაგებისა და დიალოგის აუცილებლობას.

ფეთქულაჰ გიულენის უმთავრესი მისიაა, უანგაროდ ემსახუროს ხალხს და ამით მოიპოვოს უზენაესის კეთილგანწყობა. ამ მხრივ, აღნიშვნის ღირსია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ყოფილი გენერალური მდივნის კოფი ანანის შეხედულება, რომელიც ეხება ფეთქულაჰ გიულენის მოღვაწეობას. ის დასძენს, რომ „გიულენი მეგობრებთან ერთად ახერხებს იმას, რომ განსხვავებული გრძნობების, განსხვავებული აზროვნების ადამიანებს ერთად მოუყაროს თავი. ის საზოგადოებას ახსენებს, რომ მთელი კაცობრიობა ერთ საერთო დიდ

გემში ზის და მოგზაურობს მსოფლიოს გარშემო. დღევანდელ მსოფლიოში შეუძლებელია იმის დაჯერება, რომ საკუთარი უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობისათვის შეიძლება განირო სხვისი კეთილდღეობა და უსაფრთხოება... ზოგიერთი პატარა არარელიგიური დაჯგუფება, რომლებიც რელიგიის სახელით მოქმედებს, ძაბავს ერებს შორის ურთიერთობას. გნებავთ იუდაიზმი, ქრისტიანობა, ისლამი – ყველა მათგანი ზნეობის გაკვეთილს იძლევა. ისლამი საუბრობს მონყალე ალაჰზე და მავანი კი ალაჰის სახელით ადამიანს კლავს და თვლის, რომ რელიგიის ინტერესებიდან გამომდინარე იქცევა ასე, ზოგიერთი უმსგავსონი კი - რელიგიას თავიანთი ინტერესებისათვის იყენებს”.

ფეთჰულაჰ გიულენმა მთელი თავისი ცხოვრება მიუძღვნა კაცობრიობისათვის იმის ახსნას, რომ ჭეშმარიტი რელიგია გვასწავლის სიყვარულს, მოთმინებას, შრომას, თანხმობას და ბევრ სხვა ფასეულობებს, რომელთაც ადამიანები მიჰყავთ სრულყოფისაკენ.

ფეთჰულაჰ გიულენის მოღვაწეობის მიზანი კაცობრიობის ბედნიერი მომავალია. ის პოეტურად გადმოგვცემს, თუ როგორია მისი სასურველი მომავალი. „ყველას გეხვევით, ყველას მოგესალმებით. ჩემს თავს ვეუბნები - ღმერთის მიერ შექმნილ სამყაროში ადგილი არ არის ძალადობისათვის, ღალატისათვის, ტყუილისათვის, სიძულვილისათვის. არის მხოლოდ სიყვარული, ერთგულება და სიმართლე,” - აი, ასეთია ფეთჰულაჰ გიულენის ოცნების სამყარო.

ფეთჰულაჰ გიულენი ცივილიზებულ მსოფლიოში აღიარებულია, როგორც მოაზროვნე ლიდერი. მას ზოგჯერ მოიხსენებენ თურქეთის არაოფიციალურ სამოქალაქო-რელიგიურ ლიდერად. მილიონობით ადამიანზე გავლენის მოპოვებამ, საგანმანათლებლო დაწესებულებების შექმნამ, თავისი შეხედულებების ცხოვრებაში დანერგვამ, ოქროს თაობის აღზრდის პროცესმა, გლობალური მშვიდობის განმტკიცების იდეალების განხორციელების რწმენის დანერგვამ და აქტიურმა მოღვაწეობამ იგი გამორჩეულ პიროვნებად აქცია. ამიტომაცაა, რომ ფეთჰულაჰ გიულენის წიგნები, მოსაზრებები, შეხედულებები და საუბრები დიდ გავლენას ახდენს ადამიანებზე და ის სამართლიანადაა აღიარებული მსოფლიოში მშვიდობის, კულტურათა და ცივილიზაციათა შორის დიალოგის ინიციატორად.

მოკლედ დავახასიათეთ გიულენის საქმიანობა. ახლა ვნახოთ, როგორ უპირისპირდება გიულენს, ერთ დროს მისი იდეების გამტარებელი ერდოლანი.

საგულისხმოა, რომ ბოლო დრომდე, გიულენი და ერდოლანი საერთო ბანაკში მოიაზრებოდნენ. წლების წინ მათი დაახლოება ოპონენტების წინააღმდეგ საერთო ხედვამ განაპირობა. „ღრმა სახელმწიფოს“ სახელით ცნობილი თურქი სეკულარული ნაციონალისტები (განსაკუთრებით, სამხედროები) „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიისა და გიულენის მოძრაობის მისწრაფებებს თანაბრად უშლიდნენ ხელს.

1960, 1971, 1980 და 1997 წლებში არმია ლაიციზმის სახელით და სასამართლოს დახმარებით, ლეგიტიმურად არჩეული მთავრობის საქმიანობაში აქტიურად ჩაერია და ისლამიზაციისაკენ მიმართული აქტივობები შეაჩერა. 1999 წელს გიულენის წინააღმდეგ გამოძიებაც კი დაიწყო, რასაც მისი აშშ-ში ემიგრაცია მოჰყვა.

ერდოლანი თავდაპირველად არმიასთან თანამშრომლობას აპირებდა, თუმცა მას შემდეგ, რაც ეს შესაძლებლობა გამოირიცხა, პრემიერმა სამხედროების ჩამოშორება გიულენის და მისი სწრაფად მზარდი მოძრაობის დახმარებით გადაწყვიტა.

ერდოლანისა და გიულენის დაპირისპირების ერთ - ერთი გამომწვევი მიზეზი ქვეყანაში დაწყებული კორუფციული სკანდალია. მაგრამ რეალურად, ერდოლანისა და გიულენის დაპირისპირების მიზეზები უცნობია. პოლიტიკოსების ერთი ნაწილი ყოფილ მოკავშირეებს შორის განხეთქილების მთავარ წყაროდ პრემიერ-მინისტრის მიერ ისრაელის საწინააღმდეგო პოლიტიკის გატარებას და ამბოხებული სირიელების მხარდაჭერას ასახელებს.

განსხვავებები იკვეთება ისლამის ინტერპრეტაციის კუთხითაც. ერთი შეხედვით, ორივე მათგანი ზომიერ ისლამურ იდეოლოგიას ეყრდნობა, თუმცა მათ შორის მნიშვნელოვანი სხვაობაა. ერდოლანი ყოფილი პრემიერ-მინისტრის ნეჯმეთინ ერბაქანისეული ისლამის „ეროვნულ ხედვას“ („Milli Gorus“) იზიარებს, რომელიც „ანტიდასავლურ,“ „პანისლამურ“ დის-

კურსს მოიცავს. გიულენის სწავლება, თავის მხრივ, ქურთი სუფი სულიერი ლიდერის საიდ ნურსისეულ (1877-1960) ინტერპრეტაციას ეფუძნება და ისლამის სხვა ცივილიზაციებთან დიალოგს მოიაზრებს. ერთი მხრივ, გიულენის მიერ საკუთარი აპოლიტიკურობის მუდმივი ხაზგასმა, მეორე მხრივ კი, მისი მომხრეების საჯარო სტრუქტურებში დანიშნულება, სულიერი ლიდერის ირგვლივ შეთქმულების თეორიების მომრავლებას უწყობს ხელს.

ერდოლანი ცდილობს, მთელ მსოფლიოში გიულენს და „ჰიზმეთს“ სახელი გაუტეხოს და ტერორისტებად შერაცხოს. ამ ეტაპზე მისი უმთავრესი მიზანია მსოფლიოს 150 ქვეყანაში გახსნილი სკოლები დაახურვინოს. რასაც ვერ ახერხებს და ეს მის გაღიზიანებას იწვევს. ერდოლანის ასეთ საქციელს ეხმიანება მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების ლიდერები.

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ანკარაში აშშ-ის ყოფილი ელჩის ფრანსის რიჩიარდონეს მოსაზრება, მან აღნიშნა, რომ თურქეთის მთავრობამ, ვაშინგტონს მოძრაობა „ჰიზმეთის“ გამო ჩივილით მიმართა, მაგრამ დღემდე რაიმე მტკიცებულება ვერ აჩვენა. მოძრაობა, რომელსაც ორმხრივ ურთიერთობებში ამოდენა წვლილი შეაქვს, როგორ შეიძლება ქვეყნისთვის საფრთხეს წარმოადგენდეს, - ამის გაგება ძნელია აშშ-ის მთავრობისათვის, ერდოლანი კი „მოძრაობა ჰიზმეთს“ სასტიკ ტერორისტულ დაჯგუფებად მიიჩნევს.

ფრანსის რიჩიარდონემ, რომელიც ამ ფაქტამდე რამდენიმე თვის წინ სამსახურობრივი მოვალეობის ვადის ამონურვის შემდეგ ატლანტიკურ საბჭოში გადავიდა, მოძრაობა „ჰიზმეთის“ მიმართ ნაყენებულ ბრალდებებზე და თურქულ-ამერიკული ურთიერთობების შესახებ მნიშვნელოვანი განცხადებები გააკეთა. ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლება, მოძრაობა „ჰიზმეთს“ ტერორისტულ დაჯგუფებად არ მიიჩნ

ნევს და მასში თურქეთის ხელისუფლებისთვის მუქარას ხედავს, პრეზიდენტი რეჯეფ თაიფ ერდოღანს და თურქეთის ხელისუფლებას ჰგონია, რომ ამ უაზრობებს ამერიკელებიც სერიოზულად მიიღებენ და დაიჯერებენ, დღემდე თურქულ-ამერიკული ურთიერთობისათვის ამდენი კარგის გამკეთებელი, პატივსაცემი მოძრაობა, სახელმწიფოსთვის საფრთხეს როგორ წარმოადგენს, - ამის გაგება ინტელექტუალურად რთულია," - აღნიშნა მან.

რიჩიარდონე, დაახლოებით სამ-ნახევარი წლის განმავლობაში ანკარაში მუშაობდა. ხელისუფლების წარმომადგენლები, რომლებიც აცხადებენ, რომ „ჰიზმეთმა“ სახელმწიფოს შიგნით სახელმწიფო შექმნა, ამბობს: „კარგი, მაგრამ, თქვენი ან ჩვენი კანონების მიხედვითაც რომ იყოს, სად არის დანაშაული?". ამერიკაში პოლიტიკური პარტიის გარდა, სხვა არაპოლიტიკურ ძალას სახელმწიფო მმართველობაში რომ ხელი მიუწვდეს, საზოგადოება განაწყენდება და გაბრაზდება, „მაგრამ ჩვენ აქ, ამ შემთხვევაში დანაშაულს ვერ ვხედავთ“.

აშშ-ის ყოფილმა ელჩმა განაცხადა: როდესაც ჩემთან, ანკარაში, თურქეთის ხელისუფლების ოფიციალური პირები მოდიოდნენ და ფეთჰულაჰ გიულენის შესახებ მესაუბრებოდნენ, მე მათ ასე ვპასუხობდი: „მაჩვენეთ ამერიკის ან თურქეთის კანონმდებლობის მიხედვით დანაშაულის ჩადენის რაიმე მტკიცებულება, ძალადობრივი დანაშაული, ფულის გათეთრება, ადამიანებით ვაჭრობა, სხვა რომელიმე დანაშაული. დღემდე ოფიციალურ შეხვედრებზე მთავრობის არცერთ მაღალჩინოსანს ფ. გიულენი ასეთი ბრალდებებით არ უხსენებია, ამის ნაცვლად კი თურქეთის ხელისუფლება მას „უცნაურ“ ბრალდებებს უყენებს.

ანკარაში მუშაობის პერიოდში მისი რეზიდენციის კარები „მოძრაობა ჰიზმეთის“ წარმომადგენელი სტუმრებისთვისაც

ღია იყო. თურქეთის სხვადასხვა სამთავრობო უწყების ხელმძღვანელებს შემდეგნაირად ეუბნებოდა: „მე ამ ხალხს ვხვდები. ისინი დამნაშავენი არიან? თქვენ ახლა მე მეუბნებით, რომ თურქეთის ეს მოქალაქეები კრიმინალები არიან და ჩემს ქვეყანაში ან და სახლში არ უნდა შემოდოდნენ? არა? მაშინ ჩვენ გავაგრძელებთ მათთან ურთიერთობას.“ აშშ-ის ყოფილი ელჩი ანკარაში რიჩარდონე დარწმუნებულია იმაში, რომ ანკარის საელჩოში ეს ტრადიცია დღემდე შეუცვლელად გრძელდება.

2015 წლის 13 მაისს, თურქეთის პრეზიდენტის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ალბანეთში ვიზიტისას ოფიციალური პირებისგან „მოდრაობა ჰიზმეთის“ და თურქული სკოლების საქმიანობაში ხელის შეშლის მოთხოვნას ქვეყნის პოლიტიკოსების მხრიდან მკაცრი რეაქცია მოჰყვა.

ალბანეთის პრეზიდენტმა ბუიარ ნიშანიმ თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტთან შეხვედრის შემდეგ განაცხადა, რომ „ერდოღანთან არაოფიციალური ხანმოკლე შეხვედრის დროს მას „ჰიზმეთისა“ და სკოლების შესახებ ესაუბრა და უთხრა, რომ აღნიშნული თურქული სკოლები ალბანეთში კანონმდებლობის ფარგლებში მოქმედებენ, არანაირ საფრთხეს არ წარმოადგენენ და თანამედროვე მატერიალურ ბაზას ფლობენ.

რ. ერდოღანმა, რომელიც იმყოფებოდა ტირანაში, ვიზიტის შედეგების შეფასებისას აღნიშნა, რომ თურქული სკოლების დახურვის მოთხოვნას ალბანეთის ხელისუფლების წარმომადგენლები დადებითად შეხვდნენ. ეს ინფორმაცია უარყვეს ალბანეთის უმაღლესი ხელისუფლების წარმომადგენლებმა. ალბანეთის პრეზიდენტმა ბუიარ ნიშანმა eWS-ის ღამის გადაცემაში სტუმრობისას პირველად ისაუბრა ღიად ერდოღანთან შეხვედრის დეტალებზე. სკოლების დახურვის მოთხოვნა ბოლო დღეების განმავლობაში ქვეყანაში აქტიური განხილვის თემად იქცა. „ამ საკითხზე არაოფიციალური შეხვედრისას მოკლედ

ვისაუბრეთ, გამოვხატეთ ჩვენი პოზიცია, როგორც ორი სხვადასხვა ქვეყნის ხელმძღვანელებმა. მე ავლნიშნე, რომ ალბანეთში მათი საქმიანობა არანაირ საფრთხეს არ უქმნის არც ალბანეთს, არც თურქეთს.” შეკითხვაზე, თუ რა რეაქცია ჰქონდა ერდოლანს მის განცხადებაზე, პრეზიდენტმა უპასუხა, რომ მათ საკუთარი შეხედულებები გამოხატეს როგორც ორი ქვეყნის ლიდერებმა.

ალბანეთის ლიდერმა კომენტარი გააკეთა ერდოლანის შემდეგ სიტყვებზე: „ჩვენ მიგვაჩნია, რომ პარალელური სტრუქტურა საფრთხეს უქმნის ჩვენს სახელმწიფოებრივ და ეროვნულ ინტერესებს და მის საქმიანობას, როგორც ტერორისტული ორგანიზაციისას - ისე ვაფასებთ. მე მჯერა, რომ ალბანეთის ხელისუფლება ამ საკითხს შესაბამისად შეაფასებს და გადაწყვეტს.” ალბანეთის ლიდერმა განაცხადა: „ჩვენს ქვეყანაში ასეთი ტერორისტული ორგანიზაცია არ არსებობს. მე ვფიქრობ, რომ გიულენის სკოლები არც ალბანეთისთვის და არც თურქეთისთვის საფრთხეს არ წარმოადგენენ.” მან ეს მოსაზრება თავის თურქ თანამოსაუბრესაც გაუზიარა და ხაზი გაუსვა, რომ თურქეთის შიდა პრობლემების გადაწყვეტაში მონაწილეობის მიღება არ სურთ.

ალბანეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა საჯმირ თაჰირმა განაცხადა, რომ ერდოლანმა მასთან შეხვედრისას „პოლიტიკური“ სურვილი გამოთქვა და შესაბამისი ორგანოებისგან პასუხიც მიიღო.

ალბანეთის პარლამენტის თავმჯდომარე ილირ მეთა კი მეუღლესთან ერთად დაესწრო თავისი ქალიშვილის სასკოლო ღონისძიებას, რომელიც თურგუთ ოზალის სახელობის კოლეჯში გაიმართა. ამ ყველაფრით მან პასუხი გასცა ტერორისტულ ორგანიზაციად მონათლული სკოლების დახურვის მოთხოვნას.

ალბანეთის მმართველი „სოციალისტური“ პარტიის ტირანას დეპუტატმა ბენ ბელუშიმ, საპარლამენტო სხდომაზე დღის წესრიგში დააყენა და ხელისუფლებას ერდოლანის მოთხოვნაზე უარის თქმა მოთხოვა. „ალბანეთი, თურქეთის რომელიმე რეგიონი არ არის”, - აღ-

ნიშნა ბელუშიმ და განაცხადა, რომ „ტერორისტული ორგანიზაციები გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებით იქნება გამოცხადებული. არცერთი ქვეყნის პრეზიდენტს სხვა ქვეყანაში ასეთი რამის მოთხოვნა არ შეუძლია.“

ალბანეთის ყოფილი ეკონომიკის მინისტრი არბენ მალაჟი სოციალური ქსელის საშუალებით გაკეთებულ განცხადებაში ხაზს უსვამ იმას, რომ მოძრაობა „ჰიზმეთი“ გაეროს უშიშროების საბჭოს ტერორისტების სიაში არ ჰყავს, „თურქული ინვესტიციების სანაცვლოდ აქ მოქმედი სკოლების დახურვა, თურქეთის შიდა პოლიტიკური პრობლემების ალბანეთში გადმოტანას ნიშნავს. თურქეთის მიერ თავისი ეკონომიკური შესაძლებლობების ჩვენება ალბანეთში მნიშვნელოვანია, მაგრამ დემოკრატიის მხრივ გადადგმული ნაბიჯები, სამსუხაროდ ჩვენთვის მაგალითი ვერ იქნება“ - აღნიშნა მან.

განათლების მინისტრის არმინ ლუისტროს მიერ შექებულმა თურქულმა სკოლებმა ერთი შექება დედაქალაქ მანილის განათლების დირექტორისგან დაიმსახურა. თურქული სკოლების ოფიციალური პირების მიღებისას მინისტრმა ლუისტრომ, თურქული სკოლების მიმართ კმაყოფილება გამოთქვა და ყურადღება თურქული ენის ოლიმპიადაზეც გაამახვილა. მანილის განათლების დირექტორმა აღმემდა აღნიშნა, რომ „მშვიდად შეგიძლიათ ბავშვები თურქულ სკოლებს მიანდოთ“.

ფილიპინების განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ლუისტროს მიერ მიღებულ სტუმრებს შორის იყვნენ, საერთაშორისო თურქული სკოლების გენერალური მენეჯერი მალიქ გენჯერი, დიალოგის ფონდის პრეზიდენტი ჯიჰანგირ არსლანი და ფილიპინების საერთაშორისო ენისა და კულტურის ფესტივალის პასუხისმგებელი მერვე ოზქანი. მათ თან ახლდა მანილის განათლების დირექტორი რ. აღმედა.

დელეგაციის წევრებმა, თურქულ სკოლებთან ერთად საერთაშორისო ენისა და კულტურის ფესტივალის შესახებაც მინისტრ ლუისტროს ინფორმაცია მიანოდეს. უფრო ადრე გაკეთებული განცხადებით: „ჩემი ქვეყნის ყველა კუთხეში სკოლები გახსენით, კანონის ფარგლებში რისი გაკეთებაც შესაძლებელია მზად ვარ დაგეხმაროთ.“ მინისტრმა ლუისტრომ თურქულ სკოლებს მწვანე ბარათი მისცა. შეხვედრისას თურქული სკოლების საქმიანობაც ისაუბრეს. ფილიპინელი მინისტრი, საერთაშორისო ენისა და კულტურის ფესტივალით ძალიან

დაინტერესდა და დელეგაციისგან ამ ფესტივალის შესახებ ინფორმაცია მიიღო.

თურქულ სკოლებს ქება მანილის განათლების დირექტორმა ლუიზო სალმედამაც არ მოაკლო და აღნიშნა, რომ თურქულ სკოლებს სრულიად ენდობა. სალმედამ ფილიპინელ ოჯახებს მოუწონა და, „თქვენ მშვიდად შეგიძლიათ ბავშვები ამ ხალხს მიანდოთ“.

აღნიშვნის ღირსია ის გარემოებაც, რომ ერდოლანის მიერ ტერორისტულად შერაცხული გიულენის გაერთიანება, მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე დიდ სიყვარულსა და სიმპატიას იმსახურებს. ერდოლანი მაქსიმალურად ცდილობს შეურყიოს რეპუტაცია გიულენს და თურქულ სკოლებს, მაგრამ ამას ვერ ახერხებს და ვერც განახორციელებს, რადგან, ოცი წლის წინ მათ დაიწყეს მუშაობა, რათა მთელი მსოფლიოსათვის ეჩვენებინათ XXI საუკუნის თურქეთი, რაც განახორციელეს კიდევ, სიძულვილს დაუპირისპირეს სიყვარული და განათლება.

აღსანიშნავია, რომ ასეთ დაძაბულობის ფონზე, ფ. გიულენს 2015 წლის 15 აპრილს მშვიდობაში შეტანილი წვლილისათვის გადაეცა მსოფლიოში ძალზე მნიშვნელოვანი მშვიდობის ჯილდოებს შორის ერთ-ერთი „Gandi-King-Ikeda“ – „განდის მშვიდობის ჯილდო“.

აშშ-ის ქალაქ ატლანტაში დაჯილდოების ცერემონიაზე გამოსვლისას მარტინ ლუთერ კინგის ცენტრის დეკანმა პროფ. ლოურენს ე. კარტერმა განაცხადა, რომ წელს პირველად ჯილდო გადაეცემა მუსლიმ სასულიერო პირს ფეთჰულაჰ გიულენს, წლის მშვიდობის არქიტექტორს, მშვიდობისათვის შეტანილი წვლილისთვის.

ფ. გიულენის სახელით ჯილდოს ასაღებად გამოსულმა დოქტ. ალფიე ასლანდოლანმა, ჯილდოს აღებასთან დაკავშირებით ფეთჰულაჰ გიულენის მიერ დანერგილი წერილი წაიკითხა. „როგორც გავიგე ორეჰოუსე უნივერსიტეტის მარტინ ლუთერ კინგის საერთაშორისო ცენტრის ხელმძღვანელობის მიერ დამსახურების გარეშე 2015 Gandi King Ikeda მშვიდობის ჯილდო მე მომანიჭეს.

ჯილდოს, ჩემი სახელით არა, მაგრამ იმ ადამიანების სახელით, რომლებიც უანგაროდ კაცობრიობისა და ჰიზმეთისთვის თავდადებულად შრომობენ, ამ ხალხის სახელით ავიღებ. ამ ჯილდოს სინამდვილეში ისინი იმსახურებენ, ვინც ჩრდილოეთ პოლუსთან ახლოს მინუს 50 გრადუსამდე სიცივეში სახლიდან ათასობით მილის მოშორებით საკუთარ მოვალეობებს ასრულებენ, ჩრდილოეთ ერაყში, თავდასხმების მიუხედავად, სკოლებში გაკვეთილებს ატარებენ, ნიგერიაში და ავღანეთში მასწავლებლები, სომალიში და სუ-

დანში ყველაზე რთულ ვითარებაში მომუშავე ექიმები, ექთნები, ჰუმანიტარული დახმარების მუშაკები და ბიზნესმენები, რომლებიც რანაირ ფინანსურ სირთულესაც არ უნდა ნააწყენენ სასარგებლო პროექტების განხორციელებაში ერთმანეთს ეჯიბრებიან. სიმბოლურად ჩემზე გადმოცემული ეს ჯილდო, სინამდვილეში სხვადასხვა ეროვნული, რელიგიური და ეთნიკური წარმომავლობის კეთილმოსურნე ადამიანების ძალისხმევის შედეგია.’

დაჯილდოების ცერემონიაზე გამოსვლისას დოქტორმა სკოტ ალექსანდრემ განაცხადა, რომ ფეთჰულაჰ გიულენი თანამედროვე მსოფლიოს მევლანაა. გიულენი უფლებების ძიებაში და გლობალურ დონეზე განათლების სფეროში ყოველთვის მშვიდობისკენ, ტოლერანტობისკენ მოუწოდებს, „მოდრაობა ჰიზმეთის ძირითადი პრინციპებიდან ერთ-ერთიც წინასწარმეტყველთა ზნეობიდან „პატიების“ სწავლებაა. როგორც გიულენი ამბობს, სიძულვილის გრძნობა გულის შხამიაო, გიულენიც მოძრაობა ჰიზმეთის წარმომადგენლებიც ამ გრძნობისგან თავის შორს დაჭერას ცდილობენ.’

ფეთჰულაჰ გიულენისთვის მინიჭებული Gandhi King Ikeda მშვიდობის ჯილდო, ადრე საბჭოთა კავშირის ყოფილ პრეზიდენტს მიხეილ გორბაჩოვს, სამხრეთ აფრიკის ლიდერს ნელსონ მანდელას, დესმონდ ტუტუს, ნობელის პრემიის ლაურეატების მფლობელებს ბეტი უილიამსისა და ჯონ ჰიუმის მსგავს პიროვნებებს გადაეცა.

მსოფლიოს მიერ აღიარებულ პიროვნებაზე მეც მაქვს ჩემი უფლები შეხედულება და მიჩნდება კითხვა, რატომ დგამს დღევანდელი თურქეთის ხელისუფლება ისეთ ნაბიჯებს, რომელსაც არ

იმსახურებს ფ. გიულენი. ყველაზე მეტად, გიულენის იდეების მიმდევარი ადამიანები მაინტერესებს. მშვიდობიან სამყაროში რომ ვიცხოვროთ, ამისათვის ახალი თაობის აღზრდაა საჭირო. ადამიანის აღზრდა და იმის სწავლება, თუ როგორ უნდა ისწავლოს. დღესდღეობით ინფორმაციაზე წვდომა კომპიუტერით შესაძლებელია, მაგრამ სიკეთისა და ბოროტების ჩვენება და ეთიკური ღირებულებების შექმნა ადვილი არ არის. ფ. გიულენმა პრაქტიკაში ისეთი რამ აამოქმედა, ჩვენ აზრადაც რომ არ მოგვსვლია, თანამედროვე მსოფლიოს შესაფერის თაობას ზრდის. ამ კონფლიქტებით დაღლილ მსოფლიოში იგი ერთი ნათელი მაგალითია.

რაც უნდა იყოს ერდოლანისა და გიულენის დაპირისპირების რეალური მიზეზი, ცხადია, რომ ყოფილი მოკავშირეების განსხვავებულ პოლიტიკურ შეხედულებებზეა დამოკიდებული 81-მილიონიანი ქვეყნის მომავალი.

ერდოლანისა და გიულენის ურთიერთობის დაძაბვა განსაკუთრებით ვლინდება არჩევნების წინ. პრემიერის საერთაშორისო რეპუტაცია ჯერ კიდევ 2012 წელს შეირყა, როდესაც მან კანონმდებლობის საკუთარ თავზე მორგება დაიწყო. მოგვიანებით, „გეზის“ პარკის დაცვის მიზნით დაწყებული ანტისამთავრობო გამოსვლები სპეციალური დანიშნულების რაზმებმა ჩაახშეს. თურქეთის სასამართლომ პრემიერ-მინისტრის მონინალმდევე 250 - მდე პირს სახელმწიფო გადატრიალების ორგანიზება დააბრალა, რამაც ოპონენტების პოლიტიკური დევნის შესახებ ბრალდებები გაააქტიურა. მიუხედავად ამისა, ერდოლანი ბოლო დრომდე 50%-მდე ამომრჩევლის ნდობით სარგებლობდა.

ქვეყნის შიგნით ერდოლანის რეპუტაციას რეალური დარტყმა შესაძლოა მიმდინარე კორუფციულმა სკანდალმა მიაყენოს. დეკემბერში კორუფციის ბრალდებით პოლიციამ წამყვანი

ბანკის მმართველი და ერდოლანის პარტიასთან დაახლოებული სხვა 20-მდე პირი დააკავა. შინაგან საქმეთა მინისტრის შვილის ბარის გულერის სახლიდან პოლიციამ დიდი რაოდენობით თანხა ამოიღო. სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული Alkbank-ის დირექტორის სულეიმან ასლანის სახლში მან ყუთებში დამალულ 4,5 მილიონ დოლარსაც მიაგნო. ასლანთან ერთად დაკავებულია ირანელი ბიზნესმენი რეზა ზარრაბიცი.

თურქული მედიის ცნობით, ბრალდებულთა საქმიანობა საერთაშორისო საზოგადოების მიერ არასანქცირებულია, რომელიც ირანთან ოქროთი და გაზით უკანონო ვაჭრობას უკავშირდება, რამაც ბოლო წლებში ირანში 120 მილიარდი დოლარის ღირებულების ოქროს შედინებას და ამ გზით, ირანული ეკონომიკის მნიშვნელოვან გაძლიერებას შეუწყო ხელი. Alkbank-ში ამტკიცებენ, რომ ამ, „გაზი ოქროს ნაცვლად“, ტიპის შეთანხმებებში უკანონო არაფერია. თუმცა, დადასტურების შემთხვევაში, ერთი შეხედვით მომგებიანი გარიგებები NATO-ს წევრი თურქეთის საერთაშორისო რეპუტაციას მნიშვნელოვან დარტყმას მიაყენებს.

გამოძიება იკვლევს კორუფციულ გარიგებებს საჯარო ტენდერებში ჯანდაცვისა და მშენებლობის კუთხითაც. ეს უკანასკნელი ერდოლანის რეპუტაციას განსაკუთრებულ ჩრდილს აყენებს, რადგან სახელმწიფო განსახლების ორგანოს პირადად პრემიერ-მინისტრი კურირებს.

კორუფციულ სკანდალში არაპირდაპირ ჩართული სამივე მინისტრი მალევე გადადგა, ხოლო ერთმა მათგანმა მსგავსი ქმედებისკენ პრემიერ-მინისტრსაც მოუწოდა.

სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდა 2014 წლის პირველ დღეებში, როდესაც პროკურორებმა კორუფციის ბრალდებით პრემიერ-მინისტრის შვილის, ბილალ ერდოლანის დაკავება მოითხოვეს, რაც, მათივე განცხადებით, პრემიერ-მინისტრის მიერ

პოლიციაზე ზენოლის გამო ვერ მოხდა. ბრალდებების საპასუხოდ, ერდოლანმა მინისტრთა კაბინეტი სასწრაფოდ გადაანყო და პოლიციასა და პროკურატურაში მასობრივი წმენდა დაიწყო. თურქულ გაზეთ „Taraf“ – ის ინფორმაციით, შემთხვევიდან მხოლოდ ერთ კვირაში 300 - მდე პოლიციელი დაითხოვეს, გამოძიების დაწყებიდან 2015 წლამდე კი თანამდებობა 1500 - ზე მეტ სამართალდამცავს დაატოვებინეს.

ნათელია, რომ პრემიერ-მინისტრი არჩევნებამდე ძალაუფლების კონცენტრაციას სწრაფი რეაგირებით ცდილობდა, რადგან შიდაპარტიული ლიმიტის გამო ერდოლანს პრემიერის პოსტის დაკავება მხოლოდ სამი ვადით შეეძლო, ხელისუფლებაში დარჩენის პრაქტიკულად ერთადერთ გზას პრეზიდენტობა წარმოადგენდა.

პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოლანის ინიციატივით კონსტიტუციასა და საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ კანონში შესული ცვლილებების თანახმად, თურქეთი საპარლამენტო რესპუბლიკიდან საპრეზიდენტო სისტემად გარდაიქმნებოდა. ცვლილებების შემდეგ, მოხდებოდა ძალაუფლების კონსოლიდაცია პრეზიდენტის ხელში. პირდაპირი გზით არჩეულ ლიდერს პოსტზე ყოფნა განახლებული 5-წლიანი ვადით შეეძლებოდა. მიიღებს თუ არა აბდულაჰ გიული არჩევნებში მონაწილეობას, სპეკულაციის საგნად იქცა, თუმცა ერდოლანი ქვეყნის სათავეში დარჩენას მომავალი ათწლეულის განმავლობაში გეგმავდა.

მსგავსი განვითარებით უკმაყოფილო იყო ერდოლანის თანაპარტიელი, პრეზიდენტი ა. გიული, რომელიც არჩევნებში ერდოლანის მთავარ მეტოქედ მოიაზრებოდა. ორივე პოლიტიკოსის იდეოლოგიური პლატფორმა დაახლოებით იდენტურია. ისლამური ღირებულებებისა და თურქული ნაციონალიზმის ნაზავი ქვეყნის პროდასავლურ ლიბერალურ წრეებში პროტესტს

ინვეს, თუმცა მოსახლეობის უმრავლესობა მსგავს პოლიტიკას ემხრობა.

ამ დროს ერდოლანი შიდა და საერთაშორისო კრიტიკის განეიტრალებას გარეშე ფაქტორებით და შეეთქმულების თეორიებისკენ აპელირებით ცდილობდა. სამთავრობო მედია უფრო კონკრეტულად ისრაელსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს ადანაშაულებდა, პრემიერი კი ანკარიდან აშშ-ის ელჩის გაძევებასაც არ გამორიცხავდა. იმის გათვალისწინებით, რომ ერდოლანი რეგიონში ბარაქ ობამას მთავარ მოკავშირედ აღიქმებოდა, აშშ-სთან ურთიერთობის მსგავსი დაძაბვა სავსებით მოულოდნელი იყო.

თურქი ჟურნალისტის ჩინგიზ აქთარი წერდა, რომ „ერდოლანს არ გააჩნია გეგმა და ყველას წინააღმდეგ საკუთარი ინსტინქტების შესაბამისად იბრძვის“. მიუხედავად ამისა, პრემიერ-მინისტრის მთავარი კოზირი სუსტი და დანაწევრებული ოპოზიცია იყო. მთავარი ოპოზიციური სეკულარული „რესპუბლიკური სახალხო“ პარტიის (CHP) წევრთა რაოდენობა AKP-სას მ-ჯერ ჩამოუვარდება. ოპონენტებმა კრიზისის გამოყენება და მმართველი პარტიის წინააღმდეგ კონსოლიდაცია ვერ შეძლეს, რამაც კიდევ უფრო გაამყარა ერდოლანის, როგორც უალტერნატივო კანდიდატის, პოზიციები.

სირთულეების მიუხედავად, ერდოლანის რეიტინგებს მნიშვნელოვანი ცვლილება არ განუცდია. მოსახლეობის დიდი ნაწილი კორუფციას არა კონკრეტულად პრემიერის, არამედ, ზოგადად, თურქული მმართველობის პრობლემად მიიჩნევდა. მეტიც, საშუალო კლასის თურქებში საკმაოდ გავრცელებული იყო მოსაზრება, რომ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია კორუფციასა და მაფიასთან ყველაზე ეფექტურად მებრძოლი პარტია იყო.

თურქული კვლევითი ორგანიზაციის Konsensus Research & Consultancy-ის შეფასებით, ერდოლანი ამომრჩევლის მხარდაჭერას მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაკარგავდა, თუ მთელი წლის განმავლობაში კორუფციის ახალ-ახალი მტკიცებულებები გამოიკვეთებოდა. მართლაც, 11 - წლიანი მმართველობის გათვალისწინებით, ერდოლანის ხელისუფლებიდან ჩამოცილება რთული გამოწვევაა, თუმცა შესაძლოა, ეს პრემიერის ყოფილმა თანამოაზრემ ფეთჰულაჰ გიულენმა შორეული პენსილვანიიდან უნდა მოახერხოს.

ამ ფონზე, საერთაშორისო საზოგადოება, ერთი მხრივ, თურქეთში სტაბილურობაზე, მეორე მხრივ კი, წამყვან ისლამურ სახელმწიფოში დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის ბედზე ღელავს. ევროკავშირს შეუძლია, თურქეთის განწევრების მოლაპარაკებები გამოიყენოს ბერკეტად ერდოლანის ავტორიტარული მმართველობის შესარბილებლად. პოლიტიკური და დიპლომატიური ზენოლა შესაძლოა აშშ-ის მხრიდანაც, თუმცა დასავლეთი ამავედროულად ფრთხილად უნდა იყოს, რომ გარეშე ჩარევებით NATO-ს წევრი თურქეთის საერთაშორისო გავლენა და მერყევი დემოკრატიული ინსტიტუტები კიდევ უფრო არ შეასუსტოს.

2014 წლის 18 თებერვალს თურქეთის პარლამენტმა მიიღო კანონი ინტერნეტთან დაკავშირებით, რომლის მიხედვითაც, მთავრობას სასამართლოს გარეშე ინტერნეტ რესურსების ბლოკირების საშუალება მიეცა. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წევრები, რომლებიც აქამდეც არ სწყალობდნენ სოციალურ ქსელებს, კანონპროექტს საზოგადოების პორნოგრაფიული თუ სხვა ზიანის მომტანი შინაარსის მქონე საიტებისაგან დაცვის აუცილებლობით ამართლებენ, მაშინ როდესაც საზოგადოება მასში სამთავრობო სკანდალების დაფარვის მცდელობას და რეჯეფ თაიფ ერდოლანის ავტოკრატიული ტენდენციების ზრდას ხედავს.

კანონი ინტერნეტის შესახებ ცენზურას არა DNS (Domain Name System) ან IP (Internet Protocol) მიხედვით, არამედ URL (Uniform Resource Locator) დაყრდნობით ანხორციელებს. ეს ნიშნავს, რომ ინტერნეტ პროვაიდერები დაემორჩილებიან ტელეკომუნიკაციების სააგენტოს თავმჯდომარეს, რომელიც თავის მხრივ, პირდაპირ ექვემდებარება პრემიერ-მინისტრის აპარატს. ტელეკომუნიკაციათა სააგენტოს თავმჯდომარე პირადად, სასამართლო ბრძანების გარეშე განსაზღვრავს, თუ რომელი ვებგვერდი არ აკმაყოფილებს საჭირო კრიტერიუმებს.

კანონის მიხედვით, ასევე შესაძლებელი ხდება ოთხი საათის განმავლობაში ნებისმიერი ვებგვერდის დაბლოკვა პრემიერ-მინისტრის პირდაპირი ბრძანებით.

მთავრობამ ასევე წარადგინა ახალი კანონპროექტის სამუშაო ვერსია, რომელიც ეროვნული დაზვერვის სააგენტოს უფლებების გაზრდისკენ იქნება მიმართული და ის პირდაპირ დაექვემდებარება პრემიერ-მინისტრის აპარატს. ეროვნული დაზვერვის სააგენტოს, სასამართლო ბრძანების გარეშე, ექნება წვდომა საჯარო ინსტიტუტებისა თუ კერძო კომპანიების ინფორმაციაზე.

2013 წლის დეკემბერში მმართველმა პარტიამ შეიმუშავა ახალი კანონპროექტი, რომლის მიხედვითაც სამოქალაქო სამსახურების წინააღმდეგ საპროტესტო გამოსვლები 2-დან 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით დაისჯება. ეს კანონი მიმართულია ისეთი პროექტების დასაცავად, როგორიცაა „გეზის“ პარკის რეკონსტრუქცია, ან ანკარაში ალტერნატიული ტრასის გაყვანა და ა.შ.

1982 წლის კონსტიტუციის ნაცვლად ახალი, ქვეყნის დემოკრატიულ ფასეულობებზე მორგებული კონსტიტუციის მიღება, ერთ-ერთი ყველაზე დადებითი რეფორმა უნდა ყოფილიყო პარტიის ისტორიაში (ეს კონსტიტუცია 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების შემდეგ იქნა მიღებული და დემოკრატიის რიგ ძირეულ პრინციპებს ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ ახალი კონსტი-

ტუციაც შორს არის იდეალურისგან. მისი შემუშავებისა და მიღების პროცესი კი მთლიანად ეწინააღმდეგებოდა დემოკრატიულ ფასეულობებს. კონსტიტუციის შემუშავების პირველ ეტაპზე ერთდოლანი უარს ამბობდა ნებისმიერი სახის კონსულტაციაზე. შემდგომ პერიოდში იგი იძულებული გახდა დათანხმებოდა სპეციალური კომისიის შექმნაზე, მაგრამ მას შემდეგ, რაც განხილვები მმართველი პარტიის მიერ დადგენილ ვადას გადასცდა, მაშინდელი პრემიერ-მინისტრი კომისიას დათხოვნით და კონსტიტუციის ცალმხრივი მიღებით დაემუქრა.

ყველაზე რთული მდგომარეობა თურქეთში მაინც სიტყვის თავისუფლების კუთხით იყო. 2013 წლის მონაცემებით თურქეთში დაპატიმრებულ ჟურნალისტთა რიცხვი 40-ს აღემატება, რაც ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო მსოფლიოში. პრესის თავისუფლების ინდექსის მიხედვით 2013 წ. თურქეთი 151 - ე ადგილზე იმყოფებოდა. რამდენიმე წლის წინ, იგი სულ რამდენიმე ადგილით უსწრებდა ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა აზერბაიჯანი, ეგვიპტე, სუდანი, პაკისტანი, ყაზახეთი და ა.შ.

ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს 2014 წლის სტატისტიკის მიხედვით, რუსეთის შემდეგ თურქეთი მეორე ქვეყანა იყო მის წინააღმდეგ აღძრული სარჩელების მიხედვით.

2014 წლის 14 დეკემბერს მედიაზე მონყობილი რეიდის შედეგად თურქეთის მთავრობამ, ტერორისტული ორგანიზაციის ჩამოყალიბების მცდელობის ბრალდებით, დააკავა 25-მდე

ჟურნალისტი, მათ შორის გაზეთ „Zaman“-ის მთავარი რედაქტორი ექრემ დუმანლი და ხუთი სხვადასხვა სატელევიზიო მაუწყებლობის მქონე „Samanyolu“-ს ჯგუფის გენერალური დირექტორი ჰიდაეთ კარაჯა. ამ ორ დანესებულებაში მომუშა-

ვე ჟურნალისტები, პროდიუსერები, სერიალების სცენარისტები და 32 - კაციანი ადმინისტრაცია, 14 დეკემბრის დილის საათებში პოლიციამ სახლებში და სამუშაო კაბინეტში დააკავა.

ჟურნალისტების მიმართ ასეთი მასობრივი დაკავებების მიზეზი იყო მათ მიერ ერთდოლანისთვის სახელმწიფოს ფინანსებში მონაწილეობის ბრალის დადება, 2013 წლის დეკემბრის გამომძიების შედეგების გაუხმაურებლობა და გადაფარვა.

ჟურნალისტების დაკავების საფუძვლად „თაშიე ჯგუფი/მეჭმედ დოლან ჯგუფის“ მიმართ განხორციელებული ოპერაცია იქნა ნაჩვენები.

პროკურატურის სარჩელის მიხედვით ამ დაჯგუფებას ძალადობასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა. იმჟამინდელმა სამართალდამცველებმა ეს გაერთიანება აღიარეს მოძალადე დაჯგუფებად, ეს ყველაფერი კი „ზამანის“ გაზეთმა და „სამანიოლის“ მაუნყებლობამ გააშუქა. ასევე, სამანიოლის სერიალებში ეს დაჯგუფება იქნა გაკრიტიკებული.

2008 წლის შემდეგ, ძიებაში მყოფ დაჯგუფებასთან დაკავშირებული ოპერაცია, დაჯგუფების ლიდერ მეჭმედ დოლანის მიერ თანამონაწილეებთან შეხვედრისას „სროლის ბრძანების“ გაცემის შემდეგ განხორციელდა. დოლანიმ საუბრისას, “ხმლის გარეშე ისლამის არსებობა შეუძლებელიაო,” - განაცხადა და დააქო იმამი სახელად „ფერშატი“, რომელმაც საკუთარ სახლში ასაფეთქებელი რაკეტა დაამზადა და დაჯგუფების წევრებსაც მოუწოდა ამისკენ.

ამ ახსნა - განმარტების შემდეგ ოპერაცია ჩატარდა აღნიშნული დაჯგუფების მიმართ და მისი წევრები იქნა დაკავებული. სასამართლოს ჩატარების შემდეგ დაჯგუფების ნაწილი დააპატიმრეს, ნაწილი კი თავდებით გამოუშვეს.

ოპერაციის მსვლელობას თურქეთის ყველა ეროვნული გაზეთები და ტელევიზია აშუქებდა. მაგრამ მთავრობა განსაკუთრებით შეწუხებული იყო ამ ტელევიზიისა და გაზეთის მიერ გა-

შუქებული ამბებით და ტელევიზიის მაკონტროლებელი საზოგადოებრივი დაწესებულება „RTUK” - ის საშუალებით მილიონობით დოლარით დააჯარიმა და შემდეგ დაკავებითი ოპერაციაც ჩაატარა.

გაზეთ „ზამან”-ისა და ტელევიზია „სამანიოლუს” მიერ გაკეთებული კრიტიკა იყო ოპერაციის ერთ-ერთი მიზეზი, თურქეთში ბოლო ხანს საერთაშორისო რეპუტაციის მქონე ჰასან ჯემალმა, მეჰმეთ ალთანმა, აჰმეთ ალთანმა და 200 - მდე ჟურნალისტმა მთავრობის ზენოლის შედეგად სამუშაო დაკარგეს. ყოველდღიურად გვხვდება მმართველი პარტიის ინიციატივით მედიის მფლობელების მიმართ მაღალი გადასახადებისა და სანქციების შემოღების უამრავი მაგალითი.

ევროპარლამენტმა, „ზამანის” და „სამანიოლუს” ტელევიზიის პოლიციის მხრიდან დარბევის შემდეგ თურქეთში მედიის თავისუფლების შესახებ სხდომის ჩატარება გადამწყვიტა.

მწვანეთა პარტიის წევრმა გერმანელმა პარლამენტარმა რებეკა ჰარმსიმ თურქეთში მედიაზე ზენოლა და ბოლო დროს ჩატარებული სპეცოპერაციები სტრასბურგში, ევროპარლამენტის პლენარულ სხდომაზე განიხილა. სხდომაზე ყველა პოლიტიკურმა დაჯგუფებამ თურქეთში „ზამანის” და „სამანიოლუს” მიმართ განხორციელებულ დარბევებზე საკუთარი აზრი დააფიქსირა. საკითხის მიმართ მიღებული რეზოლუციის პროექტი 2015 წლის იანვარში კენჭისყრაზეც კი იყო დაყენებული.

ევროპარლამენტის თავმჯდომარე მარტინ შულცმა პლენარულ სხდომაზე სიტყვით გამოსვლისას აღნიშნა, რომ ექრემ დუმანლისა და ჰიდაეთ ქარაჯას დაკავებისას ჩატარებული სპეცოპერაცია შოკისმომგვრელია. შულცმა განაცხადა: „თურქეთში პრესის თავისუფლებისა და თავისუფალი აზრის გამოხატვის მიმართ პრობლემები ახალი არ არის. „გეზი” პარკის საპროტესტო აქციების შემდეგ ჟურნალისტებსა და სოციალურ მედი-

აზე ზენოლაც გვახსოვს. გუშინ კიდევ ერთხელ მომსწრენი გავხდით მთავრობის მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი პრესის დარბევისა პოლიციის მიერ. ბოლი დროს ოპოზიციურად განწყობილი პრესის მიმართ განვითარებული მოვლენები იმაზე მიგვანიშნებს, რომ თურქეთში საკმაოდ სახიფათო მდგომარეობაა და ჩვენ განვითარებულ მოვლენებს აქტუალურად ვაკვირდებით. როგორც ევროპარლამენტი, ვითხოვთ, რომ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ევროკავშირში თურქეთის მუდმივი წარმომადგენლობისგან გაკეთდეს ოფიციალური განცხადება”.

ევროკავშირის მიერ გამოთქმულ კრიტიკაზე პრეზიდენტმა ერდოღანმა უპასუხა, რომ მიმდინარე მოვლენები არ უკავშირდება სიტყვის თავისუფლებას, ეს ქვეყნის შიდა უსაფრთხოების საქმეა და დასავლეთის აზრი თურქეთის შიდა პოლიტიკაზე მისთვის არარელევანტურია.

მედიაზე განხორციელებული ასეთი ზენოლა აუცილებლად იმოქმედებდა ევროკავშირში განეწვრიანების პროცესზე. 2013 წ. „გეზის” პარკის მოვლენების შემდეგ ურთიერთობა

**აჰმედ
დავუთოღლუ**

თურქეთსა და ევროკავშირს შორის ისედაც საკმაოდ დაძაბული იყო. თურქეთის პრეზიდენტმა ოფიციალურ გამოსვლაში განაცხადა, რომ მისთვის არსებით მნიშვნელობას არ წარმოადგენს ის, თუ რა გავლენას იქონიებს მიმდინარე მოვლენები ევროკავშირში განეწვრიანების პროცესზე. პრემიერ-მინისტრის ერთ-ერთმა მრჩეველმა თავის ინტერვიუში განაცხადა:

„როგორ შეიძლება იყოს ავტორიტარული ის მთავრობა, რომელმაც არჩევნებზე თითქმის 50% მოიპოვა?“ ეს ფრაზა ნათლად ასახავს თურქეთის მთავრობის პოზიციას – არჩევნებში გა-

მარჯვება საკმარისი არგუმენტია მთავრობის ნებისმიერი ქმედების გასამართლებლად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მმართველი რეჟიმის მიუხედავად, არჩევნები თურქეთში საგრძნობი გამჭვირვალობით გამოირჩევა, მაგრამ დემოკრატია არ შემოისაზღვრება მხოლოდ თავისუფალი არჩევნებით, იგი გულისხმობს ძალაუფლების გადანაწილებას, ავტონომიურ ინსტიტუტებსა და ასოციაციებს შორის, რომელთა კონტროლი კანონის შესაბამისად უნდა ხდებოდეს.

2014 წლის 10 აგვისტოს ჩატარებული საპრეზიდენტო არჩევნები ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იყო თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიაში. პირდაპირი წესით პირველად ჩატარებულ საპრეზიდენტო არჩევნებში 51,79%-ით გამარჯვება ქვეყნის ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა და „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ლიდერმა, რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა მოიპოვა, ხოლო იმავე წლის 28 აგვისტოს, ქვეყნის პრემიერ-მინისტრი გახდა აჰმედ დავუთოღლუ.

თავის წინასაარჩევნო გამოსვლებში ერდოღანი აცხადებდა, რომ არჩევნის შემთხვევაში, იგი არ იქნებოდა მხოლოდ და მხოლოდ სიმბოლური პრეზიდენტი, არამედ მაქსიმალურად გამოიყენებდა მინიჭებულ ძალაუფლებას. მან ხაზი გაუსვა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მიღწევებს და საზოგადოებას გააცნო თავისი ხედვა „ახალი თურქეთის“ შესახებ, რომლის შესაბამისად 2023 წლისათვის უნდა გაიზარდოს ქვეყნის კეთილდღეობა და გავლენა მსოფლიოში.

ერდოღანისა და მისი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის გამარჯვება განპირობებული იყო იმით, რომ თურქული საზოგადოება გადაღლილი და განბილებული იყო ათწლეულების მანძილზე ჩამოყალიბებული და კორუფციაში ღრმად ჩაფლული ელიტის მოქმედებით. მის ფონზე „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის წარმომადგენლები უფრო მეტი პატიოსნებით, უბრალოებითა და ხალხთან სიახლოვით, აშკარად, მომგებიანად გამოიყურებოდნენ.

თავი II. თურქეთის საზინაო პოლიტიკა 2015 წელს

ბოლო 15 წლის განმავლობაში არჩევნებში მიღწეული უპრეცედენტო წარმატებისა და ქვეყნის პოლიტიკაში სამხედროების ჩარევის საფრთხის თავიდან აცილების შემდეგ, თურქეთის მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტია დემოკრატიულის ნაცვლად სულ უფრო ავტორიტარულ სახეს იძენს.

როგორც ჩანს, ამ წარმატებებმა თავბრუ დაახვია ერდოლანს. ხელისუფლებაში ყოფნის მანძილზე მისი ავტორიტარიზმი და ამბიციურობა თანდათან კიდევ უფრო გაიზარდა. საპარლამენტო უმრავლესობის ფაქტორის გამოყენებით მმართველმა პარტიამ მნიშვნელოვანწილად დაიმორჩილა სახელმწიფო აპარატი. ერდოლანის ერთპარტიულმა მთავრობამ თავის რადიკალურ გადაწყვეტილებებში თითქმის შეწყვიტა ოპოზიციური სპექტრის აზრის გათვალისწინება და დაუფარავად დაადგა ქვეყნის ისლამიზაციის კურსს.

თანამედროვე თურქეთის ისტორიაში ერდოლანმა თითქმის შეუძლებელი შეძლო - მან მნიშვნელოვანწილად შეზღუდა ხელშეუხებელი და ძლევამოსილი სამხედრო ელიტა და ჩამოაშორა ის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას. ამისთვის მარჯვედ გამოიყენა ე. წ. „ერგენეკონის“ შეთქმულების საქმე და, ფართო საზოგადოებრივ მხარდაჭერაზე დაყრდნობით, უპრეცედენტო რამ მოახერხა - ციხეში მოათავსებინა თურქეთის უმაღლესი გენერალიტეტის წარმომადგენლები. მათთან ერთად თავისუფლება

ალეკვეთა ძველი პოლიტიკური ელიტის მრავალ წარმომადგენელს - ბიზნესმენებს, ჟურნალისტებს, საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეებს, იმ ადამიანებს, რომლებმაც გაბედეს და წინ აღუდგნენ ერდოლანის „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის ახალ კურსს.

გენერალიტეტის შესუსტებასთან ერთად, პირდაპირპროპორციულად გაძლიერდა რელიგიურ ლიდერთა ერთიანობა. რელიგიის საქმეთა სამმართველო თურქეთის სახელმწიფო სისტემის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან სტრუქტურად იქცა. ერდოლანის თხუთმეტწლიანი მმართველობის განმავლობაში თურქეთში აშენდა 7300 მეჩეთი, განათლების სისტემის რეფორმის შედეგად უმაღლეს სამხედრო სასწავლებლებში რელიგია აუცილებელ საგნად იქნა შეტანილი, ხოლო საერო სკოლების საშუალო კლასებში შემოღებულ იქნა საგანი - რელიგიათმცოდნეობა, ასევე, მოიხსნა სკოლების ტერიტორიაზე მოსწავლე გოგონებისათვის თავსაბურავით სიარულის აკრძალვა, რაც ადრე წარმოუდგენელი იყო.

მართალია, ერდოლანი და მისი პარტია კვლავაც ოფიციალურად ინარჩუნებს ევროკავშირში განევრიანების კურსს, მაგრამ პარალელურად მიმართავს ოსმალეთის იმპერიის აღდგენის ალტერნატიულ კურსსაც. შეიძლება ითქვას, რომ ოსმალური პერიოდის იდეალიზაცია და პროპაგანდა ერდოლანის მმართველობის ერთგვარ სიმბოლოდაც იქცა, თავად მას ხშირად სულთანსაც კი უწოდებენ.

ალბათ არ შეეცდები, თუ ვიტყვით, რომ რეჟიმს თაიფ ერდოლანი თურქეთის რესპუბლიკის დამაარსებლის, ქემალ ათათურქის შემდეგ თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიაში ერთ-ერთ-

თი ყველაზე ძლიერი და მასშტაბური ფიგურაა, თუმცა, ის, ამავდროულად, ქემალის პოლიტიკურ ანტიპოდად გვევლინება. ქემალის კურსის მთავარი პრინციპები იყო ლაიცისტური სახელმწიფოს მმართველობის შემოღება და უარის თქმა ოტომანური წარსულის მემკვიდრეობაზე. სწორედ ამ ორ ფუძემდებლურ პრინციპთან მიმართებით ერდოლანი და მისი პარტია დიამეტრულად საწინააღმდეგო კურსს ატარებენ და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ისლამიზაციისა და ნეოოტომანობის სინთეზს ნერგავენ.

ამ პროცესებში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ქვეყნის პრეზიდენტი, მისი პირადი გეგმები და ამბიციები. ის უდავოდ ძლიერი და ამბიციური პიროვნებაა და აშკარად ლამობს შევიდეს ისტორიაში როგორც ახალი დიადი თურქეთის სახელოვანი ლიდერი. ამიტომ მან ინიცირება მოახდინა საკონსტიტუციო რეფორმისა, რომლის თანახმადაც, თურქეთი საპრეზიდენტო რესპუბლიკა უნდა გახდეს, ხოლო პრეზიდენტი, პარლამენტის ნაცვლად, პირდაპირ მოსახლეობამ აირჩიოს და ის დიდი ძალაუფლებით იყოს აღჭურვილი. ამ გეგმებისა და საერთოდ, მისთვის დამახასიათებელი ავტორიტარული სტილის გამო, ოპონენტები ერდოლანს სულ უფრო ხშირად სდებენ ბრალს დიქტატორულ მისწრაფებებში.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შემთხვევითი არ იყო, რომ სწორედ ქემალ ათათურქის ფიგურა გახდა 2015 წლის მაისის ბოლოს სტამბულსა და თურქეთის სხვა ქალაქებში საპროტესტო ტალღის მიზეზი. მომიტინგეებმა საპროტესტო მოძრაობის დროშად ქემალის პორტრეტები გამოიყენეს და საკუთარ თავს ათათურქის ჯარისკაცები უწოდეს.

ქემალ ათათურქის პოლიტიკური ტრადიცია ღრმად არის ფესვგადგმული თურქეთში. ათწლეულების მანძილზე თურქულ საზოგადოებაში ათათურქის პრინციპების მიზანმიმართულ კულტივაციას, რა თქმა უნდა, უკვალოდ არ ჩაუვლია. თურქეთის დღევანდელი პოლიტიკური სიტუაციის სიმწვავე და სირთულე იმით არის გამოწვეული, რომ ერდოღანის ახალი კურსი რადიკალურად მიუღებელია ლაიცისტურ ტრადიციებზე აღზრდილი თურქეთის საზოგადოების დიდი ნაწილისთვის და ამ კურსით გამოწვეულმა მკვეთრმა უკმაყოფილებამ, რომელიც თანდათან იზრდებოდა ერდოღანის მმართველობის პერიოდში, საქმე მიიყვანა იმ გრანდიოზულ პოლიტიკურ აფეთქებამდე, რომლის საბაზად თითქმის უწყინარი და არაპოლიტიკური „გეზის“ პარკის გაჩეხვის თემა გახდა საკმარისი.

ვინ იყვნენ ის ადამიანები, რომლებმაც 2015 წელს თურქეთში საპროტესტო გამოსვლები წამოიწიეს? რა თქმა უნდა, მათი დიდი ნაწილი ქალაქის მოსახლეობა, ახალგაზრდები და სტუდენტები იყო. მრავლად იყვნენ ინტელიგენციის წარმომადგენლებიც, პირველ რიგში, ხელოვანები, ასევე, უმაღლესი განათლების სისტემის მუშაკები, სახელმწიფო მოხელეები, ბიზნესმენები და ა.შ. მოკლედ, საზოგადოების ის მეტ-ნაკლებად ევროპიზებული ნაწილი, რომელთათვისაც სეკულარიზმი ფუნდამენტური ღირებულებაა და რომლებმაც გემო გაუგო ისეთ ხილს, როგორიცაა პიროვნული თავისუფლება და მას ასე იოლად არ დათმობენ. მაგალითად, მათთვის გაუგებარია, რატომ უნდა ერეოდეს მთავრობა ალკოჰოლის მოხმარების პიროვნულ არჩევანში ან რატომ უნდა უნერგავდნენ ასე დაჟინებით რელიგიური ცხოვრების წესს და რაც მთავარია, ისინი ძალზე მტკივნეულად აღიქვამენ ერდოღანის მმართველობის ავტორიტარულ

სტილს. მათი ერთ-ერთი მთავარი პრეტენზია იყო ის, რომ ერდოლანს და მის მთავრობას მათი აზრი და განწყობა საერთოდ არ აინტერესებთ. საპროტესტო გამოსვლების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გახლდათ შეგრძნება, რომ ხელისუფლება მათ მიმართ სრულიად გაუცხოებულა და მათ აზრს საერთოდ არ აქცევს ყურადღებას. მთავრობას დაყოფილი ჰყავს მოსახლეობა თავისიანებად და უცხოებად.

ცხადია, რომ ამ საკითხში ერდოლანი დიდ შეცდომას უშვებს. მრავალათასიანი საპროტესტო მიტინგის მონაწილეები ერდოლანმა მარგინალებად მონათლა და „უსაქმურების“, „მძარცველებისა“ და „ექსტრემისტების“ დამამცირებელი ეპითეტებით შეამკო. რა თქმა უნდა, ამან საზოგადოების ისედაც აღშფოთებული ნაწილი კიდევ უფრო განარისხა და გასაკვირი არ არის, რომ მომიტინგეებმა ასეთ მოპყრობას პრეზიდენტის გადადგომის მასობრივი მოთხოვნით უპასუხეს.

პრეზიდენტმა საპროტესტო აქციები უხეშად დააშლევინა, რასაც მსხვერპლი, დასახიჩრება და უამრავი ადამიანის დაპა-

**ა.დავუთოღლუ და
რ. ერდოლანი**

ტიმრება მოჰყვა. კატეგორიულად დაუშვებელია ქვეყნის ხელმძღვანელისთვის და, მით უმეტეს, ადამიანისთვის, რომელსაც პრეტენზია აქვს ერის ლიდერობაზე, „თავისიანებად“ და „არათავისიანებად“ დაყოს ქვეყნის მოსახლეობა. შეიძლება მოწინა-

აღმდეგეები ქვეყნის ლიდერს კრიტიკულად უყურებდენ, მაგრამ მისი მხრიდან მათი არაფრად ჩაგდება და მათ მიმართ გა-

უცხოების დაფიქსირება ამ ხალხის აღშფოთებას აათმაგებს და რადიკალურ, შეურიგებელ მონინალმდეგეებად აქცევს. ასეთ დროს ზომიერად კრიტიკული და ნეიტრალური ბევრი ადამიანიც კი საბოლოოდ გადადის ოპოზიციონერთა ბანაკში.

2015 წლის დასაწყისში დაპირისპირებამ პოლიტიკურ პარტიებს შორის სულ უფრო მწვავე ხასიათი მიიღო. „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მიერ მეჯლისში ადგილების აბსოლუტური უმრავლესობის მოპოვების და კონსტიტუციური ცვლილებების ერთპიროვნულად გატარების შემთხვევაში თურქეთში საბოლოოდ ჩამოყალიბდებდა ავტორიტარიზმი, ქვეყანაში უკვე მიდის კულუარებში საუბარი იმასთან დაკავშირებით, რომ ერდოლანი თავის ვაჟს – ბილალს მემკვიდრედ ამზადებს, სირიულ მოდელამდე მხოლოდ ერთი ნაბიჯია, ანუ რეჟიმამდე, სადაც დემოკრატიული ინსტიტუტების ფასადის უკან ავტორიტარული ხელისუფლება იმალება.

2015 წლის 7 ივნისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, სადაც მმართველმა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ 550 მანდატიან პარლამენტში დაკარგა უმრავლესობა. მან მიიღო 256 მანდატი, მეორე ადგილზე გავიდა „სახალხო - რესპუბლიკური“ პარტია – 132 ადგილი, მესამეზე

„ნაციონალური მოძრაობის“ პარტია – 82 ადგილი და „სახალხო- დემოკრატიული“ პარტია - 80 ადგილი.

რა შეიძლება იყოს ამ ეტაპზე ერდოლანის პარტიის დამარცხების მიზეზი? „გეზის“ პარკის გამოსვლების, დეკემ-

ბრის კორუფციული სკანდალის (რომელშიც მოქმედი მინისტრების შვილები და სხვადასხვა მაღალიჩინოსანი პოლიტიკოსები იყვნენ გარეულნი), სირიასთან მიმართებით არჩეული პოლიტიკური კურსის კრაზის, მთავრობასა და ცნობილი თურქი თეოლოგის ფეთჰულაჰ გიულენის მიმდევრებს შორის არსებული დაპირისპირებისა და „სომას“ და „ერმენეკის“ ქვანახშირის მალაროებში მომხდარი ტრაგედიების შემდეგ, შეიძლება ითქვას, რომ მმართველი პარტიის „სამართლიანობის და განვითარების“ რეიტინგი საკმაოდ დაეცა, რაც ბევრ დამკვირვებელს აფიქრებინებდა, რომ თურქეთში შესაძლებელია მოხდარიყო ცვლილებები დემოკრატიული არჩევნების გზით, რომელიც დაამთავრებდა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიისა და მისი ლიდერის – ყოფილი პრემიერ-მინისტრისა და ამჟამინდელი პრეზიდენტის – რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მმართველობას, რომელიც მზარდი ისლამიზაციით და ავტორიტარულობით ხასიათდება.

არჩევნების შემდეგ, თურქეთის პრემიერ-მინისტრმა აჰმედ დავუთოღლუმ, მეჯლისში სხვა პოლიტიკურ პარტიებთან კოალიციური მთავრობის შექმნა ვერ შეძლო, რასაც მოჰყვა თურქეთის პრეზიდენტის მხრიდან მთავრობის დათხოვა და ქვეყანაში რიგგარეშე 26 - ე საპარლამენტო არჩევნები დანიშვნა.

2015 წლის 1 ნოემბერს თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, სადაც ერდოღანმა გამოიყენა მის ხელთ არსებული ყველა სახელმწიფო მექანიზმი, რათა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას გამარჯვება მოეპოვებინა, და მან, მართლაც, დაიბრუნა პარლამენტში უმრავლესობა, რომელიც 2015 წლის ივნისში დაკარგა.

არჩევნებში მმართველმა პარტიამ 49.4% დააგროვა, მთავარმა ოპონენტმა, „სახალხო რესპუბლიკურმა“ პარტიამ კი - 25.4%. 10%-იანი ზღვარი გადალახეს და პარლამენტში ადგილები მოიპოვეს პრო-ქურთულმა და ნაციონალისტურმა პარტიებმა. პრემიერ-მინისტრმა აჰმეთ დავუთოღლუმ⁴ არჩევნების შედეგს თურქი ხალხისა და დემოკრატიის გამარჯვება უწოდა.

ისმება კითხვა, თუ რა გავლენა მოახდინა ამ მოვლენებმა თურქეთის შიდაპოლიტიკურ ცხოვრებაში?

მაღალი ალბათობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოხდა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის მოწინააღმდეგე პოლიტიკური ძალების მნიშვნელოვანი კონსოლიდაცია და დაიწყო ერთიანი ოპოზიციური ბლოკის შექმნის მცდელობა. ფაქტი ერთია, ოპოზიციური სექტორი მომზადდა იმისათვის, რომ გამოავლინოს ახალი ალტერნატიული ქარიზმატული პოლიტიკური ლიდერი.

მთავარი ფაქტორები ქვეყნის შიდა მდგომარეობისა,

რომლებმაც 2015 წლის 1 ნოემბრის საპარლამენტო არჩევნების შედეგებზე შესაძლოა გავლენა იქონიოს, ჩვენი აზრით, შემდეგია:

---

⁴ 2016 წლის 22 მაისს, თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარეობიდან და პრემიერ-მინისტრის თანამდებობიდან გაანთავისუფლა აჰმედ დავუთოღლუ და მის ნაცვლად დანიშნა ბინალი ილდირიმი. 2016 წლის 24 მაისს, პრეზიდენტმა თურქეთის რესპუბლიკის 65-ე მთავრობა დაამტკიცა.

1) ე. წ. სამშვიდობო პროცესი (Çözüm süreci) – რომელიც თურქეთის ხელისუფლებასა და ქურთისტანის მუშათა პარტიის დე-იურე ლიდერს – ამჟამად პატიმრობაში მყოფ აბდულა ოჯა-ლანს შორის წარმოებული მრავალრადიანი მოლაპარაკებების შედეგად დაიწყო, მიუხედავად იმისა, რომ სამშვიდობო პროცესის ფარგლებში გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯები, ერდო-ლანმა ჩათვალა, რომ ამ საკითხს ომის გზით მოაგვარებდა და ურთიერთობა შეიარაღებულ კონფლიქტში გადაიყვანა;

2) დღითიდღე მწვავედება დაპირისპირება ავტორიტარულ რე-ჯეფ თაიფ ერდოლანის ხელისუფლებასა და თურქეთის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან გაერთიანებას - „ჰიზმეთს“ და მის ლიდერ ფეთჰულაჰ გიულენს შორის. პრეზიდენტმა ერდოლანმა ფეთჰულაჰ გიულენი და მისი მიმდევრები ღიად დაადანაშაულა გადატრიალების მცდელობაში, რასაც მოჰყვა მასობრივი დაპა-ტიმრებების ტალღა სხვადასხვა სახელმწიფო და მედია სტრუქ-ტურებში, პოლიციამ დააკავა პოლიციისა და რელიგიურ საქმე-თა სამინისტროს ათასობით თანამშრომელი ჯაშუშობის, გა-დატრიალების მცდელობისა და სხვა მსგავსი ბრალდებებით; ასევე განახორციელეს რეიდები და დააპატიმრეს ფეთჰულაჰ გიულენის მოძრაობის მთავარ მედია საშუალებებად ცნობილ გაზეთ „Zaman“-ისა და ტელევიზია „Samanlyu“-ს ოფისების ათობით ჟურნალისტი.

2015 წელს ადამიანის უფლებათა დაცვის ასოციაციის (IHD) მიერ გამოქვეყნებული - ადამიანის უფლებათა დარღვე-ვის ანგარიშის მიხედვით, თურქეთში პოლიციამ 26 მედია ორ-განიზაცია დაარბია.

სპეცოპერაციის შემდეგ, თავისუფალი მედიის გაჩუმების მიზნით „კოზა-იფექ“ მედია ჯგუფში შემავალი ორი ტელევიზია

და ორი გაზეთი, „სამანიოლუ“ (Samanyolu Group) ჯგუფში შემავალი 11 სატელევიზიო არხი, İMC-ს ტელევიზია და BengiTÜRK-ის ტელევიზია მთავრობამ დახურა.

2015 წელს თურქეთში დაახლოებით 26 ათას 851 ვებ-გვერდი დაიბლოკა. სატელეკომუნიკაციო კავშირგაბმულობის მმართველობამ (TIB) ამ საიტებზე წვდომა აკრძალა. დაბლოკილი საინფორმაციო სააგენტოებისა და გაზეთების ვებ-გვერდების რაოდენობამ განსაკუთრებით 2015 წლის ივნისის შემდეგ მოიმატა.

ანგარიშის მიხედვით, გასულ წელს თურქეთში ერთი წიგნი და ერთი ჟურნალი აიკრძალა, დაიხურა ერთი რადიო, აიკრძალა ერთი საგაზეთო სტატია, ხოლო ოცდაცხრამეტი გაზეთი გაკეთებული განცხადების გამო დაჯარიმდა. თვრამეტი წიგნის შესახებ სარჩელი იქნა შეტანილი სასამართლოში. ორ გაზეთსა და ორ ტელევიზიას კი ჯერ მმართველობა შეუცვალეს, შემდეგ კი მაუწყებლობა შეუწყვიტეს. (ანგარიშის გამოქვეყნების შემდეგ, გაზეთ „Zaman“-ის, გაზეთ „Today's Zaman“-ის, საინფორმაციო სააგენტო „Cihan“-ისა და ჟურნალ აქსიონის (Aksiyon) მმართველობა ხელისუფლებამ უკანონოდ აიღო თავის თავზე) რვა სატელევიზიო არხს და ექვს რადიოს სატელიტური მაუწყებლობა შეუწყდა.

გაზეთ „ზამანის“ მმართველობის ჩაბარებასთან დაკავშირებით გაეროს გენერალურმა მდივანმა პან გი მუნმა განაცხადა თურქეთს ადამიანის უფლებათა მოვალეობებთან მიმართებით იმ დოკუმენტის შესაბამისად მოქმედებისკენ მოუწოდა, რომელზეც თვითონაც ხელი აქვს მოწერილი.

გენერალურმა მდივანმა განცხადებაში აღნიშნა: „თურქეთის ოფიციალურ პირებს, თურქეთის ადამიანის უფლებათა ვალდე-

ბულებების შესაბამისად, აზრის გამოხატვის თავისუფლებისა და მომიტიზაციების მიმართ პატივისცემისკენ მოვუწოდებ.”

პან გი მუნის მიერ გაკეთებულ განცხადებაში, სადაც ის პირდაპირ თურქეთის ხელისუფლებას მიმართავს, აღნიშნულია, რომ „დემოკრატიული, ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის განვითარება იმაზეა დამოკიდებული, თუ იდეების და აზრის გამოხატვა რამდენად მშვიდ გარემოშია შესაძლებელი, თუნდაც ეს კრიტიკული იყოს”.

გაზეთებისა და ახალი ამბების მსოფლიო ასოციაციამ (WAN-IFRA - პრეზიდენტი ტომას ბრუნეგარდი), რომელშიც 120 ქვეყნის 18 ათასი გაზეთი და ტელევიზია, 15 ათასი საინფორმაციო საიტი და 3 ათასი მედია კომპანიაა გაერთიანებული, პრეზიდენტი რეჯეფ თაიფ ერდოღანს წერილით მიმართა, რომ თურქეთის მთავრობამ გაზეთ „ზამანის“ დარბევით საერთაშორისო კონვენციები დაარღვია.

პრეზიდენტის სასახლეში გაგზავნილ წერილში ნათქვამი იყო, რომ: „გაზეთ „ზამანის“ პოლიტიკური მიზნებისთვის ხელში ჩაგდება საერთაშორისო კონვენციებთან ადამიანის უფლებათა დაცვის კონვენციის დეკლარაციით აზრის გამოხატვის თავისუფლების აშკარა დარღვევაა. ადამიანის უფლებათა დაცვის კონვენციის მე-19 მუხლში წერია: „ყველას აზრის გამოხატვის თავისუფლება აქვს. ამ უფლების გათვალისწინებით ხელი არ უნდა ეშლებოდეს, ქვეყნის საზღვრების მიუხედავად, ინფორმაციის ნებისმიერი გზით მოძიებას, მიღებას და გავრცელებას. გაზეთი „ზამანი“ დაყოვნებული ყოფილ მფლობელებს დაუბრუნდეს და გაზეთის მმართველობამ სარედაქციო პოლიტიკის ჟურნალისტების მხრიდან განსაზღვრას პატივი სცენ”.

დღესდღეობით თურქეთში 30-ზე მეტი ჟურნალისტი ისევ ციხეში იმყოფება.

3) სირიის საკითხთან დაკავშირებული საგარეო პოლიტიკის წარუმატებლობა;

4) რუსეთთან დაძაბული ურთიერთობა, რაც ერდოლანის ხელისუფლებას საკმაოდ დიდ დისკომფორტს უქმნის;

5) საზოგადოების მკვეთრი პოლარიზაცია: ერთი მხრივ, რელიგიურ და სეკულარულ, ხოლო მეორე მხრივ, მუსლიმურ საზოგადოების წევრებს შორის, რომელსაც ყოველმხრივ ხელს უწყობს არსებული მთავრობის და ხშირად პირადად პრეზიდენტ ერდოლანის რიტორიკა და არაადეკვატური გადაწყვეტილებები, მაგალითად, ოსმალური ენის სავალდებულო საგნად შემოღება იმამ ჰათიფის (რელიგიურ) და ანატოლიურ (ანუ სტანდარტულ) ლიცეუმებში (თურქული Lise – ლიცეუმი, რომელიც ჩვენს 9-12 კლასებს შეესაბამება, ესე იგი უმაღლესი საშუალო სკოლა), ალევების რელიგიური დაწესებულებებისათვის შესაბამისი სტატუსის მიცემასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საკანონმდებლო ინიციატივის დაბლოკვა, სუნიტური პოზიციიდან განხორციელებული რელიგიური განათლების მიღების აუცილებლობა ალევი და სხვა არასუნიტი მოსწავლეებისათვის. მთავრობის მხარდამჭერი მედია საშუალებების მიერ შეთქმულების სხვადასხვა თეორიების გავრცელება, რომლის მთავარი მოქმედი პირები ოპოზიციის და სხვადასხვა უმცირესობების წარმომადგენლები არიან, არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ ძირგამომთხრელ საქმიანობას რომ ეწევიან და გადატრიალებას ამზადებენ;

6) მზარდი და თითქმის ყველა სფეროში საგრძნობი კორუფცია და მფლანგველობა, რომლის კვალიც თვით პრეზიდენტ ერდოლანამდე და მის ოჯახამდე მიდის, ამის ნათელი დადასტურება იყო სკანდალიც, გამონვეული იმით, რომ ერდოლანის ოჯახთან დაახლოებული ბიზნესმენი რეზა ზარრაბი, სა-

მი მოქმედი მინისტრის შვილები და სახელმწიფო სექტორის არაერთი მაღალჩინოსანი ქრთამის აღებისა და ფინანსური მანიპულაციების ბრალდებით დააკავეს, ერდოლანის მიერ „ქველმოქმედ ბიზნესმენად“ წოდებული რეზა ზარაბი, გახლდათ პირველი ლედის – ემინე ერდოლანისა და პრეზიდენტ ერდოლანის უმცროსი ვაჟის – ბილალის ბიზნესპარტნიორი და რამდენიმე ფირმის თანამფლობელი. მთავრობის პასუხი იყო ანტიკორუფციულ ოპერაციაში ჩართული პოლიციისა და უშიშროების თანამშრომლების ნაწილის სამსახურიდან გათავისუფლება, ხოლო ზოგიერთი მათგანის დაპატიმრება, კორუფციული სკანდალი მორიგი გადატრიალების მცდელობად მოინათლა, ხოლო მისი გაშუქება მთავრობამ მედია - საშუალებებს აუკრძალა. სახელმწიფო მფლანგველობის ყველაზე ნათელ მაგალითად ახალი საპრეზიდენტო რეზიდენცია „აქსარაი“ იქცა, რომელიც დაახლოებით მილიარდ დოლარამდე დაჯდა და ისეთი უმცირესი დეტალებიც კი, როგორცაა პალმის ხეები და საგაზონე მცენარეები ეზოსათვის, უცხოეთიდან იქნა ჩამოტანილი, ხშირ შემთხვევაში გაბერილ ფასებად, რამაც მედიის მნიშვნელოვანი დაეჭვება გამოიწვია.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთში მიმდინარე მოვლენები უკვალოდ არ ჩაივლის. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ თურქეთის საზოგადოების ევროპიზებული ნაწილი საკმაოდ მრავალრიცხოვანია, ის უკვე მეტად გააქტიურებულია პოლიტიკურად და სეკულარიზმის პრინციპებს იოლად არ დათმობს. ამავდროს, შეიმჩნევა, რომ თურქული საზოგადოების დასავლური მენტალიტეტის მატარებელი ნაწილი და, განსაკუთრებით, ახალგაზრდობა, თავისი მსოფ-

ლმხედველობით და მოთხოვნებით უკვე ათათურქისეულ სეკულაროზმზეც ამაღლდა და იკავებს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების მაღალი ევროპული სტანდარტების პოზიციებს. რაც შეეხება პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანს, მართალია, ის რჩება ძლიერ პოლიტიკურ ფიგურად, მაგრამ არ არის გამორიცხული, თურქეთში განვითარებულმა ბოლოდროინდელმა კრიზისმა გარკვეული ხნის შემდეგ მის პოლიტიკურ კარიერას ნერტილი დაუსვას.

დასკვნა

თურქეთის რესპუბლიკის მაგალითზე ნათლად ჩანს, რომ თანამედროვე ეტაპზე დადებითი შედეგი ისლამისა და დემოკრატიის სინთეზიდან მხოლოდ ზომიერი პოლიტიკური კურსის გატარების შემთხვევაში შეიძლება მივიღოთ. ზომიერი პოლიტიკური კურსი ეყრდნობა დემოკრატიულ ფასეულობებს, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობს აღნიშნული პოლიტიკური კურსის გამყარებას. ეს ურთიერთდამოკიდებულება ხელსაყრელი აღმოჩნდა როგორც ისლამისტებისათვის, ისე თურქეთში დემოკრატიული პროცესების განვითარებისათვის.

არაბულმა გაზაფხულმა მსოფლიოს ყურადღება ე.წ. „თურქულ მოდელსა“ და პოსტ-რევოლუციურ ახლო აღმოსავლეთში მისი გადატანის რელევანტურობაზე გაამახვილა. ისლამისა და დემოკრატიის ერთ სივრცეში არსებობის პირობებში, თურქეთი ყველაზე მისაღებ მაგალითად მიიჩნეოდა, რომლის საფუძველზე ახალი, დემოკრატიული ფასეულობების მქონე ახლო აღმოსავლეთი უნდა განვითარებულიყო. როგორც ბოლო წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, თურქეთში დემოკრატიულ და ავტორიტარულ მთავრობებს შორის მანძილი არც თუ ისე დიდია.

უდავოა, რომ თურქეთმა გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები დემოკრატიისაკენ. ქვეყანაში არსებობს საკმაოდ ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც ხელისუფლებისაგან დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებას მოითხოვს, მაგრამ როგორც უკანასკნელმა მოვლენებმა აჩვენა, თურქეთის მთავრობას არ აქვს კომპრომისებზე წასვლის სურვილი და იგი არ აპირებს მოპოვებული ძალაუფლების ხელიდან გაშვებას. მმართველი პარტიის მოქმედება ნათელს ხდის, რომ ძალზე ხშირად დემოკრატია თურქეთში საარჩევნო ყუთთან მთავრდება.

ქრონოლოგია

- 2000 წლის 16 მაისი - აჰმეთ ნეჯდეთ სეზერი აირჩიეს თურქეთის რესპუბლიკის მე-10 პრეზიდენტად.
- 2001 წლის 22 ივნისი - დაიშალა ისლამური „სათნოების“ პარტია.
- 2001 წლის ივლის-აგვისტო - თურქეთში ჩამოყალიბდა ისლამური ორიენტაციის - „ბედნიერების“ და „სამარ-თლიანობისა და განვითარების“ პარტიები.
- 2002 წლის 22 ივლისი - შეიქმნა „ახალი თურქეთის“ პარტია.
- 2002 წლის 3 ნოემბერი - თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები.
- 2002 წლის 18 ნოემბერი - თურქეთის პრემიერ-მინისტრი გახდა აბდულა გული.
- 2003 წლის 14 მარტი - თურქეთის რესპუბლიკის პრემიერ-მინისტრი გახდა რეჯევ თაიფ ერდოღანი.
- 2007 წლის 22 ივლისი - თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები.
- 2007 წლის 28 აგვისტო - აბდულა გული აირჩიეს თურქეთის რესპუბლიკის მე-11 პრეზიდენტად.
- 2007 წლის 21 ოქტომბერ- თურქეთში ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებების შესახებ.
- 2007 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება ე. წ. „ერგენეკონის საქმის“ გამოძიება.
- 2009 წლის 29 მარტი - თურქეთში ჩატარდა ადგილობრივი არჩევნები.
- 2010 წლის 12 სექტემბერი - თურქეთში ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებების შესახებ.

- 2011 წლის 12 ივლისი - თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები.
- 2012 წელი – რ. თ. ერდოღანსა და ფ. გიულენის ურთიერთობის დაძაბვა.
- 2013 წლის 31 მაისი - გეზის პარკის მოვლენები.
- 2013 წელი –ფეთქულა გიულენისა და „ჰიზმეთის” გააქტიურება.
- 2013 წელი - თურქეთში დაპატიმრებული იქნა 40 ჟურნალისტი.
- 2014 წლის 10 აგვისტო - რეჯეფ თაიფ ერდოღანი აირჩიეს თურქეთის რესპუბლიკის მე-12 პრეზიდენტად.
- 2014 წლის 14 დეკემბერი - მედიაზე მონყობილი რეიდის შედეგად თურქეთის მთავრობამ დააკავა 25-მდე ჟურნალისტი.
- 2015 წლის 15 აპრილი - ფეთქულა გიულენის მშვიდობაში შეტანილი წვლილისათვის გადაეცა „Gandi-King-Ikeda” – „განდის მშვიდობის ჯილდო”.
- 2015 წლის 7 ივნისი- თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები.
- 2015 წლის 1 ნოემბერი - თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები.
- 2016 წლის 22 მაისი - თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა „სამართლიანობისა და განვითარების” პარტიის თავმჯდომარეობიდან და პრემიერ-მინისტრის თანამდებობიდან გაანთავისუფლა აჰმედ დავუთოღლუ.
- 2016 წლის 24 მაისი - „სამართლიანობისა და განვითარების” პარტიის თავმჯდომარე და პრემიერ-მინისტრი გახდა ბინალი ილდირიმი.

Turkish Home Policy in 2000-2015

Summary

The beginning of XXI century represents an issue of specific interest for the home policy of Modern Turkey inasmuch as it is the period when the confrontation between the circles of secular and Islamic directions took place in the life of the country.

The success of the “Justice and Development Party” of the Islamic direction in the beginning of XXI century Turkey was not unexpected. The way was paved by the 1990s when the Islamic “Felicity Party” took a leading position next to the secular ones and for the first time in the history of Turkey gained the majority of votes in the Parliament.

Such development of the events in the beginning of XXI century made a shocking effect on the secular government of the republican Turkey as well as western politicians. As a NATO member country and the candidate country for European Union, Turkey was facing a historical choice either to become a theocratic state again or remain as a secular state.

In 2000-2015 the secular government (military as well as civic) evades the real reasons of social and political situation created in the country and does not reveal the reality. However, most of the problems have been created by the government.

There arises a question about the impact of the policy of the “Justice and Development Party” and his leader Rejef Taif Erdogan on the internal political life of the country.

In our opinion, the main factors of the internal situation in the country that may have negative influence on the policy of the “Justice and Development Party” and his leader Rejef Taif Erdogan are as follows:

1. The confrontation between the authoritarian Rejef Taif Erdogan’s government and one of the most influential political unities – “Hizmet” and its leader Fethullah Gülen grows day by day. President Erdogan overtly accused Fethullah Gülen and his followers in the attempt of a coup d’état, which was followed by massive wave of arrests in different state and media structures. The police arrested thousands of workers of police and Ministry of Religious Affairs for espionage, attempt of a coup d’état and other similar accusations; over dozens of journalists working for the TV Samanyolu and the famous newspaper Zaman offices – that were regarded as the main mass media for the Gülen movement – were arrested and closed. The government took the power illegally.

On the takeover of the newspaper “Zaman” governance, the UNO Secretary-General Pan Gi Mun made a statement and appealed to Turkey towards acting in accordance the document it signed in terms of human rights protection.

In his statement the Secretary-General stated: “I appeal to the officials of Turkey towards respect to the Meeting participants and freedom of expression in accordance with the Turkish human rights obligations”.

The appeal made by Pan Gi Mun, in which he directly addresses the Turkish government, says that “democratic, economic

and social development depends on how well it is possible to express opinions and ideas, even critical ones, in the tranquil environment”.

In 2015 police ransacked 26 media organizations in Turkey. The government also closed two televisions and two newspapers of “Koza-Ipek” media group, 11 TV channels of Samanyolu group, IMC television and BengiTÜRK television. In 2015 approximately 26 851 web-pages were blocked.

The World Association of Newspapers and News Publishers (WAN-IFRA, president – Thomas Brunegard), comprising 18 thousand newspapers and televisions of 120 countries, 15 thousand information sites and 3 thousand media companies, addressed the president Rejep Taif Erdoghan in a letter saying that by storming the newspaper “Zaman” the Turkish government violated the international convention. At present over 30 journalists are still in jails in Turkey;

2. The fail of the foreign policy concerning the Syria issue;
3. Tense relations with Russia that causes a lot discomfort to the Erdoghan government;
4. Sharp polarization of the society: between, on the one hand, religious and secular, and on the other hand, the Muslim Sunni and Alevi societies that is in all aspects promoted by the rhetoric and inadequate decisions of the existing government and often by the president Erdoghan personally, for example, introduction of Ottoman language as compulsory subject at Imam Hatipi (religious) and Anatolian (or standard) lyceums, blocking all the legal

initiatives connected with granting corresponding status to Alevi religious institutions, necessity of religious education accomplished from Sunni position for Alevi and other non-Sunni pupils; spreading various theories of plotting by the government-supporting mass media, the main protagonists of which are the representatives of opposition or minorities who are leading disruptive activities against the government and preparing coup d'état.

5. Increasing corruption and wastefulness in all the spheres, the traces of which reach even the President Erdogan and his family. Clear evidence was the scandal caused by the fact that the business Reza Zarrab, a close person to the Erdogan family, the children of the three acting ministers and a number of high officials of the state sector were arrested for bribery and financial machinations. Reza Zarrab was a business partner and co-owner of several firms with the First Lady Emine Erdogan and the President's youngest son – Bilal. The answer of the government was firing part of the police and security members involved in the anti-corruption operation and arresting some of them. The corruption scandal was named as the attempt to political coup and the media was prohibited to cover the story. The most striking example of the state extravagance was the new presidential residence "Aksaray" that cost about a billion dollars and where at least such minor details as palm trees

and lawn plants had been brought from abroad in most cases in swollen prices that caused doubt among mass media.

Thus, we can conclude that the events taking place in Turkey will not pass without leaving a trace. First and foremost, it should be noted that the European past of the Turkish society is quite numerous; it is much activated politically at the moment and will not give away secularism. At the same time, it is noticeable that the part of the Turkish society with western mentality and, especially the youth, has already risen up to Atatürk-style secularism with their demands and outlook and taken the human rights positions of high European standards. As for the President Rejep Taif Erdoghan, though he remains as a strong political figure, it is not excluded that the last time crisis developed in Turkey will put a full stop to his political career after a certain period.

2000-2015 yıllarında Türkiye'nin İç politikası

Özet

Günümüz Türkiye'nin iç politikası, özellikle XXI. yüzyılın başlangıcında Türkiye'nin izlediği iç politika konuları ilgi çekmektedir. Söz konusu dönemde laik ve islami çevreler arasındaki çatışmalar şiddetlendi.

XXI yüzyılın başında Türkiye'de İslami Adalet ve Kalkınma Partisinin başarısı beklenen bir olaydı. XX. yüzyılın 90'lı yıllarında İslami Adalet Partisi seküler partilerin yanında önderliği ele geçirip Türkiye tarihinde ilk kez parlamentoda çoğunluğu kazanmıştır.

XXI. yüzyılın başında yaşanan bu tarz gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve batı politikacılar şok etkisi yarattı. NATO üyesi ve Avrupa Birliği üyeliğine aday olan Türkiye yine laik veya İslam ülkesi olmak arasında seçim yapmak zorunda kaldı.

2000-2015 yıllarında laik bir hükümet (gerek askeri, gerekse sivil) ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumu ve gerçeğe uygun şekilde değerlemedi. Üstelik bu duruma hükümet tarafından yol açıldığını söyleyebiliriz.

Adalat ve Kalkınma Partisi ve önderi Recep Tayyip Erdoğan'ın izlediği iç politika Türkiye'deki durumu nasıl etkiledi?

Aşağıda Adalet ve Kalkınma Partisi ve Erdoğan'ın yürüttüğü politikayı olumsuz şekilde etkileyecek ülke içindeki faktörler belirtmek istiyoruz.

- 1) Erdoğan'ın otoriter rejimi ile Türkiye'de etkili olan Fethullah Gülen önderliğindeki Hizmet hareketi arasında gerilim giderek artıyor. Erdoğan Fethullah Güleni ve cemaatını darbe girişiminde bulunmakla suçladı. Bunun ardından Gülen'in cemaatına yakın olan basın mensupları ve polis yetkililerine yönelik operasyon yapıldı. Neticesinde binlerce polis ve Diyanet İşleri Bakanlığı yetkilileri tutuklandı. Birçok kişi "Askeri casusluk"

davası ile ilgili tutuklandı. Ayrıca Fethullah Gülen'in cemaatının en önemli yayın organları olan Zaman gazetesi ve Samanyolu TV yönetmenliği ele geçirilip onlarca gazeteci tutuklandı.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Mun Zaman'a kayyum atanması ile ilgili yaptığı açıklamada Türkiye'nin imzaladığı insan hakları yükümlülükleri çerçevesinde hareket etmesi yolunda çağrıda bulundu.

BM Genel sekreteri açıklamasında Türk hükümetine "Demokrasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler eleştirel dahi olsa, huzurlu bir ortamda fikirlerin dile getirilmesine bağlıdır"- dedi .

2015 yılında polis tarafından Gülen ile bağlantılı olarak bilinen 26 medya kuruluşuna baskı düzenlendi. Koza İpek Holding grubuna giren 2 TV ve 2 Gazete; Samanyolu bünyesinde bulunan 11 TV kanalı, IMC TV ve Bengü Türk TV Türksattan indirildi. 2015 yılında Türkiye'de 26 bin 851 veb sayfası bloke edilmiştir.

Dünyanın büyük basın meslek örgütü olan Dünya Gazeteler ve Haber Yayımcıları Birliği (WAN-IFRA başkanı Tomas Brunegard) Cumhurbaskanı Recep Tayyip Erdoğan'a hitaben yazdığı mektupta Zaman gazetesine baskı düzenleyerek uluslararası sözleşme ihlal ettiğinden dolayı özgür basın konusunda sert uyarılarda bulundu. Türkiye'de 30'dan fazla gazeteci halen tutukludur;

2) Suriye ile ilgili yürütülen başarısız dış politikası;

3) Rusya ile Türkiye arasında ilişkilerin açılması Erdoğan'ın hükümetine sorunlar yarattı;

4) Toplumsal kesimlerin kutuplaşması; Bir taraftan toplum dini ve seküler olarak, öbür taraftan ise Sünni ve Alevi olarak ayrıldı. Bu uyuşmazlıklara büyük oranda iktidar partisi, Erdoğan'ın izlediği politika ve yaptığı konuşmalar yol açmaktadır. İmam Hatip Liselerinde ve Anadolu liselerinde Osmanlıcanın zorunlu ders olarak okutulması tartışmalara neden oldu. Alevi okullarına ilgili

statü verilmesi konusunda hukuki girişmeler reddedildi. İktidar yanlısı medya muhalefet partilerine ve iktidar karşıtlarına karşı “komplo teorileri” uydurmaya devam ediyor.

5) Türkiye’de yolsuzluk ve kamuda israf olayları artmaya devam ediyor. Erdoğan ve ailesinin isimleri yolsuzluk iddiaları ile anılıyor. Aralarında devlet bürokratları, üç bakan çocuğu ve Erdoğan ailesine yakın olan Erdoğan tarafından “hayırsever işadamı” olarak tanımlanan Reza Zarrab’ın olduğu kişiler hakkında “Rüşvet alma ve görevi kötüye kullanma” suçlarını işledikleri iddiasıyla yürütülen soruşturma büyük ses getirdi. Erdoğan ailesine yakın olan Reza Zarrab, R.T. Erdoğan’ın eşi Emine ve küçük oğlu Bilali’in iş ortağı olarak bilinmektedir.

6) Yolsuzluk soruşturmasını yürüten polis ve istihbarat yetkilileri görevinden alındı, bazıları tutuklandı. Yolsuzluk soruşturması darbe girişimi olarak nitelendi. Medya’ya bu olaylar ile ilgili “yayın yasağı” koyuldu.

1 milyar dolara mal olan Ak Saray Cumhurbaşkanlığı binası da büyük tartışmalara neden oldu ve devlet israfı örneği olarak gösterilebilir. Yeni Cumhurbaşkanlığı Sarayı için Türkiye dışından getirtilen palmiye ağaçları ve çimenlerin maliyeti de tartışmalara yol açtı.

Türkiye’de yaşanan gelişmeler olumsuz iz bırakmadan geçmez. Türkiye’de Avrupa demokrasi standartları ve Atatürk’ün prensiplerine inanan insanların sayısı çoktur. Hele de ufku geniş olan, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri benimseyen gençlerin sayısı artıyor. Erdoğan’a gelince, Erdoğan günümüz Türkiye’sinde güçlü bir politikacı olarak görünmesine rağmen Türkiye’deki son gelişmeler ve yaşanan krizler kariyerine belli bir süre sonra nokta koyabilir.

Эмзар Макарадзе

Внутренняя политика Турции в 2000 – 2015 годах

Резюме

В истории внутренней политики Турции начало XXI века привлекает особое внимание, так как именно в это время в жизни страны явно обозначилось противостояние сил светского и исламского направлений.

Успех, который был достигнут в начале XXI века партией «Справедливости и развития» (исламского направления), не был случайным. Его основание было заложено в 90-ых годах XX века, когда исламская партия «Благоденствия» наравне со светскими партиями заняла лидирующее место в руководстве страны, впервые получив большинство мест в парламенте.

Подобное развитие событий в начале XXI века произвело шокирующий эффект не только на светское руководство республиканской Турции, но и на западных политиков. Турция, член НАТО, страна, претендующая на вступление в Евросоюз, стала перед историческим выбором: снова стать теократическим или остаться светским государством.

В 2000 - 2015 годах светское руководство страной (как военное, так и гражданское) не стремилось выявить подлинные причины сложившегося в стране социально-экономического положения, и это тогда, когда многие из них им самим же и были искусственно вызваны.

Возникает вопрос: какое влияние оказала политика партии «Справедливости и развития» и ее лидера Реджепа Тайипа Эрдогана на внутривнутриполитическую жизнь Турции?

Представляется, что главными факторами, возможно оказывающими негативное влияние на политику партии

«Справедливости и развития» и ее лидера Реджепа Тайипа Эрдогана, являются следующие:

1. Ежедневно обостряется противостояние между авторитарной властью Реджепа Тайипа Эрдогана и одним из наиболее влиятельных объединений Турции «Хизметом» и ее лидером Фетхуллахом Гюленом. Президент Турции Эрдоган открыто обвинил Фетхуллаха Гюлена и его последователей в том, что они готовились совершить государственный переворот, за этим последовала волна массовых арестов в различных государственных и медиа-структурах. По обвинению в шпионаже, попытке государственного переворота и др. аналогичным обвинениям были арестованы тысячи сотрудников полиции и министерства по делам религии; были закрыты газета „Zaman” и телевизионный канал “Samanyolu,” признанные главными средствами информации движения Гюлена, десятки их сотрудников были задержаны. Управление этими средствами информации государство незаконно взяло на себя.

В связи с тем, что управление газетой „Zaman” государство взяло на себя, генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун сделал соответствующее заявление и призвал Турцию действовать в области защиты прав человека в духе того документа, который сама же и подписала.

Генеральный секретарь ООН в своем заявлении отметил: «Призываю официальных лиц Турции в соответствии с обязанностями Турции в сфере защиты прав человека к уважению свободы выражения своих мыслей и прав митингующих».

В заявлении Пан Ги Муна, в котором он прямо обращается к властям Турции, указано: «Развитие демократического, экономического и социального положения зависит от того,

насколько возможно выразить в спокойной обстановке свои идеи и мысли, даже если они критического характера».

В 2015 году полиция Турции устроила погром 26 медиа организаций. Правительство закрыло два телеканала и две газеты, входящие в группу «Коза-ипек»; 11 телеканалов, входящих в группу «Саманйолу»; а также телеканалы ИМС и ВенгиТЮРК. В этом же году в Турции была заблокирована 26 851 веб-страница.

Всемирная ассоциация газет и новостей (Van-IFRA, президент Томас Брунегард), которая объединяет 18 тысяч газет и телевизионных каналов, 15 тысяч информационных сайтов и 3 тысяч медиа-компаний, обратилась с письмом к президенту Эрдогану, в котором указала, что правительство Турции, устроив погром газеты “Zaman”, тем самым нарушила международные конвенции, что сегодня в турецких тюрьмах по-прежнему находится более 30-ти журналистов.

2. Неудача внешней политики, связанной с сирийским вопросом.

3. Напряженные отношения с Россией, создающие достаточно ощутимый дискомфорт власти Эрдогана.

4. Резкая поляризация общества: с одной стороны, на религиозную и светскую составные части, с другой, на мусульман-суннитов и алевитов, чему всесторонне способствовали риторика существующего правительства, а часто и самого президента Эрдогана и неадекватные решения, например, введение османского языка в качестве обязательного предмета в лицах имам-хатифа (религиозных) и в анатолийских (т.е., стандартных) лицах; блокирование любой законодательной инициативы, направленной на предоставление соответствующего статуса религиозным учреждениям алевитов, обязательность для алеви и других учеников - не суннитов получить религиозное образование,

осуществляемое с суннитских позиций; распространение проправительственными средствами информации различных конспирологических теорий, главными действующими лицами которых выступают представители оппозиции и различных меньшинств, ведущие подрывную деятельность против существующей власти и готовящие переворот.

5. Растущие и ощущаемые почти в каждой сфере жизни общества коррупция и хищения, следы которых ведут до самого президента и членов его семьи, наглядным свидетельством чего был скандал, вызванный тем, что бизнесмен Реза Зарраби, близкий к семейству Эрдоганов, а также трое детей действующих министров и многие высокопоставленные чины из государственного сектора были задержаны по обвинению во взяточничестве и финансовых махинациях. Реза Зарраби был бизнес-партнером первой леди Турции Эмине Эрдоган и младшего сына президента Билала, а также совладельцем нескольких фирм. В ответ правительство уволило с работы часть участвующих в антикоррупционной операции сотрудников полиции и органов госбезопасности, а некоторых из них арестовало. Коррупционный скандал подали как очередную попытку государственного переворота, а средствам информации запретили его освещать. Самым наглядным примером казнокрадства стало строительство «Аксарая», новой резиденции президента, на которое было затрачено до 1 миллиарда долларов США. Даже пальмы и растения для газонов были завезены из других стран, часто по непомерно высоким ценам, что вызвало серьезные подозрения со стороны средств информации.

Таким образом, можно заключить, что происходящие в Турции события не пройдут бесследно. В первую очередь следует отметить то обстоятельство, что европеизованная часть граждан

страны достаточно многочисленна, она уже весьма активизирована политически и вряд ли так легко сдаст принципы светского общества. Вместе с тем, уже очевидно, что та часть турецкого общества, которая является носителем западной ментальности, особенно молодежь, своим мировоззрением и требованиями уже возвысилась над принципами секуляризма и с точки зрения демократии и прав человека занимает позиции, соответствующие высоким европейским стандартам. Что же касается президента Реджепа Тайипа Эрдогана, то он, конечно, остается сильной политической фигурой, но не исключено, что кризис, развивающийся в последнее время в Турции, поставит точку в его политической карьере.

ბიოგრაფიული ცნობები

Prof. Dr. Necmettin Erbakan

ნეჯმეთინ ერბაქანი - დაიბადა 1926 წელს სინოპში. დაამთავრა მექანიკის ინსტიტუტი, სტამბოლის და ეიხენის ტექნიკური უნივერსიტეტები. 1948 -1966 წლებში მუშაობდა ჯერ ასისტენტად, შემდეგ კი ლექტორად მექანიკის ინსტიტუტსა და სტამბოლის ტექნიკურ უნივერსიტეტში. 1951 წელს გახდა პროფესორი.

1966-1968 წლებში იყო თურქეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატის ინდუსტრიული დეპარტამენტის დირექტორი. 1970 წელს დააფუძნა „ისლამისტური ეროვნული წესრიგის“ პარტია, რომელიც მალე აიკრძალა. 1973 წელს ჩამოაყალიბა და სათავეში ჩაუდგა „ეროვნული ხსნის“ პარტიას, რომელიც სამხედროების მიერ აიკრძალა 1981 წელს. 1974 წელს იყო ვიცე-პრემიერი და სახელმწიფო მინისტრი. 1975-1977 წლებში კვლავ უკავია ვიცე-პრემიერის თანამდებობა. 1980 წელს ის დააპატიმრეს, 1983 წელს ჩამოაყალიბა „კეთილდღეობის“ პარტია. 1996 წლის 29 ივლისს „რეფაჰიოლის“ მთავრობაში დაიკავა პრემიერ-მინისტრის თანამდებობა. 1998 წლის თებერვალში კეთილდღეობის პარტიის დახურვასთან ერთად ნ. ერბაქანს ხუთი წლით აეკრძალა პოლიტიკური მოღვაწეობა.

ნეჯმეთინ ერბაქანი 2011 წლის 27 თებერვალს მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ, 85 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი – დაიბადა 1941 წლის 13 სექტემბერს ქ. აფიონში. 1958 წელს წარჩინებით დაამთავრა აფიონის საშუალო სკოლა. 1962 წელს უმაღლესი განათლება მიიღო ანკარის უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტზე. ა. სეზერმა სავალდებულო სამხედრო სამსახური, სამხედრო აკადემიაში რეზერვის ოფიცრის რანგში დაასრულა. 70-იანი წლების დასაწყისში სეზერი დიჯლესა და იერქოიში მუშაობდა სასამართლო სისტემაში, საიდანაც იგი საკასაციო სასამართლოში გამოძიებლად ინიშნება. 1977-1978 წლებში ანკარის სასამართლოს უმაღლეს სკოლაში მან მიიღო ხარისხი სამოქალაქო სამართალში. 1988 წლის 27 სექტემბერს პრეზიდენტმა ქ. ევრენმა იგი საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრად დანიშნა. 1998 წლის 6 იანვარს სეზერი აირჩიეს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარედ. 2000 წლის 5 მაისს თურქეთის დიდმა მეჯლისმა მას ანდო თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის პოსტი, რომელიც 2007 წლის 28 აგვისტომდე ეკავა. ახმედ ნეჯდეთ სეზერი კავკასიიდან გადმოსახლებულთა ოჯახშია დაბადებული. 2007 წლის 28 აგვისტოდან იგი ჩამოშორდა პოლიტიკურ საქმიანობას.

ბიულენტ ეჯევიტი – დაიბადა 1925 წლის 28 მაისს ქ. სტამბოლში. დაამთავრა პრესტიჟული ინგლისურენოვანი რობერტ კოლეჯი (ახლანდელი ბოსფორის უნივერსიტეტი). ცოდნა გაიღრმავა სტამბოლის, ანკარის, ლონდონის და ჰარვარდის უნივერსიტეტებში. 1946 -1950 წლებში მსახურობდა ლონდონში. პოლიტიკაშია 60-იანი წლებიდან. 1961 -

1965 წლებში შრომის მინისტრი, 1966 -1971 წლებში სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის გენერალური მდივანია, ხოლო 1972-1980 წლებში ამავე პარტიის ლიდერი. 1974, 1977, 1978-1979 წლებში იყო თურქეთის პრემიერ-მინისტრი. 80-იან წლებში სამხედრო გადატრიალების შემდეგ რამდენჯერმე იქნა დაპატიმრებული და აეკრძალა პოლიტიკური მოღვაწეობა. 1987 წელს აკრძალვა მოეხსნა და ორი წლის შემდეგ ის სათავეში ჩაუდგა „მემარცხენე-დემოკრატიულ“ პარტიას. სხვადასხვა დროს იყო ანკარისა და ზონგულდაქის ვილაიეთების დეპუტატი. 1997 წლიდან არის ვიცე პრემიერი, ხოლო 1999-2002 წლებში კი პრემიერ-მინისტრი. ბიულენტ ეჯევითი გარდაიცვალა 2006 წლის 5 ნოემბერს.

დეველეთ ბაჰჩელი - დაიბადა 1948 წელს ქ. ოსმანიეში, ფეთაჰოლულარებად ცნობილ დიდ თურქმენულ ოჯახში. პირველდაწყებითი განათლება ოსმანიეში, ხოლო საშუალო განათლება სტამბულში მიიღო. შემდეგ სწავლა გააგრძელა ანკარის ეკონომიკური და მართვის მეცნიერებათა აკადემიაში.

1970-1971 წლებში თურქეთში სტუდენტთა ეროვნული ფედერაციის გენერალური მდივნის მოვალეობას ასრულებდა. 1972 - 1973 წლებში იყო ანკარის ვაჭრობისა და ეკონომიკის სამეცნიერო აკადემიისა და მასთან დაკავშირებულ უმაღლეს სასწავლებლებში ეკონომიკის კათედრის ასისტენტი. გაზის უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ინსტიტუტის ეკონომიკის დოქტორის ნოდების მიღების შემდეგ იმავე უნივერსიტეტში 1987 წლამდე კითხულობდა ლექციებს. 1987 წლის 17 აპრილს ალფარსლან თურქემის ხელშეწყობით დ. ბაჰჩელს „ნაციონალური შრომის“ პარტიის დიდ ყრილობაზე გენერალური მდივნის მოვალეობა დაეკისრა. 1997 წლის 6 ივლისს „ნაციონალური

მოძრაობის” პარტიის რიგგარეშე კონგრესზე დ. ბაჰჩელს პარტიის გენერალური თავმჯდომარის მოვალეობის შესრულება დაეკისრა. 1997 წლის 23 ნოემბერს „ნაციონალური მოძრაობის” პარტიის მე-5 კონგრესზე ის არჩეული იქნა პარტიის თავმჯდომარედ. 1999 წლის 18 აპრილის საპარლამენტო არჩევნებში „ნაციონალური მოძრაობის” პარტიის გამარჯვების შემდეგ დ. ბაჰჩელი კოალიციურ მთავრობაში შევიდა და მან დაიკავა ვიცე-პრემიერისა და სახელმწიფო მინისტრის თანამდებობა. 2007 წლიდან დღემდე თურქეთის მეჯლისის დეპუტატია.

დენიზ ბაიკალი - დაიბადა 1938 წელს ქ. ანთალიაში. 1960 წელს დაამთავრა ანკარის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი. აქვე 1968 წელს გახდა პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოცენტი. 1968 წელს ბაიკალი შევიდა „სახალხო-რესპუბლიკურ“ პარტიაში. 1973 -1980 წლებში იგი იყო მეჯლისის დეპუტატი, ფინანსთა მინისტრი (1974), ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრი (1978 - 1979). 1980 წლის 12 სექტემბრის სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ დ. ბაიკალს აპატიმრებენ. 1984 წელს დ. ბაიკალი შევიდა „სოციალ-დემოკრატიულ“ პარტიაში. „სახალხო” პარტიასთან გაერთიანების შემდეგ ის გახდა „სოციალ-დემოკრატიული სახალხო” პარტიის თავმჯდომარე. 1989 წლიდან კი - გენერალური მდივანი. 1992 წელს „სახალხო-რესპუბლიკური” პარტიის აღდგენისთანავე ის დაინიშნა პარტიის გენერალურ თავმჯდომარედ, რომელსაც 2010 წლის 10 მაისამდე ედგა სათავეში. 2010 წელს მის მიმართ განხორციელებული „ვიდეო კასეტების“ თემის შემდეგ ის ჩამოშორდა აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობას.

თანსუ ჩილერი – დაიბადა 1945 წელს ქ. სტამბოლში. დაამთავრა რობერტის კოლეჯი, სტამბოლის, კონექტიკუტის და იელის უნივერსიტეტები. 1983 წელს გახდა პროფესორი. მსახურობდა სხვადასხვა უნივერსიტეტში, განსაკუთრებით გამოირჩეოდა მისი მოღვაწეობა ბოსფორის უნივერსიტეტის ეკონომიკურ ფაკულტეტზე. 1990 წელს შევიდა „ჭეშმარიტი გზის“ პარტიაში. 1991 წელს აირჩიეს დეპუტატად და დაიკავა ეკონომიკის სახელმწიფო მინისტრის პოსტი. 1993-1996 წლებში იყო თურქეთის პრემიერ-მინისტრი. 1996-1997 წლებში შეთავსებით ეკავა ვიცე-პრემიერის და საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტები. ნ. ერბაქანთან კოალიციის დაშლისა და ხელისუფლებაში მ. ილმაზის მოსვლის შემდეგ ოპოზიციაშია. 2002 წელს არჩევნებში მარცხის შემდეგ ჩამოშორდა პოლიტიკურ მოღვაწეობას.

აბდულაჰ გიული - დაიბადა 1950 წლის 29 ოქტომბერს ქ. კაისერიაში. დაამთავრა სტამბოლის უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტი და იქვე მიენიჭა დოქტორის ხარისხი. სადოქტორო დისერტაციის დაცვის შემდეგ ლექციებს კითხულობდა საქარიის უნივერსიტეტის საინჟინრო-ინდუსტრიულ ფაკულტეტზე. 1983-1991 წლებში ეკონომისტად მუშაობდა საუდის არაბეთში ისლამური აღორძინების ბანკში. 1991 წელს მონაწილეობა მიიღო ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებში და „კეთილდღეობის“ პარტიის სიით დეპუტატი გახდა კაისერის ვილაიეთიდან. 1992 წელს აბდულაჰ გიული იყო ევროსაბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის წევრი. 1991-1995 წლებში იყო პარლამენტის დაგვემარებისა და საბიუჯეტო

კომიტეტის წევრი. ნ. ერბაქანის მიერ ჩამოყალიბებულ 54-ე კოალიციურ მთავრობაში ეკავა სახელმწიფო მინისტრისა და მთავრობის სპიკერის თანამდებობები. „კეთილდღეობის“ და „სათნოების“ პარტიის აკრძალვის შემდეგ დაფუძნებულ „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარის მოადგილეა. 2002 წლის 18 ნოემბერს მას პრემიერ-მინისტრად ირჩივენ. 2003 წლის 14 მარტიდან ის არის ვიცე-პრემიერი და საგარეო საქმეთა მინისტრი. 2007 –2014 წლებში თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტი. 2015 წლიდან ჩამოშორდა აქტიურ პოლიტიკას.

რეჯეფ თაიფ ერდოღანი – დაიბადა 1954 წლის 26 თებერვალს. 1981 წელს დაამთავრა მარმარას უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტი. 1994 წლის 27 მარტს ერდოღანი არჩეული იქნა სტამბოლის მერად, რომელსაც სათავეში ედგა 1998 წლამდე. 2003 წლიდან ის სათავეში უდგას „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას. 2011 წელს ის მესამე ვადით აირჩიეს პრემიერ-მინისტრის პოსტზე, 2014 წელს კი აირჩიეს ქვეყნის პრეზიდენტად.

აჰმედ დავუთოღლუ – დაიბადა 1959 წლის 26 აგვისტოს ქ. კონიაში. სტამბოლის ვაჟთა ლიცეუმის დასრულების შემდეგ, 1983 – 1984 სასწავლო წელს დაამთავრა სტამბოლის ბოსფორის უნივერსიტეტი და იქვე მიენიჭა პოლიტიკურ მეცნიერებათა და საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორის ხარისხი.

1999 – 2004 წლებში იყო პროფესორი ბაიქენტის უნივერსიტეტში. 2003 წლიდან ის აქტიურად მოღვაწეობს.

2009 - 2014 წლებში იყო თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრი. 2014 წლის 27 აგვისტოს აირჩიეს ისლამური მიმართულების „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის გენერალურ მდივნად, ხოლო 28 აგვისტოს კი თურქეთის რესპუბლიკის პრემიერ - მინისტრად.

2016 წლის 22 მაისს, თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა, აჰმედ დავუთოღლუ განთავისუფლა - „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარეობიდან და პრემიერ-მინისტრის თანამდებობიდან.

ბინალი ილდირიმი – დაიბადა 1955 წლის 20 დეკემბერს ერზინჯანში. დაამთავრა სტამბოლის ტექნიკური უნივერსიტეტის გემომშენებლობის და საზღვაო მეცნიერებათა ფაკულტეტი და ამავე ფაკულტეტის მაგისტრატურა.

1994-2000 წლებში იკავებდა სტამბოლის მეტროპოლიის მუნიციპალიტეტის ზღვის ავტობუსების დეპარტამენტის(IDO) გენერალური მენეჯერის პოსტს.

2002 -2015 წლებში თურქეთის მეჯლისის წევრი, მმართველი „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიიდან.

2015 წლის 24 მაისიდან იყო ტრანსპორტის, ზღვაოსნობის და კომუნიკაციის მინისტრი.

2016 წლის 22 მაისს, თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა, ბინალი ილდირიმი დანიშნა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარედ და პრემიერ-მინისტრად.

ფეთჰულაჰ გიულენი - დაიბადა 1938 წლის 27 აპრილს, თურქეთში, ერზურუმის ოლქის ხასანკალეს რაიონის სოფელ ჰულაჰ ქორუჯუქში. ამჟამად პენსიაზე გასული, მკურნალობის მიზნით, აშშ-ში ცხოვრობს. ფ. გიულენი მოძღვარი და მეცნიერი, ლიტერატორი და ხელოვანი, ბრწყინვალე

ორატორი, პოეტი და მწერალია. გამოქვეყნებული აქვს მრავალი ნიგნი, სტატია და ლექსების კრებული. მრავალი მის ლექსი საფუძვლად დაედო მუსიკალურ ნაწარმოებებს, თავის სამშობლოში და საზღვარგარეთ სამეცნიერო კონფერენციებზე ბევრჯერ გამოსულა მოხსენებებით, დაბეჭდილი აქვს მრავალი სტატია ადგილობრივ და უცხოეთის გაზეთებსა და ჟურნალებში.

ფეთჰულაჰ გიულენი გახლავთ მსოფლიოში გავლენიანი და ავტორიტეტული პიროვნება, რომლის იდეები მიმართულია მოთმინებისა და სათნოებისაკენ, განათლების ძირეული გარდაქმნისა და მისი სრულყოფისაკენ. რომელსაც სწამს, რომ უფრო მეტია ხალხების გამაერთიანებელი ელემენტები, ვიდრე გამთიშველი. ამ რწმენის საფუძველზე იგი მთელ თავის ცხოვრებას უძღვნის სოციალური პრობლემების გადაწყვეტას და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. მან მთელი თავისი ენერგია და ძალისხმევა მიმართა სხვადასხვა რელიგიების, რასების, იდეებისა და პოლიტიკური შეხედულებების დიალოგის ფარგლებში დაახლოებას.

მისი თაოსნობით გაიხსნა სასწავლებლები, რომელთა მონაწილეებმა სამეცნიერო ოლიმპიადებზე ბრწყინვალე წარმატებები მოიპოვეს. თურქმა ბიზნესმენებმა ეს სასწავლებლები სანიმუშოდ მიიჩნიეს და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მსგავ-

სი საგანმანათლებლო დაწესებულებები გახსნეს. იგი უდიდესი პიროვნებაა არა მარტო თურქეთისთვის, არამედ მთელი მსოფ-
ლიოსთვის.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. ადეიშვილი კ., თურქეთის პოლიტიკური პარტიები ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში, აღმოსავლეთმცოდნეობა, თსუ შრომები, №341, თბილისი, 2002.
2. ალასანია გ., სახელმწიფოსა და რელიგიის ურთიერთობა თურქეთის რესპუბლიკაში, აღმოსავლეთმცოდნეობა, N4, თბილისი, 2015.
3. ბოკუჩაია თ., თურქული დემოკრატია და თანამედროვე გამოწვევები, ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო, N8, თბილისი, 2014.
4. კომახია მ., პოლიტიკური ისლამი თურქეთში, საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, ბიულეტენი, №47, თებერვალი 2001.
5. ლებანიძე ტ., თურქეთის პოლიტიკური პარტიების ისტორიული მიმოხილვა, თბილისი, 2011.
6. სვანიძე მ., თურქეთის ისტორია, თბილისი, 2007.
7. მაკარაძე ე., თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 1980–2011 წლებში, თბილისი, 2012.
8. მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს, თბილისი, 2014.
9. მანჩხაშვილი მ., მაკარაძე ე., ქემალიზმი და დემოკრატიზაცია თურქეთში, თბილისი, 2014.
10. სანიკიძე გ., ალასანია გ, გელოვანი ნ, ახლო აღმოსავლეთის ისტორია და მისი ურთიერთობა სამხრეთ კავკასიასთან (XIX ს.- XXI ს.- ის დასაწყისი), თბილისი, 2011.
11. თურქეთში მმართველი პარტია პარლამენტში უმრავლესობას იბრუნებს. ჟ., „ტაბულა,” 1 ნოემბერი, 2015.
12. Киреев Н.Г. История Турции XX века. Москва, 2007.

13. Деловая Турция, Т. XV-XVI. Москва, 2009.
14. Шувалова Н.Б. Турция XX век (сборник обзоров). Москва, 2002.
15. Егоров В.К. Турецкие исламисты во власти. Ислам и общественное развитие в начале XXI века. Москва, ИВ РАН, 2005.
16. Aydinli Ersel 2011. Ergenekon. New pacts and the Decline of the Turkish „Inner State’’. Turkish Studies, 2012(2).
17. Binali Yıldırım, Wikipedi, özgür ansiklopedi, www.tr.wikipedia.org. 2016.
18. Yayın organı: Zaman Gazetesi, 11.11.2014; 16.01.2015; 17.01.2015; 18.01.2015.
19. Volkan S. Siyasal İslam ve AKP, Ankara, 2002.
20. Türkiye Tarihi, № 5, Bugünkü Türkiye(1980-2003), İstanbul, 2005.
21. Zürcher E. J Turkey: a modern history. 2004
22. www.turkishdailynews.com.tr
23. www.Türkiye Büyük Millet Meclisi. org.tr
24. www.iimes.ru.
25. www.akparti.org.tr
26. www.chp.org.tr
27. www.mhp.org.tr
28. www.anap.org.tr
29. www.dp.org.tr
30. www.bbp.org.tr

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი	3
თავი I. თურქეთის საზინაო პოლიტიკა 2000 - 2014 წლებში.....	5
თავი II. თურქეთის საზინაო პოლიტიკა 2015 წელს	71
დასკვნა.....	85
ქრონოლოგია	86
რეზიუმე ინგლისურ ენაზე.....	88
რეზიუმე თურქულ ენაზე.....	93
რეზიუმე რუსულ ენაზე.....	96
ბიოგრაფიული ცნობები	101
გამოყენებული ლიტერატურა	110

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@gmail.com